

I mötet mellan teori och praktik

Sociala insatsgrupper i Stockholms stad utifrån
ett praktikerperspektiv

Lily Dickson Wahlman

Institutet för
framtidstudier

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	11
Syfte och frågeställningar	12
Rapportens omfång och begränsningar	12
Definition av begrepp	12
Teoretiska utgångspunkter och forskningsläge	14
Brottsbenägenhet och riskfaktorer	14
Ålder som riskfaktor	14
Psykologiska och neuropsykiatriska riskfaktorer	15
Riskfaktorer i omgivningen	16
Ömsesidigt förstärkande riskfaktorer och onda spiraler	16
Skyddande faktorer	17
Ett livsloppskriminologiskt perspektiv	18
Social kontroll och brottslighet	18
Symbolisk interaktionism – identitet, självbild och aktörskap	19
Bortom RBM – kapital och ”goda liv”	20
Från kriminogena till mänskliga behov	21
Strukturens begränsningar och möjliggörande – kapitalformer och handlingsutrymme	22
Kapital och ”goda liv” för att förstå vägar in och ut ur brottslighet	24
Sociala insatsgrupper	26
Grundidén till SIG	26
SIG: RBM – Risk, Behov och Mottaglighet	27
Tidigare studier om SIG	28
Arbetsätt	29
Erfarenheter av samverkan	30
Målgrupp och deltagare: demografi och behovsbild	30
Ålder, kön och etnicitet	30
Skolgång	31
Familjesituation och uppväxtförhållanden	31
Ekonomi, boende och arbetsliv	31
Brottsbelastning	32
Substansbruk och psykisk ohälsa	32
Trauma och våldsnormalisering	33
Socialt umgänge och nätverk	33

Metod	34
Intervjupersoner.....	34
Intervjuförfarande.....	34
Bearbetning och analys.....	36
Etiska överväganden.....	38
Resultat.....	40
Om deltagarna – demografi och behovsbild.....	40
Ålder, kön och etnicitet.....	41
Familjeförhållanden och uppväxtvillkor.....	42
Hemlöshet, arbetslöshet och skuldsättning.....	44
Hemlöshet och problem med boende	45
<i>Arbetslöshet</i>	46
<i>Skuldsättning</i>	48
Sociala nätverk.....	48
Substansbruk och psykisk ohälsa	51
<i>Psykisk ohälsa och självmedicinering</i>	51
<i>Psykisk ohälsa och utanförskap</i>	52
<i>Problem med psykiatri</i>	53
Skolgång och kunskapsbrister	54
<i>Bristande skolgång och skolmisslyckanden</i>	55
<i>Bristande kunskaper om sambället</i>	56
Attityder, tillit och ambitioner.....	58
<i>Föreställningar om den kriminella livsstilen</i>	58
<i>Bristande tillit</i>	59
<i>Motivation</i>	60
Självbild, självkänsla och framtidstro	61
<i>Utanförskap som identitetsmarkör och sökandet efter tillhörighet</i>	61
<i>Låg självkänsla och bristande självtilltro</i>	63
<i>Framtidstro och pessimism</i>	64
Brottsbelastning och brottsutsatthet	65
Sammanfattning.....	67
Arbetsätt	68
Det praktiska och konkreta arbetet	69
Det omvärderande och identitetsbyggande arbetet	70
Utmana attityder och ge nya perspektiv	70
<i>Ansvarstagande och hårda sanningar</i>	72
<i>Bekräfta det nya jaget</i>	74
Det positiva och stärkande arbetet	75
<i>Arbeta styrkebaserat</i>	75
<i>Stärka självkänslan och den upplevda egenförmågan</i>	77

<i>Stötta föräldern i föräldrarollen</i>	78
Det alliansbyggande arbetet – relationen som arbetsverktyg	78
<i>Stöttepelare</i>	79
<i>Perspektivstagande och icke-dömande</i>	80
<i>Det mellanmännsliga samtalet</i>	81
Det långsiktiga arbetet	83
<i>Ingen ”quick-fix”</i>	83
<i>”Att så ett frö”</i>	84
<i>Bakslag och återfall</i>	86
Det samverkande arbetet – binda deltagaren till olika aktörer.....	87
Sammanfattning	88
Framgångsfaktorer – när blir insatsen lyckad?.....	89
Den egna motivationen.....	89
Självsikt – det kommer med tiden	94
”Crime and time” – betydelsen av tajming	96
<i>Betydelsen av tidiga insatser</i>	97
<i>Åldrande, mognad och ”utbrändhet”</i>	100
<i>Negativa konsekvenser och att få göra misstag</i>	103
Ett stödjande nätverk.....	104
Sammanfattning	107
Avslutande diskussion	108
Att fånga den komplexa verkligheten	108
När teorin möter praktiken: Vad har vi kommit fram.....	109
till?	109
Mot ett integrativt ramverk.....	109
Vad är SIG, <i>egentligen</i> ?	110
Olika målgrupper – olika förhållningssätt?.....	112
Den komplexa bilden av framgång	112
SIG – en insats för att skapa ”goda liv”?	114
Rapportens begränsningar och obesvarade frågor.....	115
Referenser	118
Bilagor	127
Bilaga 1: Intervjumall.....	127
Bilaga 2: Kodschema	129

Sammanfattning

Sociala insatsgrupper (SIG) är en social och brottspreventiv insats som vänder sig till ungdomar och unga vuxna som antingen har utvecklat, eller riskerar att utveckla, en kriminell livsstil. SIG utförs under ledningen av socialtjänsten men kan involvera flera olika aktörer, såsom skola, vårdnadshavare, Arbetsförmedlingen och psykiatri. Förutom att minska individens brottsbelastning syftar SIG till att stödja individen inom andra livsområden, såsom skolgång, boendesituation, sysselsättning, kamratumgänge och mående. Insatsens leds vanligtvis av en utbildad praktiker (s.k. ”samordnare”).

SIG bedrivs i sju olika stadsdelar i Stockholms stad men dess utformning, arbetssätt liksom målgrupp kan variera mellan stadsdelarna och verksamheterna. Trots att SIG är utbredd och appliceras på flera håll i Sverige är kunskaperna om SIG och dess praktiska tillämpningar tämligen begränsade. Stockholms stad har därför finansierat forskningsprojektet ”Sociala insatsgrupper i Stockholm” som bedrivs av Institutet för framtidsstudier (IFFS). Föreliggande rapport är den första i en serie planerade publikationer inom ramen för nämnda forskningsprojekt. Rapportens övergripande syfte är att studera SIG i Stockholms stad utifrån ett praktikerperspektiv.

I tidigare studier om SIG har en komplex problem- och behovsbild hos SIG:s deltagare kunnat konstateras. Uppbruten skolgång, kriminellt umgänge, missbruk, instabil boendesituation och försvagade band till föräldrarna beskrivs som vanliga resursbrister och behov hos dessa individer. Trots detta har det varit svårt att finna studier som genomfört en rigorös kartläggning av SIG-deltagarnas resursbrister och behov. Det saknas också detaljerade redogörelser av hur man jobbar inom SIG för att möta dessa resursbrister och behov. Dessa två inledande frågeställningar har därför format basen för denna rapport. Härefter har studien sökt identifiera vilka faktorer som enligt praktikerna själva är mest relevanta för att en SIG-insats ska falla väl ut (s.k. ”framgångsfaktorer”). Som insats kan SIG skilja sig åt i både upplägg och utförande beroende på deltagarens ålder. Individer som är under 18 år ingår ofta i SIG Unga, medan alla individer som är äldre ingår i SIG Vuxna. Rapporten har därför även undersökt hur SIG Unga och SIG Vuxna skiljer sig åt sett till ovan anförda frågeställningar.

För att ge svar på dessa frågor har rapporten utgått ifrån olika teoritraditioner och teoretiska begrepp. Inom forskningen om att upphöra med brott (s.k. ”upphörandeforskning”) är livsloppskriminologin mycket inflytelserik eftersom den intresserar sig för förändringar i brottsaktivitet över tid. I takt med att vi åldras och färdas genom livet kommer vi också gå igenom olika faser eller stadier (t.ex. skolåldern, ungdomstiden, tidigt vuxenliv, medelåldern). Det är detta som kallas för *livslopp*. Vi är aldrig samma personer livet ut, utan i takt med att vi blir äldre förändras också våra ambitioner, drömmar, farhågor och engagemang. Samtidigt innebär de olika faserna att vi kommer att ingå i olika sociala sammanhang och ha olika förväntningar på oss och hur vi ska agera. I livsloppet finns således ett normativt tryck för hur vi ska agera. Dessa inre förändringar och detta yttre tryck har också betydelse för upphörandeprocessen. Att bli vuxen är något som inom livsloppskriminologin associeras med upphörande – det är trots allt svårt att begå brott och samtidigt leva ett konventionellt vuxenliv med jobb, partner och barn. För vissa individer kan denna socialisering in i vuxenlivet emellertid hämmas av tidiga negativa livsutfall. Ju svårare individen har att framgångsrikt bli vuxen, desto svårare blir det senare för individen att upphöra med brott.

Nära tangerande till livsloppskriminologin finner vi således begreppet *kumulativ*

ofärd, vilken syftar till att förklara varför vissa individer har en ökad risk att utveckla och fastna i brottslighet. Med kumulativ ofärd menas att negativa livsutfall och resursbrister förstärker varandra i en interaktionsprocess och resulterar i fler negativa livsutfall och resursbrister senare i livet, däribland brottslighet, arbetslöshet, social exkludering och psykisk ohälsa. Att exempelvis komma från ett socioekonomiskt svagt hem och tidigt uppleva problem i skolan kan öka risken för att individen börjar umgås med äldre, kriminella kamrater. Detta kan i sin tur leda till att individen börjar testa droger och begå brott, något som i sin tur kan föranleda polisgripanden och domar. Att sakna fullständiga betyg och finnas i polisregistret kan därefter försvåra för individen att etablera sig på arbets- och bostadsmarknaden, två viktiga markörer för att signalera att individen är vuxen. Tidiga negativa livsutfall beskär alltså successivt individens livschanser och riskerar att låsa fast individen i marginalisering och kriminalitet.

Även om livsloppskriminologin och teorin om kumulativ ofärd utgör en bra utgångspunkt för att förstå SIG som insats ger inte dessa teorier så mycket vägledning i hur praktiker ska jobba. BRÅ (2016) har tidigare tagit fram vissa riktlinjer som SIG-arbetet ska baseras på. Dessa har formulerats till tre principer: risk, behov och mottaglighet (RBM). Detta är en översättning på *Risk-Need-Responsivity* (RNR) och går ut på att brottspreventiva insatser mot unga förövare ska ta hänsyn till individuella risker och behov, liksom arbeta för att öka individens mottaglighet för förändring. RBM har samtidigt kritiserats av vissa teoretiker för att fokusera på risker på bekostnad av individens egna livsmål och aspirationer (se e.g. Ward 2002). Behandlingsmålen inom RBM har också hävdats vara undvikande och negativa, vilket på längre sikt gör det svårare för klienten att bibehålla motivationen. Dessa kritiker har istället föreslagit *The Good Lives Model* (GLM) som ett komplement till RBM.

Till skillnad från i RBM är det övergripande målet i GLM inte att minska kriminogena riskfaktorer. Utgångspunkten i GLM är istället att alla människor vill leva ”goda liv” (”good lives”) och för att uppnå ett gott liv måste vissa behov vara uppfyllda. Materiell trygghet, fysisk och psykisk hälsa, känsla av tillhörighet och gemenskap, autonomi (möjligheten att självständigt kunna påverka sitt liv) och känslan av att vara kompetent och värdefull utgör alla exempel på behov som människor har. De värden eftersträvas av alla människor och är således goda ting i sig själva. Brottslighet är enligt GLM:s tankesätt ett sätt att åtminstone delvis tillfredsställa dessa behov och nå dessa värden. Brottslighet kan så exempelvis vara ett kontraproduktivt sätt att uppnå materiell trygghet och känslan av autonomi och att vara kompetent/värdefull. Att tillhöra ett gäng kan erbjuda individen ett sammanhang och därigenom tillfredsställa individens behov av tillhörighet. Att bruka droger kan vara ett sätt för individen att fly från känslor av värdelöshet, tristess eller meningslöshet och därigenom uppleva kompetens, glädje och meningsfullhet.

GLM är vidare väl förenligt med flera av tidigare nämnda teoritraditioner, däribland kumulativ ofärd och RBM. Samtidigt har flera teoretiker påtalat behovet av att belysa det faktum att individer skiljer sig åt sett till vilka resurser de har till sitt förfogande. Dessa resurser är viktiga eftersom de har betydelse för vilka möjligheter en individ har att påverka sitt liv. Dessa resurser benämns ibland inom sociologin som *kapital* och i denna rapport har detta begrepp tillämpats för att visa på deltagarnas resursbrister och dessas betydelse för möjligheten att upphöra med brott.

För denna rapport har endast praktikerna (samordnarna) intervjuats. Totalt har 17 samordnare intervjuats och materialet består av 20 djupintervjuer. Intervjuerna har analyserats med hjälp av tematisk analys (TA) och genererat flera olika teman, vilka legat till grund för analysen.

Analysen har delats upp i tre avsnitt. Det första avsnittet avser deltagarnas *resursbrister* och *behovsbild*. Där konstateras att deltagarna, åtminstone i samordnarnas uppfattning, har omfattande resursbrister och är i behov av flera olika insatser, från såväl samordnaren som från andra aktörer. Det enskilt största problemet som vuxendeltagarna bedömdes ha bottnade i en svag etablering på bostads- och arbetsmarknaden. På barn- och ungdomssidan var en bristfällig/icke-fungerande skolgång tillsammans med en problematisk familjesituation de mest citerade resursbristerna. Det blev även här tydligt att på SIG Unga var tankesättet kraftigt präglad av en systemteoretisk syn, enligt vilken individen ingår i en större helhet (system). Psykisk ohälsa stod även ut som en betydande resursbrist för deltagarna, oavsett ålder. Substansbruk (alkohol och narkotika) var likaså utbrett i respektive grupp, även om det rädde skilda meningar bland intervjupersonerna kring omfattningen liksom förekomsten av substansbruk bland deltagarna. Generellt framstod resursbristerna som avsevärt mer omfattande för vuxendeltagarna, ett fynd som kunde kopplas till det teoretiska begreppet *kumulativ ofärd*. Tidiga resursbrister och negativa livsutfall såsom brottslighet och substansbruk föreföll ha integrerat med och förstärkt varandra, något som fått större konsekvenser för de vuxna deltagarna eftersom de – i egenskap av att vara äldre – har haft mer tid på sig att ackumulera negativa konsekvenser jämfört med barn och ungdomar.

I analysens andra del behandlas samordnarnas *arbetsätt*. En stor del av samordnarnas arbete handlade om att på olika sätt stärka upp de olika resursbristerna. Detta *resurstärkande* arbete föreföll ha som syfte att hjälpa deltagarna att uppfylla sina behov på ett mer konstruktivt (läs: laglydigt) sätt. Detta arbete kunde vara riktat mot deltagarnas praktiska behov, deras externa resursbrister, och kunde således inbegripa åtgärder mot arbetslös- och bostadslöshet eller icke-fungerande skolgång, eller hjälpa deltagaren ansöka om socialbidrag, bank-ID eller liknande. I linje med det systemteoretiska synsättet arbetar man på SIG Unga med hela systemet, här främst familj och skola. Föräldrarna beskrevs av vissa samordnare som lika viktiga att arbeta med som den unge själv. Detta skiljde sig från SIG Vuxna där intervjupersonerna i högre grad betonade individens egen motivation och att arbeta med inre mentala processer för att uppnå varaktig förändring. Många av deltagarna bedömdes må väldigt dåligt och samordnaren behövde ibland först jobba med denna resursbrist. Detta ”inre” förändringsarbete tolkades i analysen som ett sätt för samordnaren att bemöta interna resursbrister hos deltagarna. Att deltagaren skulle må bättre och få ett bra och meningsfullt liv utmålades också som ett värde i sig självt, uttalanden som ligger väl i linje med en GLM-baserad ansats.

Inom ramarna för *det positiva och stärkande arbetet* jobbar samordnaren utifrån deltagarens styrkor och skyddsfaktorer i syfte att stärka deltagarens motståndskraft. Det kan också betyda att försöka identifiera eller bygga på nya styrkor och skyddsfaktorer, t.ex. genom att verka för en bättre skolgång eller stötta föräldern i sin föräldraroll. Detta styrkebaserade arbetsätt har sin motsvarighet inom GLM. I linje med GLM betonades även positiva behandlingsmål.

I *det omvärderande och identitetsbyggande arbetet* söker samordnaren hjälpa deltagaren att arbeta med sin identitet och de föreställningar som hon har om sin omvärld, inklusive den kriminella livsstilen. Genom att ställa kritiska frågor och presentera tuffa sanningar vill samordnaren utmana deltagarens kontraproduktiva föreställningar och göra henne mottaglig för nya (prosociala) levnadssätt. Flera samordnare poängterar också att man måste kunna visa på alternativ till den kriminella identiteten och livsstilen. Kriminaliteten måste kunna ersättas med någonting annat som är positivt och meningsfullt för deltagaren, ett tankegodt som är väl förankrat inom GLM. Vissa samordnare menade att de behövde jobba med deltagarens negativa självbild genom att visa på att

förändring är möjlig och att de inte är dömda till kriminalitet. Detta arbete tycktes väl förankrat med de tankeströmmar som återfinns inom den symbolisk interaktionistiska livsloppskriminologin där stor betoning ligger på aktörens egen syn på sig själv och dennes upplevda egenförmåga (se e.g. Maruna 2011).

Flera samordnare återkom till den terapeutiska alliansen som betydelsefull i deras arbete. I *det alliansbyggande arbetet* är förtroendeskapandet helt centralt. Att samordnaren visar att hen är där för deltagaren (stöttepelaren) kan betyda att finnas där fysiskt på möten, men också genom att samordnaren visar att hen står på deltagarens sida. Flera samordnare, i synnerhet på SIG Unga, betonade vikten av att vara öppen, nyfiken och icke-dömande. Många samordnare använder mellanmänskliga samtal grundade i empati och värme, något som också rekommenderas av Burnett och McNeill (2005).

I enlighet med den systemteoretiska skolan inom socialt arbete jobbar samordnaren *samverkande* i syfte att bygga ut denna allians till att omfatta flera aktörer. Detta arbetsätt beskrivs i litteraturen som ett av viktigaste elementen i SIG. Långt ifrån alla samordnare betonade dock detta arbetssätt i någon vidare hög omfattning.

Slutligen identifierar intervjupersonerna en *långsiktighet* i SIG. Insatsen både kan och ska ibland vara långsam. Att helt byta livsstil är svårt och kan föregås av flera bakslag. Samordnarna såg därför en stor risk i att för tidigt börja slussa in deltagaren i olika insatser (såsom låta deltagaren gå till Jobbtorg, påbörja en utbildning eller få en egen bostad). Insatserna måste därför företas i rätt ordning när deltagaren är redo för dem. Risker blir annars att deltagaren misslyckas med sänkt motivation som följd. Samordnaren måste vara tålmodig och kunna acceptera misstag och felsteg. Det var, särskilt på SIG Vuxna, mycket vanligt med avhopp. Ibland får samordnaren nöja sig med att ha "sätt ett frö" till förändring som, förhoppningsvis, kan växa till något mer längre fram när deltagaren är redo.

I intervjuerna tillfrågades intervjupersonerna om vilka faktorer som de själva bedömde var mest betydelsefulla för att få till en framgångsrik SIG-insats. Detta benämns i rapporten som *framgångsfaktorer* och utgör analysens avslutande del.

Den faktor som genomgående diskuterades mest i intervjuerna var *motivation* och de flesta samordnare, åtminstone på vuxensidan, var av uppfattningen att motivation var den viktigaste framgångsfaktorn. Samtidigt problematiserades motivation som koncept av flera intervjupersoner. I intervjuerna identifierades såldes flera omständigheter som kunde begränsa motivationen, såsom individens mående, självkänsla, sociala skyddsnät, umgängeskrets, osv. Detta avsnitt belyser även de risker och negativa konsekvenserna som kan föreligga när en deltagare lämnar en kriminell livsstil eller ett kriminellt nätverk, något som också antogs kunna påverka motivationen.

Att sluta med kriminalitet eller hoppa av ett gäng kan betyda att också ge upp pengar, status, kontaktnät och vänner, känsla av tillhörighet och beskydd (dvs. flera resurser eller kapital). Motivation som teoretiskt koncept måste således problematiseras utifrån att det kriminella gänget är en social institution och som sådan även en källa till kapital. Motivation är inte så enkel som att individen bara vill lämna utan det kan finnas många hinder på vägen till upphörande/avhopp. Individen måste också uppleva sig kapabel till det och ha de faktiska resurserna. Gänget och det kriminella livet är en källa till resurser som individen behöver. För att individen ska kunna leva ett bra liv ("good life") måste hen erbjudas andra möjligheter att få sina behov tillgodosedda.

I intervjupersonernas tycke är insatsens utfall delvis knuten till *ålder* och graden av brottsinvolvering. SIG-insatsen ska helst komma tidigt innan individen hunnit bli "insyltad" i kriminaliteten, då anses den även ha mest effekt. Samordnarna menade sig dock kunna se att deltagare som bara var 16–17 år redan kunnat uppleva många ne-

gativa sidor av livsstilen och ville hoppa av. Vid denna ålder hade vissa deltagare redan hunnit ”bränna ut” sig varför åldern därför kan förstås mer som ett mått på graden av involvering i den kriminella livsstilen och hur pass många konsekvenser hen har hunnit uppleva. Ju tidigare deltagaren involverats, desto tidigare ansågs deltagaren uppleva de negativa konsekvenser som är förknippad med kriminalitet och på så vis vara motiverad till att hoppa av.

En framgångsfaktor som var knuten till såväl ålder som motivation var *självinsikt*. Att ha upplevt de negativa konsekvenserna av det kriminella livet menar intervjupersonerna var viktigt för att kunna utmana bilden av det kriminella livet som något positivt, eftersträvänsvärt och meningsfullt. Detta ligger väl i linje med den symbolisk interaktionistiska skolan inom livsloppskriminologin (se e.g. Giordano et al. 2002; Paternoster & Bushway 2009). För självinsikt måste deltagaren kunna se sitt nuvarande ”jag” som någon hen inte längre vill vara. Om samordnaren kan hjälpa deltagaren måla upp en ny bild av vem hen skulle kunna vara (ett möjligt jag) antas detta kunna öka motivationen och mottagligheten till att delta i en SIG-insats. Självinsikt behöver emellertid inte finnas på plats vid insatsens början utan samordnaren kan få deltagaren att nå denna insikt (t.ex. genom det omvärderande och identitetsbyggande arbete).

Slutligen lyfte flera intervjupersoner fram det *stödjande nätverket* som en framgångsfaktor. Närvaron av prosociala aktörer runt deltagaren stärker individens sociala kapital. Samtidigt riskerar en kriminell livsstil att ”bränna ut” dessa prosociala sociala band. Detta gäller särskilt för de vuxna deltagarna där det inte var ovanligt att föräldrar har tröttnat och de prosociala vännerna hålls på avstånd. Även för de vuxna deltagarna bedömdes föräldrarna i synnerhet vara en källa till socialt kapital och fungera som skyddsfaktor.

Det sammantagna intrycket av intervjuerna är att samordnarnas arbetsätt i betydande utsträckning ligger i linje med Good Lives-modellen och dess betoning på empatiskt bemötande, den terapeutiska alliansen, det styrkebaserade arbetet och mentalt förändringsarbete – detta även fast samordnarna själva inte använde begreppet ”goda liv” eller refererade till GLM. Detta kan kontrasteras mot BRÅ:s programteori för SIG (SIG:RBM), vilken framstod som avsevärt mindre närvarande i praktikerarbetet. Rapporten mynnar således ut i slutsatsen att det finns ett betydande gap mellan (program) teorin och verkligheten – det vill säga mellan hur SIG ska tillämpas och hur det tillämpas i praktiken.

Inledning

I december 2021 godkände Stockholms stad forskningsprojektet *Sociala insatsgrupper i Stockholm*. Projektet har som syfte att undersöka effektiviteten av sociala insatsgrupper (SIG) samt att kartlägga hur SIG bedrivs i praktiken på samtliga verksamheter inom Stockholms stad. Projektet består av två studier och planeras pågå fram tills sista december 2024. Forskningsprojektet bedrivs under ledning av professor Jerzy Sarnecki, med Institutet för framtidsstudier (IFFS) som forskningshuvudman. För projektet har även en forskningsassistent anställts som även är författare till föreliggande rapport. Rapporten är den första i en serie planerade publikationer inom ramen för ovan nämnda projekt.

Med ambitionen att analysera sociala insatsgrupper (SIG) utifrån ett praktikerperspektiv har denna rapports fokus begränsats till praktikernas redogörelser av de individer som blir föremål för denna insats och vilka arbetssätt som används för att möta de behov som identifieras bland dessa individer. Detta är en angelägen fråga då målgruppen för SIG i tidigare forskning (e.g. Zamparutti 2016a, 2016b; Johansson & Kangasvieri 2015; Wollter & Oscarsson 2018) har befunnits lida av resursbrister inom flera viktiga livsområden. Dessa brister har även konceptualiserats som ”behov” (se e.g. BRÅ 2016). Samtidigt konstaterar rapportförfattaren efter en genomgång av det befintliga forskningsläget att det saknas en systematisk kartläggning av deltagarnas behov (med ett undantag, se Zamparutti 2016a, 2016b).

Detta ter sig för oss något anmärkningsvärt eftersom SIG ska arbeta just för att möta deltagarnas behov. Med syftet att komma till rätta med denna brist har avsikten med föreliggande rapport varit att studera SIG utifrån ett praktikerperspektiv. Detta har gjorts genom att undersöka hur praktikerna själva bedömer omfattningen av de behov och resursbrister som deltagarna har. Därefter har rapporten sökt kartlägga vilka arbetssätt som används inom SIG för att möta dessa behov och resurssvagheter. Slutligen har rapporten tagit fasta på de faktorer som praktikerna anser vara betydelsefulla för att hjälpa klienten att uppnå en varaktig livsförändring, där det bland annat ingår att sluta begå brott (s.k. ”upphörande”). Eftersom SIG som insats skiljer sig beroende på om deltagaren är barn/ungdom eller vuxna har resultaten för de olika deltagargrupperna rapporterats separat.

Eftersom rapporten främst är riktad till praktiker och beslutsfattare ligger dess analytiska fokus främst på praktik, och mindre på teori. Resultatet bygger uteslutande på djupintervjuer utförda med personal verksam inom SIG i Stockholms stad. Hur deltagarna själva uppfattar sin livssituation kan vi inte få svar på utifrån befintligt material. En separat rapport rörande deltagarna kommer att publiceras inom detta projekt.

I Stockholms kommun bedrivs SIG inom sammanlagt tretton olika verksamheter i sju olika stadsdelar. Dessa verksamheter skiljer sig åt både beträffande målgrupp och arbetssätt, varför det stundvis har varit svårt att förmedla en sammanhängande bild. I huvudsak förefaller emellertid deltagarna ha en tämligen likartad behovsbild. Det konstateras samtidigt att det föreligger betydelsefulla skillnader i hur man jobbar, vilka resurser som finns att tillgå och hur väl man lyckas uppfylla deltagarnas behov. Det som kanske är mest betydelsefullt i sammanhanget är åldern i målgruppen. Således kunde verksamheterna skilja sig mycket åt beroende på om de vände sig till en yngre målgrupp (SIG Unga) eller en äldre målgrupp (SIG Vuxna).

Denna rapport har författats av forskningsassistent Lily Dickson Wahlman (master i

kriminologi, kandidat i psykologi) under ledning av projektledare Jerzy Sarnecki (professor i allmän kriminologi).

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med föreliggande rapport är att undersöka SIG som social insats utifrån ett praktikerperspektiv i Stockholms stad. Analysen har därför koncentrerats till de behov som deltagarna inom SIG bedömts ha och de arbetsätt som används inom SIG för att uppfylla dessa behov. Både SIG Unga och SIG Vuxna omfattas av analysen. De frågeställningar som vägleder rapporten är följande:

- Vilka resurser och resursbrister har SIG-deltagarna, enligt praktikerna? Hur ser deltagarnas behovsbild ut?
- Vilka arbetsätt tillämpas av praktikerna för att möta dessa resursbrister och behov?
- Vilka faktorer för en lyckad insats (s.k. framgångsfaktorer) kan identifieras inom ramen för en SIG-insats?
- Hur förhåller sig SIG Unga och SIG Vuxna till varandra med hänsyn till ovanstående frågeställningar?

Rapportens omfång och begränsningar

I denna rapport redovisas enbart resultatet uppdelat på SIG Unga respektive SIG Vuxna. Det betyder att rapporten inte berör enskilda verksamheter. Rapporten syftar istället till att ge en helhetsbild av hur SIG tillämpas i Stockholms stad i praktiken. Det betyder givetvis inte att de fynd som presenteras kan generaliseras till samtliga verksamheter. Ingen verksamhet är den andra lik. De praktiker som läser rapporten kommer därför inte nödvändigtvis att känna igen sig i samtliga beskrivningar. För att kunna uttala sig om varje enskild verksamhet behövs ett mer omfattande material. En sådan genomgång är planerad för en senare, större rapport som kommer att presenteras efter projektidens slut (2024). Denna rapport gör således inga utfästelser om att beskriva hur SIG *bör* bedrivas. Det betyder också att det inte här görs några bedömningar om vilka arbetsätt som är bättre eller sämre. Författandet av denna rapport har snarare gjorts med ambitionen att spegla den kunskap som praktikerna sitter på med förhoppningen att ge läsaren en rikare och mer nyanserad förståelse av vad SIG är eller kan vara. Rapporten är också att betraktas som en lägesbild över SIG som det tillämpas i Stockholms stad.

Definition av begrepp

I rapporten görs en distinktion mellan barn/ungdomar och vuxna när vi talar om deltagarna i SIG. Denna uppdelning är tänkt att motsvara de skillnader som finns mellan att vara barn eller ungdom och att vara vuxen, skillnader som har såväl juridiska som sociala innebörder. *Barn* eller *ungdom* betecknar individer som är under 18 år. *Vuxen* omfattar individer över 18 år. Målgruppen för SIG Vuxna är i regel 18–29 år, vilket inom sociologisk tradition brukar räknas in i gruppen *unga vuxna*. Att någon är en ung vuxen förstås inom livsloppssociologin som att individen befinner sig i ett mellanrum mellan ungdomen och vuxenlivet. Denna ålder betecknar därför generellt en social position där individen ännu inte fullt ut har etablerat sig inom de olika sociala institutionerna associerade med vuxenlivet, såsom egen försörjning, eget boende och familjebildning (se Neugarten, Moore & Lowe, 1965).

Genomgående i rapporten används begreppen brott, brottslighet och kriminalitet. Den kanske mest grundläggande definitionen av *brott* är en handling som är belagd med straff, såsom den är reglerad i brottsbalken. En handling som inte strider mot lagen kan definitionsmässigt inte utgöra ett brott (se Sarnecki 2009, s. 20ff för diskussion).

Till skillnad från brott kan det vara svårare att fästa en etikett på den som begår den brottsliga handlingen. Benämningar såsom *brottsling*, *förövare* och *kriminell* kan vara problematiska eftersom dessa termer, som sociologen David Matza (1964) konstaterar, i första hand betecknar en juridisk status. Det finns trots allt ingen människa som i varje vaken sekund bryter mot lagen. Således kan inte brottsling sägas utgöra ett konstant tillstånd. Ordet är även olyckligt eftersom det ger uttryck för en personlig egenhet, som om brottsbenägenhet vore ett personlighetsdrag (se även Maruna 2001, s. 5). Här används därför istället termen *brottsbelastning* eller *brottsbelastad*. Den termen signalerar att det rör sig om en serie av beteenden snarare än en inneboende *essens* hos individen.

I programteorin liksom i manualen för SIG återkommer regelmässigt *riskfaktorer* som begrepp (se BRÅ 2016). I rapportens analysdel kommer dock inte riskfaktorer användas som begrepp. Den främsta anledningen till detta är för att intervjupersonerna själva i större utsträckning använder termen ”behov” snarare än ”riskfaktorer”. Som begrepp har riskfaktorer också kritiserats för att bland annat vara normativt och för att ha ett begränsat deskriptivt värde (se Ward & Stewart 2003 för en diskussion). Genomgående kommer därför istället begreppen *behov* att användas. Tillämpningen av begreppet behov utgår ifrån Good Lives-modellen och kan enkelt uttryckt förstås som det människor behöver för att leva ”goda liv”. Sådana behov kan vara exempelvis materiell trygghet, god fysisk och psykisk hälsa, kärlek, omsorg och närhet, liksom känslan av autonomi, kompetens och tillhörighet (se Ward 2002 för en genomgång).

De praktiker som jobbar med deltagare i SIG benämns i vardagligt tal antingen *lotsar* eller *samordnare*. Oftast använder praktikerna på SIG Vuxna yrkestiteln ”lots”, medan termen ”samordnare” är mer associerat med SIG Unga. Samtidigt förefaller det inte finnas någon vedertagen eller allmän förståelse kring de olika begreppens innebörd, i alla fall inte inom de olika verksamheterna. Likaså har det varit svårt att identifiera en tydlig skiljelinje mellan begreppen. Därför kommer begreppet *samordnare* genomgående att användas i denna rapport.

Teoretiska utgångspunkter och forskningsläge

I detta avsnitt redogörs de teoretiska perspektiv inom socialt arbete respektive livsloppskriminologi som är av vikt för att förstå SIG som arbetsmetod. Eftersom forskningsläget om upphörandeprocesser är spretigt och utgår från olika inriktningar och forskningstraditioner har det varit svårt att sammanställa forskningsläget till ett enhetligt perspektiv. Ett försök har emellertid gjorts att summera de för ändamålet viktigaste teoretiska utgångspunkterna.

Brottsbenägenhet och riskfaktorer

Det förvånar nog få att brottslighet som beteende knappast är jämnt fördelat över befolkningen. Tvärtom finns det gott om empiriska fynd som visar på det motsatta – en stor del av alla registrerade brott är koncentrerade till ett litet segment av populationen medan den stora majoriteten inte verkar begå brott överhuvudtaget (Wolfgang et al. 1972). Dessa stora skillnader i brottsbenägenhet mellan individer har kriminologer ägnat stort intresse och sökt förklara med utgångspunkt i olika faktorer. Dessa *riskfaktorer* för brott är inte enbart knutna till individen utan återkommer på andra nivåer, såsom familj, bostadsområde, skola, samhällsstruktur. Resursbrister som manifesteras på individnivå (t.ex. brottslighet, missbruk, skolk) anknyter inte sällan till resursbrister inom andra områden, som kan vara skilda från individen. Inom SIG finns även denna förståelse, varför man strävar efter att förbättra flera olika livsområden (se e.g. SOU 2010:15, s. 51; Wollter, Kassman & Oscarsson 2013, s. 5f).

Det rör sig ofta om en bredd av olika riskfaktorer som finns hos en och samma individ. Således ser vi resursbrister inom flera olika livsområden såsom socioekonomisk utsatthet, alkohol- och droganvändning, bristande eller dysfunktionell skolgång, bräckliga familjerelationer och psykisk ohälsa. Samtidigt ska det påtalas att det finns många unga som uppvisar resursbrister inom ett flertal av dessa livsområden utan att för den skull begå brott (Huizinga & Jakob-Chien 1999, s. 47-66).

Trots vetskapen om vilka faktorer som ökar risken för brottsligt eller annat antisocialt beteende är det inte möjligt att utifrån dessa faktorer förutsäga vilka individer som kommer att utveckla ett sådant beteendemönster. Även för en individ som redan har uppvisat brottslighet i ungdomen är det långt ifrån en självklarhet att just denna person kommer att bli brottsbelastad som vuxen. Detta kan vara fallet även vid förekomsten av flera andra riskfaktorer. För att förstå varför så är fallet och vad som är betydelsefullt för hur människors liv formas och stöps går vi vidare till nästa avsnitt där de viktigaste teoretiska perspektiven behandlas.

Ålder som riskfaktor

Ett av kriminologins mest robusta fynd avser sambandet mellan ålder och brott och är väl belagt i forskning (Glueck & Glueck 1937, s. 106; 1968, s. 151; Gottfredson & Hirschi 1983, 1990; Moffitt 1993; Sampson & Laub 2003, s. 86ff). Det hela brukar grafiskt illustreras med ålder på x-axeln och brottslighet på y-axeln, den så kallade ”ålder-brott-kurvan” (eng: ”the age-crime curve”. Kurvan för brottslighet går då uppåt i tidig ungdom

och når sin högsta punkt vid ca 16–17 års ålder. Därefter går brottskurvan ner i takt med stigande ålder. Denna kurva är endast en återgivning av en generell trend och gäller inte nödvändigtvis på individnivå. Således kan individer variera mycket i brottsdebut liksom i tidpunkt för sin sista brottsaktivitet. De flesta som begår brott någon gång debuterar emellertid i tonåren och de flesta slutar begå brott vid slutet av tonåren eller i början av 20-årsåldern. Dessa individer tenderar dessutom att begå *fler* brott under tonåren än under andra perioder i livet. Här finns det å andra sidan en mindre grupp som utmärker sig genom att fortsätta begå brott efter tonåren och ända in i vuxenlivet (Moffitt 1993). Men hur kommer det sig att just dessa individer begår brott när andra inte alls gör det? Varför uppvisar vissa en hög stabilitet i sina brottskarriärer medan andra slutar mer eller mindre tvärt? Forskningen har pekat ut riskfaktorer som är specifika för individen till skillnad från ålder som alltså är en *generell* riskfaktor – alla är ju ungdomar någon gång!

Psykologiska och neuropsykiatriska riskfaktorer

Riskfaktorer på individnivå hänför sig till de personliga egenskaper som är unika för individen. Denna typ av forskning lägger stor vikt på psykologiska, biologiska och neurologiska skillnader *mellan* individer för att förstå uppkomsten till brottsligt beteende (Farrington & Welsh 2007, s. 37-54). Dessa riskfaktorer, vilka har en neurologisk/neuropsykiatrisk grund, är vanligtvis medfödda (Moffitt 1993, s. 680f). De riskfaktorer som främst är kopplade till brottsligt, våldsamt och antisocialt beteende återfinns inom områdena intelligens, personlighet, empatisk förmåga och temperament. På beteendenivå tar sig dessa drag uttryck i sådant som koncentrationssvårigheter, bristande impuls kontroll, låg emotionell instabilitet och nedsatt känsloreglering, försämrat konsekvenstänkande, svårigheter med planering, hyperaktivitet och hög impulsivitet. Dessa karaktärsdrag kopplas typiskt till olika neuropsykiatriska tillstånd (företrädesvis till ADHD i kliniska sammanhang). Förekomsten av ADHD har i sig själv visat sig vara tämligen starkt associerad med brottslighet (Pratt et al. 2002), liksom med fängelsevistelser och återfall i brott (Aebi & Steinhausen 2018, s. 289).¹ Även låg intelligens, och då i synnerhet låg verbal, abstrakt och exekutiv förmåga, har påvisats öka risken för brottslighet, *med eller utan* en konstaterad neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (Moffitt 1993, s. 680f; Choy et al. 2018, s. 336).

Uppdelningen mellan genetik och social miljö är emellertid inte alltid meningsfull då våra predispositioner också formas av vår miljö (Loeber 1982; Farrington & Welsh 2007, s. 57ff; Vaughn, Salas-Wright & Reingle-Gonzalez 2018). Exempelvis kan kognitiva svårigheter försämra skolprestationen, samtidigt som en försämrad skolprestation också är en riskfaktor för brottslighet (Farrington & Welsh 2007, s. 82f). Inte bara är avbruten skolgång associerad med ökad brottslighet under tonåren utan likaså för brottslighet senare i livet (Thornberry, Moore & Christenson 1985). Att skolgången är så viktig anses bero på att skolan är en plats för att mäta framgång och misslyckanden. Att misslyckas med skolgången kan ha en stigmatiserande effekt på barnet och skicka signaler om senare misslyckanden i livet (Lab 2010, s. 250f). Att lyckas väl i skolan kan ses som en indikator på framtida framgång liksom en markör för kompetens (Cutuli et al. 2018, s. 346).

¹ Det finns självklart en myriad andra sätt dessa brister kan ta sig uttryck på. Långt ifrån alla individer med neuropsykiatriska tillstånd såsom ADHD utvecklar ett brottsligt, antisocialt eller våldsamt beteendemönster. Breuer och kollegor (2022) visade exempelvis på att ADHD endast var en prediktor för brottslighet vid förekomsten av tidiga beteendeproblem.

Riskfaktorer i omgivningen

Som antytts ovan kan uppdelningen mellan individ och omgivning te sig något missvisande eftersom individen befinner sig i en social miljö som influerar både individen som person och dess handlingar. Flera studier har påvisat att familjeomständigheter är av stor betydelse för utvecklandet av brottslighet: föräldrar som begår brott, stora familjer, låg föräldratillsyn, konfliktfyllda och/eller uppbrutna familjer samt sträng barnuppföstran pekas bland annat ut som viktiga riskfaktorer (Farrington & Welsh 2007, s. 60ff; Basto-Pereira & Farrington 2022). Även upplevelser av traumatiska händelser i barndomen, såsom våldsutsatthet och bevittnande av våld mot någon annan, är associerade med aggression (Aebi & Steinhausen 2018, s. 287f). Det föreligger här även en interaktionseffekt där föräldrar som lever under ekonomisk stress också i högre grad blir utsatta för våld och sträng uppföstran (se Foster & Brooks-Gunn 2018, s. 666ff för överblick).

Även faktorer som verkar på samhällsnivå har betydelse för utvecklande av brottslighet. Det kan exempelvis röra sig om lokalområdets socioekonomiska status och demografi, liksom strukturella skeenden. I Sverige har boendesegregation gång på gång pekats ut som en nyckelfaktor för ansamlingen av flera sociala problem. Oftast är segregationen kopplad till så kallade ”utsatta områden” där segregationen också har en etnisk komponent (SOU 2020:28, s. 16). Dessa riskfaktorer är på samhällsnivå och kan således sägas ha djupare strukturella orsaker. Klasskillnader och segregation är typexempel på samhällsproblem som kommer till uttryck i låg socioekonomisk status, social utsatthet och marginalisering, förekomst av utsatta områden, skolsegregation, otrygghet och brottslighet (Nilsson & Nilsson Lundmark 2022, s. 105ff).

Ömsesidigt förstärkande riskfaktorer och onda spiraler

Den kanske viktigaste slutsats som ovanstående avsnitt mynnar ut i är att olika riskfaktorer och negativa utfall kan samverka genom att ömsesidigt förstärka varandra vid utvecklandet av brottslighet. Riskfaktorer kan således sägas interagera med varandra (Thornberry et al. 2003). Som ett illustrativt exempel kan man föreställa sig ett barn med inlärningssvårigheter som tidigt upplever anpassningsproblem i skolan. Den misslyckade skolgången kan förstärkas av den socioekonomiska utsattheten i det område barnet bor i, eftersom barnet sannolikt kommer att gå på en skola där andra barn från resurssvaga hem går. Skolan har inte resurser nog att möta barnets behov vilket leder till fler misslyckanden. Barnet börjar nu skolka och umgås med andra unga med liknande problematik. Det problematiska umgänget gör att barnet börjar begå brott och testa droger. Barnet hoppar av skolan eller går ut skolan med ofullständiga betyg, något som begränsar barnets senare möjligheter på arbetsmarknaden och ytterligare ökar risken för senare negativa utfall i livet (brottslighet, missbruk, psykisk ohälsa, hemlöshet, arbetslöshet, etc.). Att förekomma i belastningsregistret gör det i sin tur svårare att få jobb och etablera sig på arbetsmarknaden. Arbetslösheten och de tidigare domarna försvårar i sin tur möjligheterna att hitta ett eget boende. Tidiga beteendeproblem bäddar således för svårigheter i skolmiljön som leder till nya beteendeproblem. Båda utfallen begränsar i sin tur möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden, vilket i sin tur ökar risken för fortsatt – och mer långvarig – brottslighet (Thornberry & Krohn 2008).

Det är särskilt i barn- och ungdomsåren som brottsinvolvering antas medföra störst konsekvenser, och då även på längre sikt. Under barn- och ungdomstiden förväntas individen gå igenom olika utvecklingsfaser, främst i förhållande till utbildning, kom-

petensutveckling, personlig utveckling och mognad, som förbereder individen inför arbetslivet (DiPrete & Eirich 2006; Nilsson, Bäckman & Estrada 2013). Misslyckanden i någon eller några av dessa utvecklingsfaser fungerar som ”snaror” som snärjer in individen och minskar sannolikheten för senare framgång i livet (Moffitt 1993, s. 684). Denna process beskrivs vanligtvis med begreppet *kumulativ ofärd* och beskriver hur tidiga resursbrister och negativa utfall ackumulerar sig och blir större och påverkar förutsättningar för framgång senare i livet (DiPrete & Eirich 2006).

Denna förståelse tangerar ett systemteoretiskt perspektiv inom socialt arbete där barnet ses som en del av en större helhet eller system (Cutuli et al. 2018, s. 347). I gruppen unga som begår brott av allvarlig karaktär kan man se en överlappning mellan brottslighet och en rad resursbrister inom andra livsområden, däribland: alkohol- och drogbruk, bristfällig skolgång, mental ohälsa och egen brottsutsatthet. Således rör det sig ofta om en kombination av riskfaktorer inom olika livsområden för denna grupp (France, Bottrell & Haddon 2013; Farrington, Gaffney & Ttofi 2017; Winestone 2019, s. 242f; Basto-Pereira & Farrington 2022).

Skyddande faktorer

Trots att det finns en stark koppling mellan brottslighet och riskfaktorer visar forskningslitteraturen även på att närvaron av riskfaktorer i sig inte är en garanti för brottslighet. En individ som växer upp under svåra förhållanden kan ändå leva ett produktivt och framgångsrikt liv utan att begå brott eller utveckla andra anpassningsproblem (Drapeau et al. 2007). Samma faktorer som ökar risken för brottslighet kan – i omvänt tillstånd – fungera som skyddande faktorer. Dessa faktorer kan ligga såväl inom som utanför individen.

Inom hälsopsykologin, där det salutogena (hälsofrämjande) perspektivet är närvarande, används exempelvis begreppet *resiliens*, som ungefär kan översättas med ”robusthet”. Med begreppet menas förmågan till normal utveckling under svåra omständigheter (Houston 2010, s. 358) eller förmåga till adaptation (anpassning) trots svåra livserfarenheter som typiskt associeras med negativa utfall (Cutuli et al. 2018, s. 345). Resiliens kan ses som ett samlingsnamn för att beteckna en rad olika egenskaper inom eller utanför individen som skyddar individen vid påfrestningar (Rydén & Stenström 2015, s. 92). Inom kriminologin finns flera exempel på hur *resiliens*-begreppet har tillämpats (se e.g. Drapeau et al. 2007; Fitzpatrick 2011; Healy 2014; Cutuli et al. 2018). På individnivå återfinns flera personlighetsdrag knutna till resiliens som anses kunna skydda individen från att utveckla brottslighet: hög emotionell stabilitet, hög intelligens, optimism, känsla av kontroll och god impuls kontroll. Dessa drag anses kunna skydda och till viss del utgöra en motvikt till riskfaktorer som ligger utanför och ovanför individen (t.ex. en otrugg uppväxtmiljö eller socioekonomisk utsatthet). Omvänt kan individer med en medfödd sårbarhet och tidiga beteendeproblem ändå leva framgångsrika och brottsfria liv om skyddande faktorer fanns på plats, såsom emotionellt närvarande föräldrar eller en anpassad skolgång (DeLisi 2017, s. 166).

På samma sätt som riskfaktorer ibland interagerar med och förstärker varandra kan olika skyddande faktorer bädda för positiva utfall. Framgångsrika livsutfall kan signalera till individen att hen är kompetent och kapabel att forma sitt eget öde – det som i psykologin ofta benämns *upplevd egenförmåga* (Rydén & Stenström 2015, s. 92). När vi går igenom barn- och ungdomsåren förväntas vi att framgångsrikt gå igenom olika stadier eller livsuppgifter. Att lyckas i skolan, få vänner, lära sig olika förmågor och göra bra ifrån sig på arbetsplatsen är typexempel på olika livsuppgifter som individen förväntas

klara av. I takt med att individen visar att hen kan passera dessa milstolpar skickas signalen ut till individen och dennes omgivning att hen är kompetent (Cutuli et al. 2018, s. 346), något som ökar individens upplevda egenförmåga och därmed resiliens (Drapeau et al. 2007). Detta gäller i synnerhet när individen genomlevt svåra omständigheter och – mot alla odds – lyckas (Fitzpatrick 2011).

Ett livsloppskriminologiskt perspektiv

Som tidigare konstaterats är ålder en oerhört viktig och robust faktor i prediktionen av brottslighet – ett faktum som gäller på såväl individ- som gruppnivå. Tiden blir ytterligare en dimension med ett förklaringsvärde i sig själv. Som människor går vi inte igenom livet utan att förändras och det är just denna förändring över tid som livsloppskriminologin är så fascinerad av (Elder 1994). När vi åldras och lever våra liv förändras inte bara våra kroppar utan även våra förhoppningar, värderingar, föreställningar, attityder, till och med vår identitet (Farrall & Calverley 2006, s. 176).

Begreppet *livslopp* används inom denna teoretiska tradition för att beteckna en människas liv, från början till slut. Vi kan se livsloppet som den resa genom livet vi alla företar. Livsloppet är uppdelat i olika åldersspecifika faser (t.ex. barn, ungdom, ung vuxen, vuxen, pensionerad). Dessa kan ses som hållplatser eller check-punkter på vägen, från början till slut. Alla resor utgår emellertid ifrån någon typ av karta, en sorts vägbeskrivning som dikterar hur vi bör resa genom livsloppet och hur våra liv bör se ut när vi färdas genom de olika faserna. Vilken fas vi befinner oss i dikterar vad vi kan göra och vad som är möjligt och tillgängligt för oss. Att livsloppet är socialt och normativt strukturerat betyder att våra liv omgärdas av åldersspecifika förväntningar på hur vi ska leva och var vi ska befinna oss i livet (Neugarten, Moore & Lowe 1965). Att bli äldre är trots allt mer än ett biologiskt faktum – i åldrande inryms flera andra dimensioner, bland annat i juridiskt och socialt hänseende (Settersten 2003). Det är denna ”normativa karta” som vi har att titta på och som guidar oss när vi färdas genom vårt livslopp. När krav och möjligheter förändras i takt med att vi blir äldre får detta även betydelse för vårt agerande (Thornberry et al. 2003, s. 5; Massoglia & Uggen 2010).

Social kontroll och brottslighet

Hittills har vi haft barn- och ungdomsåren som brännpunkt. Teorier som härrör ur en utvecklingspsykologisk teoribildning betonar händelser i just barn- och ungdomsåren som grund för utvecklande av brottslighet. I kontrast fäster livsloppskriminologin sin uppmärksamhet på händelser *senare* i livet. När vi går igenom livsloppet passerar vi olika faser och händelser som, enligt detta förhållningssätt, gör att livet kan utvecklas i oväntade riktningar (Elder, Kirkpatrick Johnson & Crosnoe 2003, s. 8). Denna förändringsprocess är i sin tur nära knuten till social kontroll.

Ett sådant tankesätt kan också med fördel tillämpas för att förstå varför brottsligheten ökar i ungdomsåren. Under denna period minskar generellt den sociala kontrollen från föräldrarna samtidigt som vänskapskretsen blir viktigare (Neugarten, Moore & Lowe 1965). I tonåren och tidiga vuxenlivet står individen under relativt begränsad social kontroll, något som ger ökad frihet för individen att begå brott eller ägna sig åt andra antisociala eller riskfyllda beteenden. Det är under denna tid som de flesta också börjar bryta sig loss från sina föräldrar och utmejsla en egen, separat identitet (Barry 2010). Risktagande, spänningssökande och gränsbrytande beteenden där bland annat kriminalitet och substansbruk ingår är exempel på tonårsuppror som kan anses vara

tämligen normativa för denna tidsperiod (Börjesson & Börjesson 2015, s. 122). När vi blir 18 år och tar de första stapplande stegen in i vuxenlivet följer en period av mer utforskande karaktär som är kopplat till ett ökat självbestämmande där vi börjar utmejsla en mer varaktig identitet. Denna period kallar Arnett (2000) för *emerging adulthood* för att belysa hur övergången till vuxenlivet ännu är en pågående process. Denna fas bör därför kanske främst betecknas som en tid av förberedelser för det stundade vuxenlivet, t.ex. att gå en högre utbildning, prova olika jobb, flytta hemifrån, dejta och inleda förhållanden. Denna period kännetecknas fortfarande av instabilitet och rörlighet där vi testar olika situationer och roller.

I takt med att individen blir äldre kommer hen att förväntas ingå i olika sociala institutioner. Som tidigare nämnts utövar dessa institutioner en social kontroll som dirigerar hennes beteende till den ”rätta” banan eller ”raka vägen” (Massogliga & Uggen 2010) – det som också ibland benämns ”going straight”. Med stigande ålder förväntas vi träda in i olika roller (såsom förälder, partner eller anställd), vilka i sin tur ger upphov till olika förväntningar på oss (Eliason, Mortimer & Vuolo 2015). Genom sociala institutioner och den medföljande nya rollerna blir individen föremål för sociala kontrollmekanismer samtidigt som individens vanliga rutiner förändras på ett sätt som försvårar fortsatt brottslighet (Sampson & Laub 2003, s. 134ff). Det är exempelvis svårt att ränna runt sent om nätterna med vänner om man ska upp tidigt på morgonen för att jobba. Att vara involverad i institutioner innebär också att sociala band formas. De allra flesta som begår brott i barn- och ungdomsåren kommer därför att sluta begå brott som följd av inträdande i olika (pro)sociala institutioner (arbete, äktenskap, militären, familj, etc.). Individen bygger sociala band till dessa institutioner som blir starkare ju mer engagerad och involverad individen är. Ju starkare band individen har, desto mer har individen att förlora (Laub, Nagin & Sampson 1998).

Samtidigt är deltagandet i olika sociala institutioner inte jämnt fördelat. Individer som är brottsbelastade, och särskilt tidigare fångar, har ofta svagare sociala band och är mindre etablerade i olika sociala institutioner. Såväl individens framtida möjligheter till försörjning som hens sociala relationer riskerar att erodera exempelvis under en fängelsevistelse. Detta gör det i sin tur svårare för individen att senare etablera sig inom dessa institutioner (Farrall & Calverley 2006, s. 76f). En koppling kan göras till det tidigare nämnda begreppet *kumulativ ofärd* där negativa utfall tidigt i livet resulterar i negativa utfall senare i livet (DiPrete & Eirich 2006). Många unga brottsbelastade ligger också ofta efter i utbildnings- och arbetslivsetablering (Arditti & Parkman 2011). Förutom att individen inte blir föremål för en social kontroll kan denna exkludering också påverka hur individen uppfattar sig själv, något som kommer att utvecklas närmare här nedan.

Symbolisk interaktionism – identitet, självbild och aktörskap

Den strikt strukturalistiska förklaringsmodellen, som företräds av bland andra Sampson och Laub (2003), fäster stor vikt vid sociala institutioner och kontroll, alltså strukturella skeenden bortom individens kontroll. I motsats till detta perspektiv finner vi inom livsloppskriminologin förespråkare för aktörskapets betydelse för brottslighet (e.g. Maruna 2001; Giordano et al. 2002; Paternoster & Bushway 2009). Med aktörskap, eller agens, avses individens egen förmåga att aktivt göra val och handla för att nå vissa mål (Giordano et al. 2002, s. 999), eller ”the capacity to exercise will during interactions with the social world” (Healy 2013, s. 558).

Inspirerade av psykosociala teoribildningar, där symbolisk interaktionism är särskilt

framträdande, fäster dessa teoretiker större vikt vid individens önsknings och ambitioner, tankar och föreställningar, engagemang och driv, liksom handlande för att förstå brottskarriärer och upphörandeprocesser. De sociala institutioner, skeenden och mekanismer – som ligger utanför och ovanför individen – intar här en mer undanskymd position. Inom en symbolisk interaktionistisk teoritradition betonas subjektiva innebörder och hur individen ser sig själv genom *andras* ögon. Förståelse är samtidigt alltid grundad i interaktion och är således *delad* (Maruna 2001, s. 93). Hur individen uppfattar sig själv och den kriminella livsstilen anses därför vara helt centralt för att förstå såväl brottslighet som upphörande av brottslighet (Massoglia & Uggen 2010). Det räcker således inte bara att individen går igenom livsloppet, åldras och träder in i olika institutioner – hen måste även önska och aktivt verka för en förändring.

Detta är exempelvis den bärande tesen hos Peggy Giordano och hennes kollegor (2002) – individen kan ges en möjlighet att träda in i olika sociala institutioner (t.ex. få ett jobb) men för att uppnå en varaktig förändring räcker det inte med att träda in i dessa sociala institutioner om individen själv inte vill förändras. Individen behöver först genomgå en inre (mental) förändringsprocess som möjliggör att hen kan föreställa sig ett annat liv och vara öppen för att förändras. Därefter måste individen omdefiniera sitt nuvarande, brottsbelastade liv som icke-önskvärt och utforma en ny identitet som står i motpol till det tidigare kriminella livet. Att få ett jobb, barn eller påbörja en utbildning kan alla ses som olika möjligheter eller ”krokar” som individen kan använda sig av i sin upphörandeprocess. Men det är alltid upp till individen själv om denne vill greppa tag i ”kroken”. Vad aktören själv ser som möjligt och önskvärt, vad hen tror sig kunna och vad hen vill, blir därför mycket viktigare enligt detta synsätt. Individer varierar även i agens, något som får betydelse för deras möjligheter att upphöra med brott (se även Vaughan 2007; Paternoster & Bushway 2009).

Samtidigt påtalar förespråkare av detta perspektiv att individens agens är knuten till ålder. I takt med att vi färdas genom livsloppet förändras våra attityder, värderingar, ambitioner, incitament och engagemang. Här sker vad Farrall och Calverley (2006, s. 176) uttrycker som en ”channelling of energies” som inriktas mot karriärbyggande och familjebildning liksom en önskan om att stadga sig. Vissa teoretiker uttrycker det som en ”mognad” som är bunden till stigande ålder. Vi ser exempelvis att i takt med att individen blir äldre och mer involverad i kriminalitet brukar även de negativa sidorna av kriminaliteten framträda allt tydligare (Rocque 2015). Detta får individen att omvärdera sin livsstil, ser sig själv genom andras ögon och uppfattar sig själv successivt som omogen. Livshändelser, såsom att få barn eller hamna i fängelse, kan också få individen att vilja förändra sitt liv. Så småningom kommer individen känna ett socialt tryck att leva ett konventionellt liv – att ”mogna ur” brottsligheten (Massoglia & Uggen 2010). Vid denna tidpunkt kan individen ha utvecklat en avsmak mot den kriminella livsstilen och tröttnar på sitt nuvarande jag (Paternoster & Bushway 2009). I vissa fall kan individen känna att det kriminella livet är outhärdligt – det som i vardagligt tal kallas för att ha ”nått botten” (Chen 2018).

Bortom RBM – kapital och ”goda liv”

Hittills har vi bekantat oss med de dominerande perspektiven och modellerna inom livsloppskriminologin. Vi har också gått igenom det risk-behovsparadigm som har blivit centralt inom mycket brottspreventivt arbete. Som vi emellertid kommer se i detta avsnitt har båda teoribildningarna vissa brister. SIG enligt programteorin bygger på RBM-principen – det vill säga risk, behov och mottaglighet. Denna modell, som först

formulerades av Andrews och Bonta (2010), gör antagandet att människor begår brott för att de har vissa överrisker och/eller för att deras behov inte är adekvat uppfyllda. Som metod för att förhindra recidivism har RBM visat sig effektiv i flera studier (ibid.). Denna insikt är värdefull för att förstå varför vissa har en överrisk för att begå brott men RBM har samtidigt kritiserats för att se individen som passiv utan förmåga att själv reflektera eller förhålla sig till sig själv. Dessa kritiker har istället föreslagit ett alternativt tillvägagångssätt, Good Lives-modellen (GLM), som ett komplement till RBM (Ward 2002; Ward & Brown 2004). På motsvarande vis kan livsloppskriminologins klassiska teoribildningar, och då i synnerhet den symboliskt interaktionistiska skolan, kritiserats för att inte i tillräckligt hög utsträckning synliggöra de strukturella hinder som begränsar individens handlingsmöjligheter. Resurser är trots allt inte jämnt fördelade i samhället. Vissa individer är resursstarkare än andra, vilket också gör att mängden och kvaliteten på möjligheter eller ”krokar” kommer skilja sig åt. I förlängningen kan detta antas påverka individens möjligheter att upphöra med brott (se e.g. Barry 2007). Nedan presenteras därför en modell där centrala teorier inom livsloppskriminologin bakas ihop med GLM och den klassiska kapitalteorin. Styrkan i kapitalteorin är att den fäster vår uppmärksamhet mot vilka resurser, eller *kapital*, som människor har till sitt förfogande för att kunna forma sina liv.

Från kriminogena till mänskliga behov

Mycket av det brottspreventiva arbetet som hittills har omnämnts har, implicit eller explicit, varit inriktat på de riskfaktorer som är förknippade med kriminalitet. Dessa riskfaktorer kan anses korrespondera mot specifika behov hos individen. Dessa *kriminogena behov* betecknar alltså de behov hos individen som ökar risken för brottslighet. Samtidigt menar kritiker att även om riskfaktorer och behov är viktiga är en sådan förståelse otillräcklig. Ward och Brown hävdar exempelvis att ett ensidigt fokus på risk och behov osynliggör individens motivation och leder till negativa eller undvikande behandlingsmål. De mål som traditionellt ställs upp handlar om att undvika miljöer, minska beteenden samt eliminera önskningsar, attityder och värderingar som är prokriminella/ökar risken för brottslighet. Det är istället mer meningsfullt att fokusera på prosociala mål som också är tillfredsställande för individen. Enligt detta synsätt är människor målinriktade i sitt beteende och söker maximera lycka och tillfredställelse (Ward & Brown 2004). Detta inkluderar såväl en tillgång till nödvändigheter såsom tillhörande i sociala sammanhang, möjligheten att uttrycka individualitet genom prosociala aktiviteter, autonomi och fritidsintressen, liksom att slippa stress och ha en känsla av mening och riktning i livet (Winestone 2019, s. 238).

Misslyckanden att möta dessa behov ger upphov till psykologisk stress och kan resultera i maladaptiva strategier såsom brottsligt eller antisocialt beteende (Deci & Ryan 2000). Detta är huvudpremisen i den så kallade ”Good Lives”-modellen (GLM). Alla individer vill leva goda liv (”good lives”) men för att uppnå detta behöver olika behov uppnås. Dessa behov kan vara trygghet, kunskap, god hälsa, självständighet, kreativitet, vänskap och gemenskap. Möjligheter att uppfylla dessa behov och skapa ett bra liv beror på såväl interna faktorer (t.ex. förmågor, motivation) som externa faktorer (t.ex. möjligheter, stöd från omgivningen) (Ward 2002).

Brottslighet och annat destruktivt beteende antas, enligt förespråkare av GLM, uppstå när de basala behoven inte möts på ett konventionellt vis. Individen saknar möjligheter, antingen i form av interna eller externa resurser, att tillfredsställa dessa behov (Koetzle & Matthews 2020). När individens behov inte uppfylls kommer hen att ta till

alternativa strategier för att kompensera för dessa brister. Exempelvis kan det barn som tidigt, på grund av impulsivitet och bristande känsloreglering, utestängas från prosociala sammanhang och uppsöka antisociala vänner för att därigenom uppfylla behovet av tillhörighet. Misslyckade försök att uppnå behovet av kompetens i skolan kan få individen att söka andra möjligheter att bemästra sin miljö (t.ex. genom att lära sig att begå brott). Att avancera i ett gäng utgör ett typexempel på *behovssubstitut* ("need substitutes"), definierat som ett kompensatoriskt tillvägagångssätt för individen för att känna samhörighet och kompetens. Även om dessa alternativa strategier delvis uppfyller dessa behov kan slutresultatet ändå bli dysfunktionellt eller skadligt för individen. De band som individen knyter i ett kriminellt gäng är kanske inte lika tillfredsställande och trygga som banden till familj eller vänner (brist på tillhörighet). Att ständigt åka fast, sakna utbildning och sakna möjligheter att försörja sig på lagligt vis kan få individen att känna sig misslyckad (brist på kompetens/bemästring). Involvering i kriminella gäng begränsar även individens livsmöjligheter, vilket kan ge en känsla av hjälplöshet (brist på autonomi) (Ward & Stewart 2003).

Centralt för GLM är således inte vad individen behöver för att *inte* begå brott utan vad hen behöver för att *må bra*. Vad individen behöver för att må bra varierar och det finns ingen "rätt" lösning eller mall som passar alla. Denna förståelse av brottslighet – där fokus flyttas från kriminogena behov eller risker till mänskliga och subjektiva behov – synliggör att individen är en aktiv aktör med en inneboende vilja att skapa meningsfullhet i sitt liv. Socialt arbete ska därför vara inriktat på att förse individen med rätt verktyg som hen kan använda för att utforma en mer konstruktiv livsstil med en ökad livskvalité, vilken i sin tur kommer att minska behovet av att begå brott eller att använda andra dysfunktionella strategier (Ward 2002). Detta skiljer sig från synen på individen som ett passivt objekt utan förmåga att själv verka för förändringar. GLM har således potential att få klienten att fokusera på det som hen själv finner meningsfullt, vilket antas vara gynnsamt för individens motivation (Fortune 2018).

Det är inte heller, enligt GLM:s förespråkare, meningsfullt att enbart försöka minimera eller mildra riskfaktorerna. Behandlingsinsatser ska istället fokusera på hur individens försök att tillfredsställa sina behov kan omdirigeras på ett sätt som är mer konstruktivt för individen. En individs mottaglighet för behandling är samtidigt en funktion av både externa och interna faktorer, såsom affektiva och kognitiva tillstånd, motivation, möjlighetsstrukturer och behandlingsresurser. Sådana aspekter kan givetvis påverka individens motivation och förändringsbenägenhet. Brottslighet kan exempelvis också ses som uttryck för vad en individ själv lägger för värdering i begreppet ett "bra liv" (alltså: att brottslighet uppfattas som meningsfullt och givande för individen, en del av ett "bra liv") (Ward & Brown 2004).

GLM utgår ifrån ett holistiskt synsätt på individen där behoven ofta är komplexa och sträcker sig över flera livsområden (Winestone 2019, s. 238), en bild vi känner igen från det systemteoretiska perspektivet inom socialt arbete. En naturlig följd blir därför att det sociala arbetet ska hjälpa individen att kunna förhålla sig till sin sociala omgivning på ett mer ändamålsenligt sätt. Här kan vi se en relationell komponent inom GLM – den mellan individen och omgivningen (Payne 2015, s. 262f).

Strukturens begränsningar och möjliggörande – kapitalformer och handlingsutrymme

Vi har hittills talat om olika behov och resurser hos individen som en förklaring till utvecklande av brottslighet. Det räcker emellertid inte att konstatera att brottslighet lik-

som andra sociala problem har olika orsaker. Eller, för den delen, att vissa orsaker hänger samman med sociala och strukturella betingelser. Om problemet med den strukturella skolan är att för mycket fokus riskeras att läggas på strukturer dras den symboliska interaktionismen med problemet att den stundom individualiserar brottsligheten. Detta kan te sig något problematiskt i ljuset av att brottslighet ofta förstås som ett *socialt* problem. Som ett alternativt menar flera teoretiker att vi förmår göra val men att våra möjligheter att göra val är begränsade av en social kontext och de villkor som ryms däri, något som återkommer på flera ställen inom livsloppskriminologin (e.g. Bottoms et al. 2004; Barry 2007; Moore 2019). Healy sammanfattar denna syn väl när hon konstaterar att det inte alltid är individers reella sociala omständigheter som är viktiga utan...

... how they respond to the structural obstacles they encounter. However, the ability to exercise agency may be constrained by the individual's past, as well as current, social circumstances. (Healy 2010, s. 433)

Det är med andra ord inte möjligt att frikoppla individen och aktörskapets roll från de omkringliggande strukturella omständigheterna. Ju mer tvingande eller begränsade strukturen är, desto svårare blir det för individen att påverka sitt liv – det som i sociologisk bemärkelse ibland benämns som *handlingsutrymme*. Människor skiljer sig åt sett till hur mycket resurser de har, vilket innebär att de reella möjligheterna att påverka sitt liv kan skilja sig mellan individer (Holgersson 2011, s. 147). Inom sociologin används ibland termen kapital för att illustrera dessa förhållanden. *Kapital* är ett samlingsbegrepp för de resurser som individen har till sitt förfogande och uppträder i olika former (Bourdieu 1986).

Ekonomiskt kapital definieras som finansiella medel för att uppnå nödvändigheter i livet (t.ex. mat, kläder, bostad). Samtidigt är det ekonomiska kapitalet oftast ganska svagt hos unga människor, enligt Barry (2007). Unga blir, som följd av att de är just *unga*, exkluderade från arbetsmarknaden och förväntas utbilda sig. Detta försvårar för dem att samla på sig ekonomiskt kapital.

Till skillnad från andra kapitalformer får det *sociala kapitalet* sitt värde i den sammansättning av sociala kontakter som en individ har tillgång till. Kapitalet ligger således inte i aktören i sig själv, utan är relationellt – det uppstår i relationen *mellan* aktörer. Liksom andra kapitalformer kan socialt kapital användas för att öka mängden kapital inom andra områden. Ett kontaktnätverk kan till exempel förse individen med arbets- och boendemöjligheter, värdefull information om hens sociala värld eller psykosocialt stöd. (Coleman 1988).

Inom upphörandeforskningen har socialt kapital uppmärksammats som en viktig förutsättning för att förstå förändringar i brottslighet. Förekomst eller avsaknad av socialt kapital kan påverka individens benägenhet att begå brott. Engagerade föräldrar eller lärare kan hjälpa individen att hålla sig på den ”rätta” banan. Att ha en stöttande partner eller förälder närvarande efter att ha avtjänat ett fängelsestraff kan hjälpa individen att återanpassa sig till samhället. För att hitta ett arbete kan det sociala nätverket också vara avgörande, särskilt i marginaliserade samhällsgrupper (Strickland 2016). Förutom att dessa viktiga aktörer kan tjäna som en kontrollfunktion kan de också hjälpa individen med materiellt stöd, information, rekommendationer, råd och motivation (Farrall 2004). De sociala band som Sampson och Laub (2003) omnämner som viktiga för att förstå upphörandeprocesser kan således beskrivas som en resurs. Samtidigt kan brottslig aktivitet och antisocialt beteende försvaga dessa sociala band. Kvar står då individen ensam utan ett stödjande socialt skyddsnät (Farrall 2004). Många unga, särskilt de som

är involverade i brott, tenderar att ha mindre tillgång till socialt kapital (Boeck, Fleming & Kemshall 2009; Strickland 2016). Socialt kapital är ingen fast resurs som ständigt finns där utan kan både växa och minska, vinnas och förloras, aktiveras och avaktiveras. Liksom andra kapitalformer krävs investeringar för att individen ska få och bibehålla det sociala kapitalet. Vid avsaknaden av viktiga sociala relationer kan en praktiker inom socialt arbete hjälpa klienten att återaktivera sitt sociala kapital (Farrall 2004).

Den sista kapitalformen som vi här kommer beröra kallas för *humankapital*. Denna avser personliga egenskaper eller resurser som inte kan fränkopplas från individen, såsom utbildning, kompetenser, erfarenheter och hälsa.² Precis som andra kapitalformer kan humankapital omvandlas till andra kapital. Exempelvis kan humankapital omvandlas till ekonomiskt kapital genom att en investering i en utbildning eller kompetensutveckling kan göra individen mer attraktiv på arbetsmarknaden och generera en högre inkomst. Att investera i sin hälsa kan på liknande sätt göra att man kan arbeta längre (Schultz 1961). Investeringar i humankapital är även en generativ process där humankapital till viss del ärvs i generationer, på liknande vis som ekonomiskt kapital. Föräldrarnas utbildningsnivå påverkar exempelvis barnets uppväxtmiljö och hens framtida möjligheter att själv tillgodogöra sig humankapital (Coleman 1988).

Eftersom utbildning och vidareutveckling är kontinuerliga blir humankapital en resurs som växer i samband med att individen blir äldre och genomgår kompetensutveckling. För unga utbildade finns en brist på humankapital (Lochner 2004). Humankapitalet (såsom en utbildning, meriter i CV, kompetenser) kan användas för att öka individens övriga kapital. Till exempel kan individens humankapital användas på arbetsmarknaden där erfarenheter, intyg, diplom, betyg, etc. kan användas för att avancera uppåt, och öka chansen till att få ett välbetalt jobb och högre social status (Moore 2019). Humankapital är även knutet till individens hälsa. Psykisk ohälsa och drogberoende kan exempelvis begränsa individens humankapital genom att försvåra för individen att utveckla sina kompetenser, utbilda sig, arbeta, etc. Som vi kan se kan en kapitalform användas för att generera nytt kapital, eller omvandlas till en annan kapitalform (Bourdieu 1986). Omvänt kan brist på kapital ge upphov till ytterligare kapitalbrist och därmed bädda för ökad social exkludering.³

Kapital och ”goda liv” för att förstå vägar in och ut ur brottslighet

Givet att målgruppen för SIG präglas av en uttalad resurssvaghet framstår kapitalteorin som en rimlig utgångspunkt. Att beakta vilka resurser eller kapital som individen är utrustad med och kan använda sig av kan hjälpa till för att förstå varför vissa börjar begå brott och stannar kvar i en kriminell livsstil. Detta förminska inte individens roll, det går givetvis att sluta begå brott även om man har svaga resurser eller kapital, men den energi och det engagemang som individen själv måste bidra med kommer vara mycket större. En resurssvagare individ (en individ med svagare kapital) behöva uppvisa ett starkare aktörskap för att kunna förändra sitt liv, exempelvis att upphöra med brott (Healy 2010, s. 432).

² Det ska noteras att det finns en del likheter mellan humankapital och det kulturella kapital som omnämns av Bourdieu (1986). Eftersom dessa begrepp har så många beröringspunkter har jag valt att i huvudsak bortse från kulturellt kapital i analysen och istället främst tala om humankapital. De två är dock inte helt jämförbara. Av utrymmesskäl kommer analysen emellertid inte att inkorporera Bourdieus teoretiska ramverk då detta inrymmer flera andra teoretiska begrepp.

³ Den uppmärksamma läsaren ser säkerligen hur denna förståelse av resurser är nära länkad till det teoretiska begreppet *kumulativ ofärd* som vi tidigare bekantade oss med.

På en teoretisk nivå framstår kopplingen mellan kapital/resurser och risk- och skyddsfaktorer som intuitivt rimlig. En brist i en resurs eller ett kapital är ju i sig själv en riskfaktor, medan en tillgång kan verka buffrande – en skyddsfaktor eller källa till motståndskraft (resiliens). Detta vore inte heller det första försöket att koppla begreppet kapital till kriminogena behov, riskfaktorer och skyddsfaktorer/resiliens inom upphörandeforskningen (se e.g. Koetzle & Matthews 2020). Inom GLM anses kriminalitet bero på otillfredsställda behov som grundar sig i en resursbrist, alltså avsaknad av kapital. Som vi tidigare varit inne på tenderar olika resursbrister att överlappa varandra. Detta förhållande framstår som än mer rimligt när vi betraktar hur olika kapital också tenderar att haka i varandra (se även Bourdieu 1986).

Ovanstående ramverk reducerar samtidigt inte individens livsförhållanden till hans kapital – det finns alltid utrymme för agens. Agensen är samtidigt alltid villkorad – ju mindre kapital vi har, desto svårare är det för att förändra vår livssituation. Våra val är även beroende av vår kunskap om världen och våra uppfattningar om vad som är möjligt – en förståelse som i sin tur formas av vår sociala position och våra erfarenheter (Raffo & Reeves 2000). Brottslighet kan, som Barry (2007) konstaterar, vara en väg för individen att utöka sitt kapital. I en socialt utsatt och exkluderad position där andra, konventionella vägar till framgång upplevs otillgängliga kan den kriminella livsstilen uppfattas som den enda vägen framåt. Brottslighet kan exempelvis ge individen tillgång till snabba pengar, status, makt och vänner – resurser som hen annars inte skulle få tillgång till. Brottslighet blir alltså ett behovssubstitut för att kunna ge individen tillgång till dessa resurser/kapital (Ward 2002).

Den växelverkan som finns mellan struktur och individ gör sig påmind i relationen mellan val, kunskap och social position. Således kan val förstås som “often constrained by a practical knowledge and understanding of what is possible” (Raffo & Reeves 2000, s. 149). Med andra ord påverkas våra livsval av vår förståelse av omvärlden, vad som är möjligt och omöjligt – det som även kallas för *social kunskap*. Denna kunskap är i sin tur en produkt av vår sociala position, samtidigt som det alltid finns en möjlighet för individen att vilja något annat. Individens val och handlingar kan därför inte reduceras ner till hans sociala position eller kapital, utan det finns fortfarande utrymme för förhandling och motstånd (ibid.)

Sociala insatsgrupper

Detta avsnitt kommer först att redogöra för den ursprungliga grundidén till sociala insatsgrupper (SIG). Därefter kommer vi att betrakta BRÅ:s handbok av SIG och de premisser som denna bygger på. Slutligen behandlas tidigare studier om SIG med avseende på deltagarnas demografi liksom problem- och behovsbild, arbetssätt samt erfarenheter av samverkan.

Grundidén till SIG

Sociala insatsgrupper är resultatet av 2010 års betänkande *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010:15). I SOU:s rapport noterades en utveckling mot etablering av nya kriminella nätverk samt en tilltagande och alltmer aggressiv nyrekrytering av unga till nätverken. För att vända denna illavarslande trend hävdades att nya typer av insatser krävdes. Dessa insatser skulle vara tidiga, tydliga och samordnade. Författarna bakom betänkandet föreslog ett inrättande av så kallade *soci-ala insatsgrupper* (förkortat SIG), en samarbetsform mellan olika aktörer med syftet att minska nyrekryteringar till kriminella grupperingar samt främja avhopp från gängkriminalitet. SIG är en av flera insatser som socialtjänsten har till sitt förfogande. Målgruppen för insatsen är ungdomar och unga vuxna som riskerar att utveckla, eller redan har utvecklat en kriminell livsstil.

Relevanta aktörer på såväl myndighets- som regional och kommunal nivå men även aktörer från privatsektorn och den ideella sektorn ska ingå i SIG och samverka med varandra. Dessa aktörer kan bland annat innefatta socialtjänst, polis, skola, kommun, psykiatri och beroendevården, fritidsgårdar, samt kriminal- och frivården (ibid., s. 88f). Samverkan av insatser ska ske under socialtjänstens översyn, en ”spindel i nätet” som knyter berörda aktörer till insatsen, styr upp arbetet, upprättar en planering och genomför uppföljningar (Socialstyrelsen 2012, s. 40). De olika aktörerna ska alltså samarbeta med varandra men de ska också samarbeta med deltagaren och, i förekommande fall, deltagarens vårdnadshavare. SIG är, till skillnad från många andra av socialtjänstens insatser, frivillig och förutsätter att de deltagande parterna ger ett underskrivet samtycke till att häva den sekretess som normalt föreligger mellan olika myndigheter och kommunala aktörer (SOU 2010:15, s. 90, 217f).⁴

Under ledning av socialtjänsten ska insatser koordineras på individnivå med ambitionen att få till så snabba insatser som möjligt. SIG-insatsen ska fungera som ett stöttande nätverk för deltagaren för att sluta med brottslighet och annat socialt nedbrytande beteende och även, i förekommande fall, främja avhopp från kriminella nätverk och samtidigt öka den prosociala anknytningen till samhället. SIG ska även kunna användas för att hjälpa individen att lämna ett kriminellt nätverk (ibid., s. 90ff). En bärande tanke i SIG är att den ska utgå från individens unika förutsättningar och behov (Socialstyrelsen 2017a, s. 41).

⁴ För unga under 15 år krävs enbart vårdnadshavares samtycke. För unga över 15 år måste den unge själv samtycka till insatsen och krav finns då inte på samtycke från vårdnadshavarna (Socialstyrelsen 2016, s. 18; Socialstyrelsen 2022, s. 11).

SIG: RBM – Risk, Behov och Mottaglighet

En handbok för SIG togs 2016 fram av Brottsförebyggande rådet i samarbete med Örebro kommun (BRÅ 2016). I denna handbok utvecklades den ursprungliga grundidén om sociala insatsgrupper till SIG: RBM, en arbetsmetod som ska utgå ifrån principerna *risk, behov* och *mottaglighet*, vilket är en svensk tillämpning av Andrews och Bontas (2010) Risk-Need-Responsivity- modell. I BRÅ:s handbok från 2016⁵ beskrivs målgruppen för SIG något annorlunda än vad den gjorts i SOU (2010:15) samt i Polismyndighetens olika rapporter (e.g. 2021a, 2021b). I de senare arbetena definieras målgruppen utifrån individens brottshistorik (t.ex. brottsdebut och brottsfrekvens). I BRÅ:s handbok ”SIG: RBM” tas ett större grepp om begreppet risk genom att den tilltänkta målgruppen ska uppvisa en hög risk för ett *långvarigt* kriminellt beteende *samt* att behov av samverkan i *flera kontexter* ska föreligga. SIG ska ha specifika och mätbara mål, snarare än större, övergripande mål. Därtill ska arbetet med SIG följa de tre tidigare nämnda principerna risk, behov och mottaglighet (BRÅ 2016, s. 4).

Enligt *riskprincipen* ska den som har hög risk för återfall i kriminalitet ges mest omfattande och intensiva insatser. Riskprincipen fokuserar således på individen – *vem* som ska bli föremål för SIG. När en lämplig kandidat för en SIG-insats har valts ut används *behovsprincipen* för att bestämma *vad* i individens liv insatsen ska utgå ifrån – vilka resursbrister eller behov individen har som SIG kan möta (BRÅ 2022, s. 10). Enligt BRÅ (2016, s. 5) bör man fokusera på individens centrala behov, de risk- och skyddsfaktorer som är kopplade till individens kriminalitet (s.k. ”kriminogena behov”) samt individens motivation. De riskfaktorer som är av stor betydelse är sådana som är förändringsbara *och* som är specifika för och driver individens kriminalitet. De åtta riskfaktorer som BRÅ pekar ut som betydande är: 1) kriminalhistorik, 2) personlighet, 3) attityder och tankesätt, 4) alkohol- och drogbruk, 5) umgänge, 6) familjerelationer, 7) skola/arbete samt 8) fritid (ibid., s. 6). Slutligen ska SIG enligt BRÅ utgå ifrån *mottaglighetsprincipen* som innebär att insatserna ska anpassas efter individen och hens förutsättningar, behov och motivation. Detta kan innebära att praktikern anpassar insatsen efter individens inlärningsstil, kognitiva mognad och/eller livssituation. Mottaglighetsprincipen handlar således om *hur* insatsen bör utformas. Att stärka individen på olika områden där behov föreligger eller att jobba med individens motivation är typiska arbetssätt (ibid., s. 6f). Således ska SIG: RBM enligt BRÅ vara en *individuellt anpassad* insats och utgå ifrån deltagarens behov och förutsättningar. Slutligen ska SIG även jobba multimodalt, dvs. på olika livsområden. Arbetet ska ske parallellt vilket betyder att olika insatser kan sättas in samtidigt (BRÅ 2022, s.).

Målen med SIG: RBM formuleras som långsiktiga respektive kortsiktiga mål. Det långsiktiga målet med SIG: RBM är att individen ”inte ska uppvisa kriminellt beteende ett år efter avslutad SIG-insats” och att så fortfarande ska vara fallet i vuxen ålder (ibid., s. 4). Avseende SIG:s kortsiktiga mål är dessa att ”den unges betydande risk- och skyddsfaktorer ska minskas respektive stärkas” (ibid., s. 4). Genom insatsens gång ska ungdomens utveckling noga övervakas där bland annat kontinuerliga uppföljningar görs där ungdomens risk- och skyddsfaktorer utvärderas (ibid., s. 31).

Det är något slående att BRÅ:s manual i mycket låg utsträckning fokuserar på positiva behandlingsmål inom ramen för en SIG-insats. Att *inte* uppvisa ett kriminellt beteende är ett typexempel på de negativa, undvikande behandlingsmålen som enligt

⁵ Det skall tilläggas att BRÅ vid slutet av 2022 släppte en ny handbok (se BRÅ 2022). Denna har dock ett mycket liknande innehåll. Eftersom den ursprungliga handboken från BRÅ är mer omfattande kommer hänvisningarna huvudsakligen göras till denna.

Ward (2002) riskerar att försvaga individens motivation. Det är också värt att notera att det ingenstans i BRÅ:s manual framgår att individen ska leva ett bra liv eller att detta i sig självt är ett mål för insatsen. I de olika delmålen nämner BRÅ förvisso att mål som inte hänför sig till kriminalitet också kan föreligga, såsom att SIG ska hjälpa individen "finna ett prosocialt, vuxenlett fritidsintresse" med syftet att finna prosociala kamrater (BRÅ 2016, s. 26). Detta delmål kan anses vara positivt i den mån att det på något sätt syftar till något som ska finnas i individens liv eller något som individen ska göra att individen ska ha eller göra en aktivitet, snarare än undvika den. Syftet bakom detta delmål är dock fortfarande att minimera riskfaktorer (t.ex. minskat kriminellt umgänge) eller motsatt att stärka skyddsfaktorer (t.ex. ökat prosocialt umgänge, ökad involvering i prosociala institutioner). Andra livsområden framstår således som relevanta enbart när dess syfte är att minska risken för kriminalitet, inte för att hjälpa individen uppnå ett bättre och mer meningsfullt liv. Som Ward (2002) dock poängterar är exempelvis att den känsla av tillhörighet som individen kan få av att exempelvis ingå i en fritidsaktivitet är ett basalt behov men utgör också något som i sig själv är gott och eftersträvansvärt. På motsvarande sätt är kreativitet, tillhörighet och vänskap, god hälsa, självförtroende och autonomi andra människovärden som i sig själva kan anses vara goda och meningsfulla. Inom ramarna för SIG: RBM förstås dessa som möjliga delmål:

Man kan, som tidigare nämnt, enligt mottaglighetsprincipen behöva fokusera på icke-kriminogena behov exempelvis känslomässigt lidande och ångest som den unge har för att öka motivationen till förändring. (BRÅ 2016, s. 26)

Intrycket av ovanstående är att dessa delmål endast är relevanta på så vis att de kan utgöra en skyddsfaktor med ambitionen att minska risken för fortsatt kriminalitet, och inte med slutmålet att individen ska uppfylla sina behov och livsmål, eller leva ett bättre liv. I rehabiliteringsarbetet bör praktikern därför jobba utifrån att uppnå dessa människovärden. De representerar behov som individen kommer att försöka fylla på ett kontraproduktivt eller skadligt sätt i brist på andra alternativ.

Utifrån ovanstående resonemang riskerar SIG, såsom insatsen konstrueras av BRÅ, att misslyckas med att uppnå den varaktiga förändring som är insatsens långsiktiga mål. Det övergripande målet blir, som tidigare konstaterat, fortfarande undvikande och negativt på så vis att SIG *inte* avser att hjälpa individen att uppnå ett bättre liv utan enbart att sluta begå brott genom att minska riskfaktorer och öka skyddsfaktorer (se även *ibid.*, s. 28). En fördel som RBM har gentemot GLM är dock, som även BRÅ själva konstaterar (*ibid.*, s. 46), att det finns ett mer robust empiriskt stöd för RBM.

Som kan noteras är BRÅ:s mall riktad mot yngre individer (under 20 år), något som även är fallet i den uppdaterade handboken från BRÅ (2022). Hur deltagare som över-skrider denna ålder ska behandlas inom ramarna för SIG: RBM framgår däremot inte.

Tidigare studier om SIG

Genom åren har ett flertal studier om SIG utförts, av vilka flertalet har varit processutvärderingar, det vill säga studier som söker fastställa implementeringen av ett program (se e.g. Wollter, Kassman & Oscarsson 2013; Johansson & Kangasvieri 2015; Hellqvist 2016). Till skillnad från processutvärderingar syftar effektutvärderingar till att visa på effekten av ett program (se e.g. Roxell 2017). Flertalet av SIG studierna har utgått från ett praktikerperspektiv där analysen har gjorts utifrån personalens upplevelser och officiella dokument (e.g. Wollter, Kassman & Oscarsson 2013; Johansson & Kangasvieri 2015; Socialstyrelsen 2017b). Endast ett fåtal studier inkluderar deltagarnas upplevelser av insatsen (e.g. Hellqvist 2014; Zamparutti 2016b). Det finns alltså sparsamt med

information om deltagarna – till exempel information om deras demografiska kännetecken och behovsbild. Faktum är att det endast är Zamparutti (ibid.) som i detalj har redogjort för dessa faktorer. På vissa ställen har det konstaterats att det föreligger en komplex problembild men utan någon tillhörande fördjupning kring komplexiteten, då detta inte var syftet för studien (e.g. Socialstyrelsen 2020). Eftersom det saknas effektutvärderingar med längre uppföljningstid är det inte möjligt att uttala sig om SIG:s långsiktiga effekter (Sarnecki 2017).

Arbetsätt

En stor del av den forskning som gjorts på SIG har avsett organiseringen och implementeringen av SIG. Även om det bör påtalas att långt ifrån alla verksamheter arbetar strikt enligt programteorin (se e.g. BRÅ 2016) finns det flera gemensamma drag i arbetsättet. I korthet kan sägas att en SIG-insats normalt sett föregås av en selektionsfas där man väljer ut lämpliga deltagare för insatsen. Därefter tillfrågas individerna om de vill delta. De flesta SIG-insatser tycks även föregås av en utredning, i andra fall görs en utredning parallellt med att olika insatser sätts in. Olika mål ställs upp för insatsen och ofta finns det en konkret plan för hur dessa mål ska nås. En SIG-grupp med relevanta aktörer för deltagaren sätts ihop. Efter att individens behov har kartlagts kopplas olika insatser in med regelbundna avstämningar. Efter att de satta målen har nåtts fasas insatsen ut (Socialstyrelsen 2012).

SIG är enligt Hellqvist aktionsfokuserad och består av olika insatser skapade för att underlätta för individen att förändra sin livssituation. Samtidigt är arbetet, åtminstone med ungdomar, underbyggt med ett systemteoretiskt synsätt (Hellqvist 2014, s. 39), enligt vilken individens liv betraktas som en del av ett större system (Payne 2015, s. 239). En fördel med att insatserna är koordinerade är att de snabbt kan sättas in när behovet finns, vilket är gynnsamt för deltagaren (Wollter, Kassman & Oscarsson 2013).

Många ur personalen upplever att det är svårt att hjälpa klienter att hoppa av kriminella nätverk. Framför allt pekar intervjupersonerna på stora problem med att komma in på bostads- och arbetsmarknaden (Johansson & Kangasvieri 2015, s. 24). Detta påtalas även av deltagarna själva i Wollter och Oscarsson (2018, s. 89). I intervjuer med ungdomarna framgår att flera hade önskat mer konkreta åtgärder, främst med fokus på sysselsättning, t.ex. jobb och praktik, eller fritidsaktiviteter. Flera av klienterna uppgavs inte ha någonting annat att komma tillbaka till än den kriminella miljö som de önskade lämna. Detta gällde särskilt de som precis hade kommit ut från fängelse efter avtjänat straff (Johansson & Kangasvieri 2015, s. 25).

I flera av studierna av SIG föreföll praktikerna ha ett salutogent synsätt där man försökte utgå ifrån det som fungerade i deltagarens liv och arbeta med detta i fokus. Om man kan lyckas visa resultat på ett område kan det fungera som en motiverande kraft för deltagaren, t.ex. att komma igång med en sysselsättning eller att skolgången förbättras, menar Wollter och Oscarsson (2018, s. 86). Även om SIG inte alltid mynnade ut i konkreta förbättringar för deltagarna menade personalen att de kunde se andra positiva effekter. För deltagarna kunde det innebära en ökad tillit till samhället och att det kunde ge hopp om framtiden att se en myndighetsperson som bryr sig och kämpar för en (Johansson & Kangasvieri 2015, s. 30).

Resultatet från personalintervjuerna framhöll även längden på SIG-insatsen som eventuellt problematisk, där vissa aktörer såg en risk för att insatsen blir för kortvarig. De efterfrågade därför en större långsiktighet i insatsen liksom senare uppföljningar för att ytterligare stötta deltagarna efter avslutad insats (ibid., s. 30f). Liknande resultat

förekommer i Socialstyrelsens stora utvärdering som omfattade SIG-verksamheter i totalt 24 olika kommuner runt om i Sverige (Socialstyrelsen 2016; 2017a; 2017b; 2020). Denna uppfattning delades även av föräldrarna och ungdomarna själva (Hellqvist 2014, s. 22ff). Ibland ansågs deltagaren vara så problemtungda att fler insatser utöver SIG var nödvändiga (Johansson & Kangasvieri 2015, s. 30f).

Erfarenheter av samverkan

I stora drag har studier påvisat att samverkan i praktiken oftast har fungerat väl när SIG har implementerats (Wollter, Kassman & Oscarsson 2013; Johansson & Kangasvieri 2015, s. 29ff). SIG-mötena ansågs vara gynnsamma i sammanhanget då de möjliggjorde för samtliga aktörer att ge uttryck för sitt perspektiv och få en samlad bild av läget (Hellqvist 2014, s. 30). Flera av aktörerna i SIG uppgav att samarbetet i huvuddrag hade fungerat väl, särskilt mellan polis och socialtjänst (där ett samarbete oftast redan fanns innan projektets början). Vissa uppgav dock att de hade haft svårigheter att knyta viktiga aktörer till arbetet, däribland skolan (Wollter, Kassman & Oscarsson 2013). I flera studier har kontakten med psykiatrin, och då i synnerhet BUP, utmålats som bristfällig (Hellqvist 2014, s. 25; Socialstyrelsen 2017a, s. 33; Socialstyrelsen 2020, s. 38).

Flera av de professionella aktörerna som intervjuades av Hellqvist (2014, s. 28) uppgav att det som en följd av SIG hade utvecklats en god personkemi mellan yrkesgrupperna och att nya kontaktytor hade öppnats mellan aktörerna. Den täta kommunikationen möjliggjorde även att de olika yrkesverksammas kompetenser och kunskaper kunde tas tillvara på bästa sätt. Samtidigt uppmärksammar Johansson och Kangasvieri (2015; 23f) att det finns meningsskiljaktigheter i hur de olika aktörerna definierar problemet. Bland annat saknades det förståelse för målgruppens komplexa problematik och behov bland vissa av de aktörer som ingick i samarbetet. Samma problem framkommer i Zamparutti (2016, s. 26) där SIG-personalen uppgav att det från myndigheternas sida saknades förståelse för de övergripande resursbrister som de vuxna deltagarna stod inför med avseende på boende, sysselsättning och försörjning.

Målgrupp och deltagare: demografi och behovsbild

Som nämnts är forskningen om SIG-deltagarnas demografiska kännetecken liksom deras problem- och behovsbild relativt begränsad. Av de studier som finns kan vi dock se vissa mönster vad det gäller ålder, kön och etnicitet.

Ålder, kön och etnicitet

I flera tidigare studier har man exempelvis påtalat att den undre åldersgräns på 15 år som först föreslogs i SOU-rapporten var för högt satt (Wollter, Kassman & Oscarsson 2013, s. 120). Det framkommer att vissa ungdomar vid tiden för insatsen redan hunnit eskalera i sin brottslighet. Samtidigt är de så pass unga att de nackdelar som är förknippade med en kriminell livsstil ännu inte hunnit infinna sig (Hellqvist 2014, s. 42). På motsvarande sätt har det från olika håll påtalats att den övre gränsen (25 år) var för lågt satt (Wollter, Kassman & Oscarsson 2013, s. 120). I en studie från Socialstyrelsen framkom att flera SIG-verksamheter hade utvidgat åldersspannet för målgruppen och fokus låg då främst på att arbeta med en yngre målgrupp i ett förebyggande syfte (Socialstyrelsen 2016). I Linköping sattes exempelvis spannet till 13–25 år. Åldersgränserna var dock flexibla och det förekom att både yngre och äldre deltagare ingick i SIG (Johansson & Kangasvieri 2015, s. 15).

Majoriteten av deltagarna är pojkar/män – SIG har överlag haft svårt att fånga upp flickor/kvinnor (Hellqvist 2014, s. 36). I Zamparutti (2016b, s. 14) var 38 av de 40 deltagarna män. Även Socialstyrelsen (2020, s. 39) rapporterar problem med att fånga upp flickor i SIG-verksamheterna. Vissa menade att flickorna hade en annan bakomliggande problematik än pojkarna, där t.ex. drogbruk och utsatthet för sexuellt våld var mycket vanligare hos flickor än hos pojkar.

Om etnicitet finns det mindre skrivet. I Zamparutti (2016b, s. 17f) framkom emellertid att det var vanligt med individer med invandrarbakgrund, vilket kan innebära att dessa antingen själva var födda i ett annat land eller att de hade föräldrar som var födda i ett annat land. I regel var individerna eller föräldrarna födda i ett utomeuropeiskt land.

Skolgång

I flera studier om SIG framkommer problem med skolgången i form av skolk och icke-godkända betyg som gör att deltagarna inte kvalificerar sig till gymnasiet (e.g. Wollter, Kassman & Oscarsson 2013, s. 79, 89). Deltagarna i Zamparuttis studie beskriver skolan som en fritidsgård, ett ställe att hänga och umgås med vänner på. Även om deltagarna kunde tycka att skolan var rolig och även om de trivdes i skolan fanns det sällan ett intresse för att inhämta kunskap, flera hoppade av skolan, ofta under gymnasiet. Ibland blev skolgången avbruten på grund av upprepande flyttar, LVU-placeringar och/eller anstaltsvistelser. Att flera hade kommit till Sverige från andra länder och inte kunde svenska försvårade också för dem att tillgodogöra sig utbildningen (Zamparutti 2016b, s. 18ff). Relationen mellan bristande skolgång och misslyckanden å ena sidan, och kriminalitet och antisocialt beteende å andra sidan, har påtalats i flera studier (e.g. Thornberry, Moore & Christenson 1985; Farrington & Welsh 2007, s. 82f).

Familjesituation och uppväxtförhållanden

Det finns gott om tidigare studier som påtalar familjeomständigheter som betydelsefulla för utvecklandet av brottslighet. Detta konstaterades exempelvis av Basto-Pereira och Farrington (2022) i en metaanalys av riskfaktorer och brottslighet. I utvärderingarna av SIG är det något oklart hur familjesituationen faktiskt ser ut för deltagarna. En utpräglad social problematik i de familjerna som deltagarna kommer från bedöms dock som vanligt. Samtidigt kan denna problematik vara så pass omfattande att SIG inte bedöms som en lämplig insats. I vissa fall handlar det om att deltagaren eller vårdnadshavarna inte samtycker till insatsen eller att samarbetet med vårdnadshavarna har fungerat så dåligt att insatsen har behövt avbrytas (Hellqvist 2014, s. 40ff; Socialstyrelsen 2020, s. 38, 50). Denna något motsägelsefulla problematik syns även i Zamparutti (2016b, s. 17f). Det påtalas att flera av deltagarna har haft traumatiska upplevelser från sina hemländer där många har upplevt upprepande flyttar eller att familjen har splittrats under deras barndom. Nästan samtliga deltagare kommer från stora familjer med flera syskon. Samtidigt menar de flesta deltagarna att de har haft en bra relation till sin familj under barndomen. Liksom i Zamparuttis studie kopplas den problematiska familjesituationen även i Hellqvist (2014, s. 23) till utanförskap och segregation som ofta kommer sig av att föräldrarna är utrikesfödda och inte kan det svenska språket.

Ekonomi, boende och arbetsliv

I flera studier framkommer det att socioekonomisk utsatthet och exkludering är vanligt redan i barndomen (e.g. Hellqvist 2014, s. 32), något som exempelvis Zamparutti

(2016b, s. 18f) kopplar till segregation. Bland gruppen unga vuxna i Zamparuttis studie framträdde hemlöshet och en instabil boendesituation som de största problemen. Likaså var arbetslöshet vanligt förekommande i gruppen och kontakten med arbetsmarknaden beskrivs som undermålig eller icke-existerande. Vissa av deltagarna hade enbart haft sommarjobb eller praktikplatser (Zamparutti 2016b, s. 25). Att resursbrister utifrån socioekonomisk utsatthet, såsom hemlöshet, fattigdom och skuldsättning, förekommer hos brottsbelastade individer har även konstaterats på andra ställen (se e.g. Winestone 2019, s. 242f). I Zamparutti (2016b, s.37) framkom även att skuldsättning var utbredd i gruppen. Skulderna kunde bestå av såväl ”vita” skulder (t.ex. skulder uppkomna ur skadestånd från tidigare domar) som ”svarta” skulder (t.ex. skulder till vänner eller andra kriminella). Denna skuldsättning kan öka kravet på individen att dra in snabba pengar, vilket kan försvåra en övergång till ett konventionellt liv.

Brottsbelastning

Det är svårt att uttala sig om hur brottsbelastade deltagarna i SIG är. I Stockholms stads tidigare utvärdering⁶ (Wollter & Oscarsson 2018) framkom svårigheter med att rekrytera de tyngst kriminella ungdomarna till SIG. Som en följd av detta kom insatsens huvudsakliga målgrupp att bestå av yngre ungdomar som ansågs vara i riskzonen för att utveckla en mer allvarlig kriminalitet. De svårigheter som är förknippade med att rekrytera individer som är väl förankrade i den kriminella miljön till SIG följer samma spår som andra studier (e.g. Wollter, Kassman & Oscarsson 2013). I andra studier framkommer det att det förebyggande arbetet prioriteras framför arbetet med avhoppare och det råder delade meningar angående om detta är positivt eller negativt (Johansson & Kangasvieri 2015, s. 16). En studie från Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet fann att tillgreppsbrott (t.ex. rån och stöld) samt narkotikarelaterad brottslighet utgjorde de i särklass vanligaste brottstyperna som SIG-deltagarna var misstänkta för (Roxell 2017, s. 10).

Substansbruk och psykisk ohälsa

Långt ifrån alla i den grupp vuxna deltagare som Zamparutti undersökte brukade narkotika. En tredjedel uppgav att de aldrig använde narkotika och endast ett fåtal menade att de dagligen brukade narkotika. Cannabis var den vanligaste drogen, även om vissa tyngre droger förekom. Alkoholbruk var relativt ovanligt (Zamparutti 2016b, s. 27). Andra studier om SIG visar ett liknande mönster för barn och ungdomar (Socialstyrelsen 2017a, s. 39).

Samsjuklighet är vanligt förekommande i gruppen – neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa framträder inte sällan i kombination med substansbruk. I Socialstyrelsens studie uppgav praktikerna att en klar överrepresentation bland de ungdomarna som ingick i insatsen antingen hade eller kunde misstänkas ha en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, där ADHD beskrevs som den vanligaste. Samtidigt finns det betydande svårigheter med att engagera BUP i SIG-insatsen. Ofta beskrivs BUP ha mycket långa väntetider vilket gör att barn och ungdomar får vänta lång tid innan de får det stöd de behöver (Socialstyrelsen 2020, s. 38). Den samsjuklighet som uppmärksammas innefattar såväl psykisk som neuropsykiatrisk problematik liksom substansbruk – fynd som går i linje med den tidigare forskningen om SIG (e.g. Wollter,

⁶ Denna utvärdering omfattade förutom verksamheter i Stockholms stad även verksamheter i Södertälje och Botkyrka.

Kassman & Oscarsson 2013, s. 42) samt forskning om brottsbelastade individer i allmänhet (e.g. Green & Pycroft 2019, 224f).

Trauma och våldsnormalisering

I forskningslitteraturen om brottsbelastade individer beskrivs trauma som vanligt förekommande, vilket är nära knutet till psykisk ohälsa. Upplevelsen av traumatiska händelser, såsom egen utsatthet för våldsbrott eller att ha bevittnat hur någon annan blivit utsatt för våld är vanligt förekommande bland brottsbelastade individer. Detta har särskilt uppmärksammats inom gängforskningen där man länge kunnat påvisa en stark koppling mellan gängmedlemskap och våld utsatthet (Decker & Lauritsen 2002). Trauma kan därför antas vara vanligt även bland de ungdomar och unga vuxna som deltar i SIG, även om detta inte har undersökts i någon större utsträckning. Intervjuer med personal på SIG-verksamheter visar att våld är normaliserat bland vissa ungdomar. Många ungdomar som ingick i en SIG-insats bedömdes själva ha varit utsatta för våld och/eller ha utsatt andra för våld. Det fanns även en förståelse om våld som oproblematiskt bland dessa ungdomar (Socialstyrelsen 2020, s. 40).

Socialt umgänge och nätverk

Den forskning som finns om betydelsen av umgänge med andra brottsbelastade för utveckling av brottslighet ger en samstämmig bild av att dessa tenderar att gå hand i hand (e.g. Thornberry et al. 2003; Pyrooz, Sweeten & Piquero 2013; Weerman, Lovegrove & Thornberry 2015). Särskilt framträdande är detta mönster inom gängforskningen. Samtidigt som gängumgänget i sig kan öka risken för kriminalitet medför även den kriminella livsstilen att de prosociala kontakterna successivt försvinner (Moffitt 1993; Thornberry et al. 2003). I tidigare studier om SIG framgår det att umgänge med brottsbelastade kamrater verkar vara förenlig med en ökning av brottslighet och antisocialt beteende (e.g. Hellqvist 2016, s. 23). Det är inte ovanligt att banden till familjen bryts eller försvagas som en följd av den kriminella livsstilen (Zamparutti 2016b, s. 20ff). Ett gemensamt drag i flera studier är att de visar en mycket bred och komplex problem- och behovsbild. Det rör sig främst om unga som uppvisar ett brottsligt och/eller antisocialt beteende och det finns ofta resursbrister även på andra livsområden såsom familj, boende, skola och arbetsliv. Individerna i denna grupp kan i regel beskrivas som socialt exkluderade, vilket innebär att de kan ha ofullständiga betyg från grundskola och gymnasium och sakna förankring på arbets- och bostadsmarknaden. Kriminalitet liksom substansbruk och beroende är vanligt även från tidig ålder. Vissa är eller har varit medlemmar i gäng, det sociala kontaktnätet består i regel av många som är i samma livssituation, eller av andra gängmedlemmar. Detta nätverk ersätter successivt individens band till konventionella aktörer (t.ex. familj, arbetsgivare, prosociala vänner) (Thornberry & Krohn 2008).

Med en så komplex behovsproblematik krävs interventioner på flera fronter och på olika nivåer. Enligt programteorin ska SIG arbeta utifrån ett helhetsperspektiv med ett samlat grepp om situationen. Samtidigt påtalas av Johansson och Kangasvieri (2015, s. 24ff) att målgruppen för SIG är i behov av fler stödfunktioner än vad som ingår inom ramarna för en SIG-insats. SIG har exempelvis begränsade möjligheter att kunna hjälpa deltagarna med att finna sysselsättning eller bostad och i avsaknaden av ett sådant stöd blir det svårt för individen att sluta med brottslighet. Deltagaren kan också behöva stöd i att komma bort från den kriminella kontext som hen lever i, samtidigt som det kan vara svårt för enskilda kommuner att tillfredsställa detta behov.

Metod

Det empiriska materialet för denna rapport bygger uteslutande på kvalitativa djupintervjuer utförd med personal verksam vid olika SIG-verksamheter i Stockholms stad. Nedan följer en genomgång av de intervjupersoner som förekommit i studien, proceduren för insamlingen av intervjumaterialet samt analysförfarandet. Kapitlet avslutas med en diskussion gällande etiska frågor knutna till den aktuella studien.

Intervjupersoner

De intervjupersoner som ingått i studien är alla praktiker och innehar yrkestiteln ”samordnare” eller ”lots” (av enkelhetsskäl kommer dessa framöver emellertid enbart refereras till som ”samordnare” eller ”praktiker”). Totalt rör det sig om 17 individer som intervjuats vid minst ett tillfälle. Demografiska kännetecken såsom kön, etnicitet eller ålder dokumenterades inte under materialinsamlingens gång.

Den etniska tillhörigheten bland samordnarna bedöms emellertid vara blandad. Majoriteten av de intervjuade bedömdes vara mellan 30 och 50 år gamla. Könsuppdelningen är något skev med några fler kvinnor än män bland intervjupersonerna.

Urvalet gjordes utifrån en lista som getts till rapportförfattaren från Stockholms stad. Denna lista innehöll namn på samtliga samordnare och enhetschefer som vid tillfället var verksamma i SIG i någon av de berörda stadsdelarna. Totalt uppgick denna lista till 44 personer, varav 26 var praktiker.

Samtliga enhetschefer kontaktades inledningsvis för att informera om studien och för att få ett godkännande om att ta kontakt med personalen. Individer ur personalen valdes ut slumpmässigt för intervju även om rapportförfattarna försökte eftersträva en balans beträffande könstillhörighet. Urvalet gjordes i flera omgångar där intervjupersonerna efter hand kontaktades för intervju. Merparten av de kontaktade svarade på kontaktförsök och av de som svarade samtyckte i princip samtliga till att delta i studien. En samordnare hade vid kontakttillfället avslutat sin tjänst och var därmed inte aktuell för intervju.

Det bör noteras att intervjupersonerna innehar olika roller och arbetsuppgifter beroende på hur verksamheten är strukturerad. Vissa av intervjupersonerna arbetar mycket nära SIG-deltagarna vilket innebar att de kunde berätta mer ingående om deras tanke- och känsloliv. Långt ifrån alla intervjupersoner hade dock denna typ av relation. Vissa samordnare menade att deras arbete främst var överskådligt, med inriktning mot samordning snarare än behandling. Dessa intervjupersoner kunde istället bidra med en värdefull helhetsbild över hur SIG fungerar i den aktuella verksamheten. Denna diskrepans har haft betydelse för vilken typ av kunskap intervjupersonerna har kunnat förmedla i intervjusituationerna. Att det föreligger skillnader i praktikernas arbetsuppgifter och arbetsätt är något som påtalats av Socialstyrelsen (2017a, s. 35).

Intervjuförfarande

Det intervjumaterial som föreliggande rapport bygger på omfattar totalt 20 intervjuer.⁷ Intervjuerna pågick i genomsnitt 60 – 90 minuter, även om vissa intervjuer kunde

⁷ Tre av dessa är uppföljningsintervjuer, då alltså samma intervjuperson intervjuas igen. Vid ett av intervjutillfällena deltog två samordnare.

sträcka sig till drygt två timmar. Arbetet med intervjuerna påbörjades i maj 2022 och pågick till och med februari 2023. De första intervjuerna utfördes av två studenter.⁸ Merparten och resterande intervjuerna gjordes av rapportförfattaren själv.⁹ De intervjuer som företogs av studenterna utfördes via Zoom. Alla andra intervjuer skedde via fysiska möten. I huvudsak genomfördes intervjuerna med en intervjuperson och en intervjuare. I undantagsfall deltog två intervjuare och i ett fall intervjuades två intervjupersoner samtidigt av en intervjuare. De flesta intervjupersoner/samordnare intervjuades vid ett tillfälle. Samtliga utförda intervjuer spelades in med intervjupersonens samtycke. Intervjuerna hade en semi-strukturerad utformning. Med semi-strukturerad avses vanligtvis att forskningsfrågorna är konkretiserade till ett antal färdigformulerade frågor vilka i sin tur är uppdelade i olika teman. I en sådan ansats speglar intervjumallen och, i förlängningen, intervjuerna forskarens egna frågeställningar och teoretiska ingångsvärden. (Se bilaga 1 för den ursprungliga intervjumallen.) Syftet med en sådan ansats är att ge forskaren specifika svar på de forskningsfrågor hen har. Intervjuerna gjordes således utifrån forskarens horisont och det finns endast ett begränsat utrymme för intervjudeltagaren att styra intervjun (Aspers 2011, s. 143). Eftersom intervjupersonerna arbetar med olika målgrupper och med olika arbetssätt fick intervjun anpassas därefter. Intervjuerna kunde därför ha olika fokus, utifrån vad som intervjupersonerna själva tog upp eller fann relevant.

De temana som den ursprungliga intervjumallen täckte in inkluderade följande områden: 1) den specifika verksamheten, 2) målgrupp och deltagare, 3) målbild, 4) arbetsmetoder, utformning och implementering, 5) samverkansaktörer och samarbetsformer, 6) resultat, 7) fördelar/styrkor och nackdelar/svagheter. Flera av frågorna var medvetet breda för att inte låsa in intervjupersonen i vissa förutbestämda svar. Denna så kallade ”tratt-teknik” används för att få tillgång till de svar som ligger ”närmast till hands” hos intervjupersonen. Därefter kom frågorna att snävas in för att få svar på mer specifika frågor (Langemar 2008, s. 70).

Öppenhet och flexibilitet i intervjuerna uppnåddes även genom att intervjupersonerna uppmanades att ta upp egna områden eller erfarenheter, oavsett om deras utsagor täcktes in av mallen eller inte. Intervjuinsamlingen har således följt en iterativ process där forskaren kan gå utanför det inramade området för att utforska nya aspekter som hen tidigare inte tänkt på. Denna öppenhet var helt nödvändig eftersom så lite tidigare forskning om SIG finns tillgänglig, och särskilt forskning som rör just deltagarnas behovsbild. Intervjuerna utfördes därför med målet att öppna upp för och belysa nya teman som forskaren själv inte tänkt på. En sådan metod tangerar den tematiskt öppna intervjun där den intervjuade blir medkonstruktör av frågorna (Aspers 2011, s. 143f). Samtliga intervjusituationer möjliggjorde därför för intervjuaren att spontant följa upp det som intervjupersonen sagt, ställa följdfrågor och utforska nya områden som inte ingick i den ursprungliga intervjumallen. En sådan ansats överensstämmer med det induktiva, reflexiva förhållningssättet inom tematisk analys (TA) där intervjufrågor och forskningsfokus utvecklas i takt med forskningsprocessen (Braun & Clarke 2022). I takt med att det insamlade materialet växte kom därför forskningsfrågorna att förändras i sin utformning.

I vissa intervjuer framkom så pass många nya teman att en uppföljningsintervju senare fick utföras. Dessa uppföljningsintervjuer var mer explorativa med syftet att utforska

8 Dessa studenter var kopplade till Gävle högskola och intervjuerna (totalt 4) utfördes då inom ramen för en kandidatuppsats. Intervjuerna följde den intervju mall som konstruerats för föreliggande studieprojekt.

9 I ett fåtal fall utfördes intervjuerna av rapportförfattaren tillsammans med en extern forskningsassistent. En av intervjuerna utfördes av denna forskningsassistent på egen hand.

dessa nya områden. Fokus i uppföljningsintervjuerna skiftade beroende på vad som framkommit i den tidigare intervjun med intervjupersonen. Det förekom också ibland behov av förtydliganden eller utvecklande av tidigare svar och uppföljningsintervjun kunde även tjäna detta ändamål. I vissa fall bedömdes det tillräckligt att intervjupersonerna fick förtydliga eller utveckla sina svar per mail.

Intervjupersonerna bestämde själva var och när intervjun skulle äga rum. Intervjuerna utfördes på olika platser runt om i Stockholm. Vissa av intervjuerna utfördes på kontoret, andra på allmänna platser. Å ena sidan fanns ett intresse hos forskarna att se miljön där arbetet med SIG ägde rum, å andra sidan kunde det vara fördelaktigt att låta intervjun äga rum på neutral mark. För personalen kunde det vara känsligt att peka på områden i verksamheten som de upplevde inte fungerade. Att inte ha intervjun på arbetsplatsen möjliggjorde därför för samordnarna att tryggt kunna ventilerat sina åsikter. När intervjuerna intervjuades på ett café bekostades besöket av projektet. Detta var också den enda kompensation som intervjuerna fick för sitt deltagande.

Bearbetning och analys

Det insamlade materialet har bearbetats med hjälp av en tematisk analys (TA). Denna analysmetod söker identifiera och analysera olika mönster (teman) i materialet. En fördel med TA är att den inte är bunden till ett specifikt teoretiskt ramverk eller vetenskapsteoretisk tradition. I TA finns tvärtom en flexibilitet som möjliggör för analysmetoden att appliceras på olika sätt beroende på forskarens frågeställningar och ingångar (Braun & Clarke 2006).

De olika delarna i forskningsprocessen (intervjuinsamling, transkribering, kodning och analys) ägde rum parallellt. Eftersom de olika stegen informerar varandra är det svårt att hålla dem separerade och redogöra för dem var för sig. Alla intervjuer transkriberades, något som gjordes både med hjälp av transkriberingsverktyg och genom manuell transkribering. Kodningen av materialet utfördes i MAXQDA, ett bearbetningsprogram för kvalitativa data. Syftet med kodningen är att sortera data i olika kategorier med namn som beskriver det kodade materialet. Helst ska kodningen ligga nära materialet (Lindgren, Lundman & Graneheim 2020). För föreliggande studie kom fem huvudteman att utkristalliseras sig: 1) Deltagarna, 2) Arbetsprocessen, 3) Arbetssätt, 4) Aktörskap och 5) Resultat. För att se kodschemat i sin helhet hänvisas läsaren till bilaga 2. Eftersom det endast var dessa aspekter som kom att fokuseras på i denna studie har mycket annat i materialet lämnats okodat (s.k. selektiv kodning). Kodningsschemat behöver heller inte, som Aspens (2011, s. 181) påpekar, vara uttömmande och täcka in hela materialet.

Det inledande syftet med intervjuerna var att skildra hur SIG praktiseras och hur målgruppen för SIG såg ut. Efter relativt kort tid blev det tydligt att många intervjuer kom att inrikta sig på deltagarnas problem- och behovsbild samt på vilka sätt praktikerna arbetade för att bemöta detta. Därför kom forskningsprocessen att successivt fokusera på behov och arbetssätt, något som fick genomslag även i kodningen och analysen. Inledningsvis fanns en osäkerhet kring vad materialet skulle mynna ut i, även om det fanns tydliga forskningsfrågor som vägledde studien. Kodningen och analysen kom därför att skifta mellan en induktiv och deduktiv ansats. Initialt tillämpades en relativt öppen kodning för att fånga upp de aspekter som intervjuerna själva lyfte fram. Under denna fas fanns en förståelse för vad som var intressant att studera men det fanns ingen tydlig teoretisk utgångspunkt även om det fanns olika möjliga teoretiska ingångar. Analysen kan därför sägas ha varit mer empiristyrd under denna tidsperiod.

Fördelen med detta är att forskaren då kan närma sig materialet med en viss flexibilitet som tillåter nya teman att träda fram (Braun & Clarke 2006). Detta resulterade i att fynd som forskaren inte hade förväntat sig kom att materialisera sig i analysen. Med detta sagt fanns det ändå en uppfattning redan inledningsvis om vad som skulle bli föremål för kodning och analys. I kvalitativ forskning formas kodningsprocessen av forskarens kunskaper om fältet och teoretiska positionering (Aspers 2011, s. 169). Denna förståelse kom dock att nyanseras i takt med att materialinsamlingen fortlöpte vilket gav avtryck även i kodningen och analysen, som alltså blev mer specifik under forskningsprocessens gång.

När analysen företogs, en process som alltså ägde rum parallellt med datainsamlingen, kom materialet att successivt länkas ihop med olika teoretiska perspektiv och modeller. Efter hand blev forskningsprocessen således mer deduktiv, eller teoretiskt driven, där teorierna på sikt kom att användas som en lins för att tolka data (Braun & Clarke 2022). Detta fångar den cirkulära process som den kvalitativa forskningsprocessen utgör, där forskarens förståelse för forskningsområdet fördjupas i takt med att hen bekantar sig mer med fältet, något som ger avtryck i forskningsprocessen (Langemar 2008, s. 23f). Kvalitativ forskning bygger på abstraktion där empiriska data återförs till en högre teoretisk nivå. Detta innebär att materialet lyfts från sin ursprungliga, förteoretiska nivå och kondenseras till en teoretisk förståelse om fältet (Lindgren, Lundman & Graneheim 2020). Detta är vad som kallas för första respektive andra ordningens konstruktion (Aspers 2011, s. 46f). I föreliggande studie användes olika teoretiska ramverk, däribland olika teoretiska begrepp hämtade ur en kapitalformsteoretisk tradition och olika livsloppsteoretiska antaganden. Abstraktion innebar exempelvis här att empiriska fynd om ökad motivation att sluta med brott som resultat av stigande ålder lyftes upp till den inom livsloppskriminologin teoretiska förståelsen om ålder som betydelsefull för individens agens.

Den vetenskapsteoretiska positionering som forskaren här har utgått ifrån har varit kritisk realism. Enligt denna tradition görs en uppdelning mellan den observerbara och den faktiska världen. En kritisk realist erkänner att det finns en faktisk, objektiv värld där ute men att forskaren inte helt kan fånga den (Langemar 2008, s. 188f). Vad forskaren ser eller utläser i materialet är likaså beroende av hans teoretiska förståelse och tidigare kunskaper inom fältet (Malterud 2001). Om forskaren till exempel, som i föreliggande fall, har ett stort intresse för identitets- och aktörsfrågor kommer detta givetvis att genomsyra analysen. En kritisk realistisk förståelse av materialet i denna studie innebär att forskaren inte kommer kunna fånga vad SIG egentligen "är" eller få fram en helhetsbild av SIG som socialt fenomen. Istället är det en del av verkligheten, ett fragment, som vi kommer kunna fånga. Det kan till exempel påtalas att materialet är begränsat på så vis att det enbart omfattar samordnarnas perspektiv. Hur deltagarna eller andra aktörer (t.ex. anhöriga, polisen, enhetscheferna) resonerar kring SIG kan vi inte nå fram till utifrån denna forskningsansats. Detta begränsar givetvis möjligheterna att dra slutsatser utifrån materialet. Det betonas därför genomgående att fokus ligger på SIG utifrån ett praktikerperspektiv.

I återgivandet av citaten i resultatdelen har ambitionen varit att i så hög grad som möjligt återspegla exakt det som sagts under intervjun. Samtidigt har det emellanåt funnits behov av att städa upp i citaten i syfte att göra utdragen mer läsarlämpliga. Upprepanande ord, interjektioner och utfyllnadsord har ibland tagits bort för att förbättra flödet i texten.

Etiska överväganden

De utförda intervjuerna med SIG-verksamheternas personal har varit strikt praktikerorienterade. Således har samtliga intervjuer enbart rört intervjupersonens professionella upplevelser och har därför inte räknats som känsliga personuppgifter. Alla frågor som rör intervjupersonen själv har begränsats till intervjupersonen i egenskap av yrkesverksam. De etiska svårigheter som främst omgärdat dessa intervjuer har istället främst rört två andra centrala områden i forskningsprocessen: frivilligt deltagande och rätt till konfidentialitet. Vid insamlingsprocessen aktualiserades frågan om deltagande och rätten att inte pressas till att delta. Eftersom intervjupersonerna deltar i egenskap av anställda vid SIG-verksamheten fanns en risk för att de kunde känna ett tryck på sig att delta. Denna risk kontrollerades genom att redan vid den initiala mailkonversationen med samordnande tydliggöra att deltagandet var frivilligt. Information om vilka som deltagit har hållits strikt konfidentiellt, vilket även betyder att vägran att delta inte heller har kommit någon obehörig till del.

Det andra, och mer pressande, problemområdet har rört redovisningen av resultatet. Som tidigare nämnt uppgick det totala antalet samordnare till 26. Denna begränsade urvalspopulation innebar att intervjupersonerna med enkelhet skulle kunna identifieras. Flera åtgärder vidtogs för att minimera denna risk. Resultatet har löpande redovisats på så vis att varken enskilda intervjupersoner eller citat kan kopplas till specifika SIG-verksamheter. Risken finns annars att andra förtrogna med verksamheten (såsom kollegor och chefer) skulle kunna identifiera uppgiftslämnaren. I de fall en uppgift lämnas om en specifik verksamhet görs detta svepande och utan citat som kan kopplas till en utpekad intervjuperson.

Istället för att använda fingerade namn har varje intervjuperson getts ett nummer. Bedömningen var att det även med fingerade namn skulle bli lätt att identifiera personen eftersom läsaren utifrån namnet kan gissa uppgiftslämnarens könstillhörighet. Givet det mycket begränsade antalet möjliga intervjupersoner ansågs detta inte lämpligt. I förekommande fall används lokala platser eller byggnader i intervjuerna. Dessa har antingen maskerats genom att använda alternativa namn på de specifika områdena eller genom att utesluta namnen helt. Vid enstaka fall har mindre detaljer i en utsaga eller delar ur ett citat utelämnats. Forskningsprocessen och särskilt återgivelsen av materialet har därmed präglats av en balansgång mellan att, å ena sidan, ge fylliga och riktiga beskrivningar av de olika verksamheterna och, å andra sidan, värna om informanternas rätt till konfidentialitet.

För samtliga intervjuer gäller även att materialet återrapporteras på ett sätt som omöjliggör för utomstående att identifiera personerna. Det har, med hänsyn till intervjupersonernas integritet och den överhängande risken för identifiering, inte alltid varit möjligt att ge alltför detaljerade beskrivningar. I vissa fall gjordes intervjuer med flera ur personalen. Fördelen med detta var att forskaren på så vis kunde bekräfta vad andra intervjupersoner hade sagt i en intervju. Med flera intervjuade ansågs det också försvåra ytterligare för en utomstående att bedöma vem i en organisation som intervjuats och vad som sagts. Eftersom samordnarna är så få till antalet har författaren valt att inte alltid avslöja om intervjupersonerna arbetar inom SIG Unga eller SIG Vuxna. Detta ansågs nödvändigt eftersom man i en verksamhet i Stockholms stad arbetar med båda målgrupperna. Att skriva ut vilka av intervjupersonerna som jobbar med båda målgrupperna hade gjort det avsevärt enklare för läsaren att identifiera dessa individer. Därför framkommer det bara undantagsvis vilken målgrupp som intervjupersonerna arbetar med och när detta görs är det enbart för att det är av betydelse för tolkningen av

resultatet. Det ska dock betonas att bara för att det anges att en intervjuperson arbetar med en viss målgrupp så utesluter inte det nödvändigtvis att samma intervjuperson också kan arbeta med den andra målgruppen. Att någon exempelvis beskrivs som ”vuxensamordnare” eller att denna arbetar inom SIG Vuxna behöver således inte betyda att samma person bara jobbar med en vuxen målgrupp.

Resultat

Målet med SIG är att minska rekryteringen till kriminella nätverk, att underlätta avhopp från dessa nätverk samt att stödja individer i att lämna en kriminell livsstil. För att kunna bena ut hur pass väl SIG lyckas uppfylla dessa mål blir det nödvändigt att först reda ut hur pass väl SIG, i sin nuvarande form, förmår uppfylla de behov som dess deltagare har. Ett viktigt första steg blir därmed att kartlägga verksamhetens målgrupp (deltagarna) sett till deras demografi och behovsbild. Avsnittet går in på deltagarnas resurser och resursbrister, såsom de identifieras av samordnarna själva. På en teoretisk nivå relateras fynden till *kapital*-begreppet samt *kumulativ ofärd*. I nästa steg undersöks vilka arbetsätt som samordnarna använder sig av inom SIG. Här analyseras SIG utifrån en ”Good Lives”-modell (GLM) där SIG konceptualiseras som en insats för att skapa ”goda liv”. Bland annat fäster analysen fokus på hur samordnarna kan använda olika verktyg för att stärka deltagarnas resurser, en diskussion som vidare relateras till olika kapitalformer. Analysens tredje del behandlar vilka faktorer för framgång respektive motgång som samordnarna kan identifiera, alltså vad som ska till för att en SIG-insats ska ha ett gynnsamt utfall. Analysen kan i sin helhet sägas vara influerad av ett livsloppskriminologiskt ramverk. Som tidigare nämnt är analysen tematisk vilket återspeglas i analysen. De olika avsnitten har således delats upp i teman. I vissa fall har det, med hänsyn till ämnets komplexitet och nyansrikedom, varit nödvändigt att tillämpa underteman.

Det är viktigt att understryka att resultatet nedan enbart är ett återgivande av intervjupersonernas (samordnarnas) bild. Det kan inte uteslutas att deltagarna själva har en annan upplevelse. Dessa alternativa versioner kan vi dock inte nå genom detta material. Föreliggande resultat ska därför tolkas som verkligheten utifrån praktikernas synvinkel.

Om deltagarna – demografi och behovsbild

I intervjuerna med samordnarna framkommer en komplex problembild hos deltagarna som visar sig på såväl individ-, familj som (lokal)samhällsnivå. Detta är också någonting som har noterats i flera tidigare studier om SIG (Johansson & Kangasvieri 2015; Zamparutti 2016b; Socialstyrelsen 2020, s. 35). Att deltagarna tenderar att ha resursbrister inom flera olika livsområden synliggörs exempelvis av en samordnare i nedanstående citat:

Det är ju sällan att det är en som begår grova brott och går i skolan, har fungerande familj, sysselsättning. Det är väldigt sällan. Och på samma sätt: har man ett missbruk så är det ofta att man rör sig i kriminella miljöer eller att man umgås med kompisar som är kriminella. (S4)

Sannolikt är detta ett resultat av selektion i och med att SIG är tänkt att vända sig just till klienter som uppvisar riskfaktorer inom *flera* livsområden (BRÅ 2016, s. 5; Socialstyrelsen 2020, s. 36). På grund av de många och djupgående resursbrister som deltagarna bär på har de också komplexa stödbehov som SIG måste möta.

Det ska dock redan inledningsvis påtalas att dessa områden tenderar att överlappa varandra varför det i rapporten ibland är svårt att dra en definitiv gräns mellan olika resursbrister. Dessa tenderar att gå in i varandra, en resursbrist på ett område (t.ex. socioekonomiskt utsatt familj, arbetslöshet, bostadslöshet) kan således lätt ”spilla över” på

ett annat område (t.ex. misslyckad skolgång, psykisk ohälsa, beroende/substansbruk). Betraktat utifrån kapitalmodellen kan alltså ett försvagat ekonomiskt kapital (t.ex. fattigdom, socioekonomisk exkludering) ge upphov till brister i humankapitalet (t.ex. låg självkänsla, kunskapsbrister). Läsaren bör också göra sig observant på att deltagarna skiljer sig mellan SIG Unga och SIG Vuxna. Eftersom det rör sig om olika grupper (där ena gruppen består av barn och ungdomar och andra gruppen består av vuxna) har de också olika behov och resursbrister.

Avsnittet inleds med en beskrivning av deltagarnas demografiska karaktäristiska sett till *ålder, kön* och *etnicitet*. Därefter avhandlas de resursbrister som har kunnat identifieras i materialet. Dessa rör 1) *familjeförhållanden och uppväxtvillkor*, 2) *hemlöshet, arbetslöshet och skuldsättning*, 3) *sociala nätverk*, 4) *substansbruk och psykisk ohälsa*, 5) *bristande skolgång och kunskapsbrister*, 6) *attityder, tillit och aspirationer*, 7) *självbild och självkänsla* samt 8) *brottsbelastning och brottsutsatthet*. Samtliga dessa kommer redogöras för här nedan. Inledningsvis kommer deltagarnas demografiska kännetecken sett till ålder, kön och etnicitet att redogöras för.

Ålder, kön och etnicitet

I Stockholms olika stadsdelar vänder sig SIG i regel till deltagare mellan 12 och 29 år. Det är utifrån intervjuerna svårt att fastställa en genomsnittlig ålder för deltagarna eftersom den kan skilja sig mycket mellan olika verksamheter. En grov uppskattning är emellertid att den genomsnittliga åldern hos SIG Unga ligger på omkring 13–15 år.¹⁰ Vissa verksamheter har dock aktivt valt att arbeta mer förebyggande, vilket innebär att prioritera yngre deltagare. Som en del samordnare också konstaterar kan det vara svårt att få till en insats om deltagaren är ca 15 år eller äldre. Vid denna ålder är individen oftast så djupt involverad i brottslighet att det är svårt att erhålla samtycke. Det är också när individen är 15 år som samtycke från den unge själv fordras. För unga deltagare under 15 år behövs endast vårdnadshavares samtycke. Det är möjligt att detta drar ner genomsnittsåldern bland deltagarna på barn- och ungdomssidan.

SIG Vuxna vänder sig i regel till individer i åldrarna 18–29 år. På vissa verksamheter finns en övre gräns på 29 år, medan andra inte har någon övre åldersgräns. Det är ännu svårare att uttala sig om de vuxna deltagarnas genomsnittsålder. Utifrån intervjumaterialet framgår det att de som deltar tycks befinna sig någonstans i åldersspannet 23–25 år. Vid en verksamhet förefall detta spann vara betydligt bredare:

Det är jätteolika, vi har liksom ålder 18 och uppåt så det kan ju skilja sig. Det är någon som är 19, det är någon som är 41. (S1)

Det framstår som tämligen ovanligt med deltagare över 29 år, även bland de verksamheter som inte har en övre åldersgräns. De deltagare som var yngre (18–19 år) kom ibland direkt från SIG Unga i samband med att de fyllde 18, menar vissa intervjupersoner. Detta sker då i förekommande fall genom en samverkan med SIG Unga. Samtidigt är det, enligt vissa samordnare, flera deltagare i denna ålder som inte är intresserade av att ingå i en SIG-insats efter att de varit aktuella på SIG Unga. Just för att SIG är frivilligt och för att individen nyligen blivit myndig blir rekryteringen svår, något som följande citat från en vuxensamordnare fångar väl:

För har du varit aktuell på socialtjänsten redan under många år så är det sista du vill att ha fortsatt kontakt om det är frivilligt. För det är en frivillig insats som vi jobbar

¹⁰ På en verksamhet bedömde dock en intervjuperson att snittet låg på 16–17 år.

med. Du måste vilja själv. Så om du har haft barn och unga och kanske varit LVU-placerad och har haft andra tvångsinsatser, det sista du vill är att komma till soc frivilligt och söka hjälp. Då kanske man behöver några år och då blir man 23 eller 24. Om inte vi tillsammans med barn och unga fångar upp dem direkt. (S12)

Deltagarna är nästan uteslutande pojkar och män enligt intervjupersonerna – ett fynd som går igen från tidigare studier (e.g. Wollter & Oscarsson 2018, s. 64). Detta gäller särskilt för SIG Vuxna där nästan samtliga deltagare är män. På barn- och ungdomsidan tycks det vara något mer vanligt med kvinnliga deltagare, även om flera av samordnarna påtalar att det fortfarande finns en stor könsdiskrepans. På både vuxen- och barnsidan menade de intervjuade att deras respektive SIG-verksamhet är dålig på att fånga upp flickor och kvinnor. Eftersom det är så få flickor och kvinnor som deltar i SIG har intervjupersonerna inte kunnat beskriva hur de kvinnliga deltagarna förhåller sig som grupp eller på vilket sätt de skiljer sig från de manliga deltagarna. Det har inte heller varit möjligt att uttala sig om eventuella skillnader mellan kvinnliga och manliga deltagare i analysen. En samordnare ansåg dock att de kvinnliga deltagarna i större omfattning hade substansbruksproblematik och att det inte sällan var substansbruket som i första hand låg bakom brottsligheten. Eftersom substansbruk inom vissa verksamheter fungerar som ett kriterium för exkludering (där individen nekas insats) skulle en större substansbruksproblematik bland flickor och kvinnor kunna förklara det låga SIG-deltagandet i just denna målgrupp. En annan samordnare var av uppfattningen att flickorna/kvinnorna i större utsträckning ägnade sig åt självskadebeteenden och var mer sårbara när det gällde att utsättas för olika risker och traumatiska upplevelser. Denna typ av mer inåtagerande beteenden är dock mindre synliga än de mer utåtagerande beteenden som förknippas med pojkarna och männen. Detta skulle kunna vara en del av förklaringen till varför flickor och kvinnor inte fångas upp av socialtjänsten eller blir aktuella för en SIG-insats i samma utsträckning. Det förekom också att intervjupersonerna resonerade att flickorna och kvinnorna kunde anta en mer diskret och/eller perifer roll i kriminella nätverk och därmed flyga under radarn.

Samordnarna bedömde att en stor del av deltagarna hade invandrarbakgrund (första eller andra generationens invandrare). Det i särklass vanligast var att deltagaren själv var född i Sverige men hade utlandsfödda föräldrar. De flesta intervjupersoner bedömde att det var jämnt fördelat, att hälften av deltagarna bestod av första och andra generationens invandrare och den andra hälften av deltagarna var svenskfödda med svenskfödda föräldrar. Vissa variationer mellan olika områden återfinns emellertid. I områdena kring Järvafältet (Rinkeby-Kista respektive Spånga-Tensta) liksom i Hässelby-Vällingby framstod det som i särklass vanligast med deltagare som hade utlandsfödda föräldrar. I Zamparuttis studie (2016b, s. 18) som avsåg individer boende i Tensta och Rinkeby (Järvafältet) hade samtliga deltagare utlandsfödda föräldrar.

Familjeförhållanden och uppväxtvillkor

För såväl de vuxna som de unga deltagarna framhåller samordnarna en problematisk familjesituation och instabila uppväxtförhållanden som kännetecknande för gruppen. Resursbrister såsom trångboddhet, frånvarande eller ensamstående föräldrar, stora syskonskaror och brottsbelastade syskon framkommer som vanligt förekommande. Bilden är icke desto mindre spretig och flera samordnare menar även att de möter deltagare från stabila hemmiljöer.

En stor andel av deltagarna är emellertid uppvuxna, och boende i områden där social

utsatthet råder. Dessa områden präglas i regel av en högre arbetslöshet än genomsnittet och en högre andel invånare med utländsk bakgrund. Som ett exempel på detta kan vi se hur en samordnare från en stadsdel nämnde att i princip samtliga av verksamhetens deltagare kom från två specifika områden i stadsdelen. Vi kan kalla dessa områden för Alfa och Beta. I motsats till Alfa och Beta fanns två andra områden (här benämnda Gamma och Omega) som var klart underrepresenterade. Detta tillskrev samordnaren andelen hyresrätter respektive bostadsrätter i de olika områdena. Indirekt pekas alltså social klass ut som viktig markör och riskfaktor.

Lily: Okej, om du tänker på dem som bor i [Omega] då eller [Gamma]?

S5: Nej, men det är just det som är grejen. Vi jobbar nästan inte med några som bor i [Omega].

Lily: Nähä? Nähä!

S5: Nästan inte några i [Gamma] heller. Alltså om vi ska dra det generellt. Det är klart att det finns nån som bor i [Omega].

Lily: Nej, jag förstår men alltså på generellt plan så.

S5: Men alltså på generellt plan så är det bara [Alfa] och [Beta].

Lily: Jaha? Jag är lite förvånad! Att det är så uppdelat.

S5: Det är inte jag.

Lily: Nähä? Varför inte?

S5: Därför att [Omega] är, förutom i [mindre område i Omega] så är det bara bostadsrätter, det är lite stabilare kanske. Man har stabil ekonomi, stabilare socioekonomisk [situation] och så. (S5)

Uttalanden som dessa pekar på de strukturella mekanismer där bristande integration och social utsatthet skapar en grogrund för brottslighet (se även Socialstyrelsen 2017a, s. 55). Det vill säga att den yttre samhällsstrukturen som deltagarna befinner sig i påverkar deras handlingsmöjligheter. Flera av samordnarna (på både SIG Unga och SIG Vuxna) uttrycker att fattigdom är en resursbrist som försvårar för deltagarna att engagera sig i fritidsaktiviteter. Detta överensstämmer även med tidigare forskning om SIG (Socialstyrelsen 2020, s. 51). Trångboddhet i familjen (ett uttryck för svagt ekonomiskt kapital) är ytterligare ett vanligt tema som kommer fram i intervjuerna. Som en direkt följd innebär detta att individens vardagliga rörelsemönster byts ut mot att umgås utomhus i andra grupper och på andra platser dit föräldrarnas sociala kontroll inte sträcker sig – en kombination som ökar risken för ungdomsbrottslighet. Socioekonomisk utsatthet som uttrycks i trångboddhet blir således en extern resursbrist, något som illustreras väl i nedanstående citat med S9 när hen jämför förorten med ett ”svenskt radhusområde”:

S9: Den största skillnaden är att i förorten softar man ute med varandra på gården, i centrum. För att man går inte hem till varandra på samma sätt och umgås på rummet. För att man har inte den resursen. Och det behöver inte betyda att man har nio barn. Det räcker med att man har tre barn, i en trea. Så vill ingen vara där. *skrattar*

Lily: Nähä, nä. *skrattar*

S9: Förstår du, du har två sovrum, ett vardagsrum, du kommer sitta på nån. Och speciellt om du ska ta med en kompis, det går inte heller. (S9)

Några av intervjupersonerna nämner även annan social problematik i familjen, såsom substansbruk/beroende och psykisk ohälsa, vilken även påverkar barnet. Detta belyser den ömsesidiga påverkan som föreligger i olika system där riskfaktorer hos familjen spiller över på individen. Här framträder även en påtaglig skillnad mellan hur vuxensamordnarna och barn- och ungdomssamordnarna uttrycker sig i intervjuerna. I intervjuerna med vuxensamordnarna upptar uppväxtvillkor och andra omständigheter på familjenivå en mindre central roll.

I materialet förekommer redogörelser om sträng eller nyckfull barnuppfostran relativt sällan. Våld i hemmet under barndomen, lynniga föräldrar eller andra trauman förefaller således vara ett förhållandevis litet problem. Det ska tilläggas att en av intervjupersonerna menade att detta dock var vanligt förekommande.¹¹ Vissa intervjupersoner berättade emellertid spontant om försummelser i barndomen. Att växa upp i en stor syskonskara gör exempelvis att föräldrarna inte ser individen. Substansbruk och psykisk ohälsa i familjen kunde också vara en källa till trauma. Annorlunda uttryckt får föräldrarnas svaga humankapital negativa följdverkningar på individens egna möjligheter att utveckla sitt humankapital. Bilden är samtidigt något splittrad – i flera intervjuer framkommer en bild av hög socioekonomisk utsatthet, dysfunktionella familjer och trassliga relationer mellan föräldrar och barn. Samtidigt finns också deltagare som kommer från stabila familjeförhållanden med starkt ekonomiskt, socialt och starkt humankapital hos föräldrarna. En samordnare (S9) på vuxensidan säger till och med: ”De flesta har välfungerande föräldrar.” Detta lyfts också genomgående fram som en möjlig skyddande faktor som kan öka individens motståndskraft (resiliens).

Denna motsägelse i instabila – stabila familjer framträder även när frågan om splittrade hem och frånvarande fäder kom på tal. Trots att i princip samtliga intervjuade, från såväl SIG Unga som SIG Vuxna, hävdar att splittrade hem och frånvarande fäder var mycket vanligt förekommande utmanas denna bild i intervjun med S8. Samordnaren ifråga hade jobbat en längre tid i det aktuella området och på frågan om vilken eller vilka av föräldrarna som dök upp på SIG- mötena svarar hen att:

Det är lite olika, det är 50–50. Ibland är det mamma och pappa som följer med. Ibland är det mamma som följer med och ibland är det pappa som följer med. [...] Men på mina möten har det nog varit mest mamma och pappa. Det var vid bara något tillfälle. Det är få [tillfällen] där bara en förälder har varit med. (S8)

Intervjupersonen ovan menar sig även se en förändring i fädernas engagemang från när hen började arbeta med SIG. Även i fallen där föräldrarna separerat menade S8 att fadern ändå varit involverad i insatsen. Detta kunde även vara fallet fast den unge enbart bodde hemma hos sin mamma. Pappan kanske bodde och arbetade på annan ort men kunde vara engagerad på andra sätt, hävdade S8. Således kan det skyddande systemet runt omkring individen fortfarande vara intakt, vilket kan antas öka barnets resiliens.

Hemlöshet, arbetslöshet och skuldsättning

Om vi granskar resursbristerna på individnivå är skuldsättning samt bostads- respektive arbetslöshet återkommande problem för deltagarna på vuxensidan. Eftersom deltagarna på barn- och ungdomssidan, som följd av deras unga ålder, i regel var för unga för att ha skulder, en egen bostad eller jobb kommer detta avsnitt endast att avse de vuxna deltagarna.

¹¹ Det ska samtidigt noteras att intervjupersonerna inte specifikt tillfrågades om detta.

Det är enligt samordnarna på vuxensidan inte nödvändigtvis så att deltagarna uttryckligen säger att de vill sluta begå brott (även om det kan antas vara underförstått). Ibland säger deltagarna att de i första hand vill ha ett jobb och en bostad. Att få jobb och bostad fungerar därför som ett av de viktigaste skälen till att individen samtycker till SIG. Boende- och arbetslivssituationen utgör även de områden som samordnarna upplever som mest centrala och kritiska i SIG-arbetet, något som ligger väl i linje med tidigare forskning på området (e.g. Johansson & Kangasvieri 2015, s. 24ff). Framför allt råder mycket hög samstämmighet bland intervjupersonerna om att hemlöshet och/eller en instabil boendesituation utgör den mest akuta resursbristen. Deltagarnas ansträngda boendesituation och deras position på bostadsmarknaden är också den *största* utmaningen i samordnarnas arbete, en fråga som återkommer gång på gång i intervjuerna med vuxensamordnarna.

Hemlöshet och problem med boende

Alltså det största problemet är ju alltid bostäder liksom. Det är svinklurigt och svinjobbigt för det är ju inte så att de här personerna har stått i nån bostadskö och det är inte heller så lätt för dem att få nåt andrahandsboende. Så var ska de ta vägen liksom? (S2, Vuxna)

Vad ovanstående citat kanske främst synliggör är att riskfaktorer eller behov hos individen har strukturella förtecken (här: en dysfunktionell bostadsmarknad). Detta ligger givetvis i linje med det systemteoretiska tankesättet där individen inte kan separeras från den sociala struktur som hans liv är inkapslat i (Payne 2015, s. 239f), en föreställning som även är vanligt förekommande i kriminologisk teoribildning och livsloppskriminologi i synnerhet (se e.g. Sampson & Laub 2003, s. 54ff; Bottoms et al. 2004). Betydelsen av faktorer på samhällsnivå (struktur) blir för SIG-insatsens för vuxendeltagarna påfallande tydligt när det kommer till boende. Flera vuxensamordnare går så långt som att peka ut boendefrågan som det enskilt största hindret på deltagarnas väg till ett "normalt" liv och framgångsrikt upphörande.

Boende är ju en fråga som... ja du, det är typ den svåraste, största utmaningen vi har överhuvudtaget. [...] För de får inga boenden. Det är helt omöjligt för dem. Och om du sover på polares soffor, hur lätt är det att lämna kriminaliteten... (S5, Vuxna)

Den instabila boendesituationen blir här, för att tolka S5, ett ouppfyllt behov av trygghet och stabilitet – ett hinder för att deltagaren ska kunna utveckla ett "gott liv" (se Deci & Ryan 2000; Ward & Brown 2004). I vissa fall kan stödboende beviljas och i någon enstaka stadsdel finns till och med möjlighet att få en träningslägenhet. För den som av olika skäl inte bedöms uppfylla de behov som ställs upp för stödboende finns Tak över huvudet-garantin (TÖG) som Stockholms stad tillhandahåller, men denna resulterar endast i ett temporärt boende, i regel härbärgen, vandrarhem eller hotell. Dessa boenden utmålades även som problematiska i sig i flera intervjuer. Bland annat menar några samordnare att substansbruk är vanligt på dessa boenden. Att vara nära narkotika kan vara en trigger som lockar fram drogsuget, menar flera av samordnarna:

Lily: Är din upplevelse att de här stödboendena funkar bra för deltagarna, eller?

S2: Alltså du ska ju vara ganska motiverad. Det kommer ju in droger på alla stödboenden och det är ju personer i samma situation som bor på de här ställena. Det ska man ju veta. Så du ska ju ha bestämt dig för att kunna vara stark och säga "nej". (S2 [Uppföljningsintervju])

Den instabila boendesituationen utmålas i flera intervjuer som ett reellt hot mot upphörandeprocessen, bland annat eftersom det försvårar för klienterna att leva ett ”vanligt” liv med vanliga vardagsrutiner. Att exempelvis kunna ha ett fungerande arbetsliv kan bli mycket svårare när ett fast boende saknas:

Har de inte ett stabilt boende, hur ska de kunna ta sig till jobbet? Alltså om du sover på någon polares soffa eller kanske på ett härbärke eller på ett vandrarhem någonstans där det bor extremt mycket ”shady people”, och då ska du åka till jobbet varje dag. (S5)

[D]et är skitstökigt runt omkring dem. De kanske inte har en fast boendeplats, alltså någonstans att sova. De hoppar runt, bor hos polare, sen drar de hem till morsan och så blir de utsparkade och sen så kanske de checkar in tillfälligt på ett vandrarhem. Och de kanske har en rättgång som håller på och sen så kanske de återfaller i kriminalitet. Och då får vi reda på det och då får man prata om det: ”Vad hände här?” (S2)

Denna bild nyanseras i viss mån av en samordnare. Bland de deltagare som är yngre (ca 18–22 år) finns ofta alternativet att bo kvar i föräldrahemmet. Detta menar samordnaren är att föredra framför att deltagaren ska hitta en egen bostad eftersom det blir en fråga eller resursbrist mindre att behöva lösa. Ytterligare en fördel med att deltagaren bor kvar hemma är enligt samordnaren att hen i större utsträckning övervakas av föräldrarna, något som kan göra det svårare att begå brott. Att bo hemma kan således fungera som en källa till informell social kontroll, samtidigt som övergången till vuxenlivet riskerar att förskjutas. Att flytta hemifrån är en central vuxenmarkör associerad med självständighet och ansvarstagande som signalerar till individen att hen är vuxen. Ju mer vuxen individen känner sig, desto lättare kommer hen ha att sluta begå brott (Massoglia & Uggen 2010). Denna försenade etablering på bostadsmarknaden är dock inte specifik för SIG-deltagarna som grupp. I flera av nutida västerländska samhällen, däribland Sverige, är det mycket vanligt att unga utestängs från bostadsmarknaden på grund av bostadsbrist vilket medför att flera unga lämnar familjehemmet senare och därmed upplever en uppskjuten övergång till vuxenlivet (Shanahan 2000; Benson, Kirkpatrick Johnson & Elder 2011). För gruppen unga marginaliserade och/eller brottsbelastade vuxna är emellertid denna övergång extra svår. Detta visar på komplexiteten i boendefrågan som ofta är knuten till omständigheter på såväl individ- som samhällsnivå.

Liksom med de andra livsområdena finns en växelverkan mellan boendefrågan och de övriga områdena eller resursbristerna. Möjligheterna att få ett eget boende är således kopplat till ekonomi/skuldsättning och arbetslöshet (ekonomiskt kapital), men även till socialt nätverk (socialt kapital) liksom till substansbruk och beroende, kunskapsbrister och förekomst i brottsregistret (humankapital). Vissa har inte kännedom om hur bostadsmarknaden fungerar och har därför inte förstått att de tidigt måste ställa sig i bostadskö. Minst två samordnare nämner detta som en bidragande orsak till deltagarnas svåra bostadssituation. Även i boendefrågan sammanlänkas således interna och externa resursbrister.

Arbetslöshet

I intervjuerna med samordnarna på vuxensidan framträder ett liknande mönster. Jämte hemlöshet är arbetslöshet den vanligaste anledningen att deltagarna söker hjälp. Det råder även enighet om att den övervägande majoriteten av deltagarna saknar arbetslivserfarenheter, utöver något enstaka sommarjobb hos kommunen eller en praktikplats. Ibland kan det röra sig om deltagare som ”har påbörjat något jobb någon gång och

slutat efter två, tre dagar” (S14, Vuxna). Detta kan tolkas på två sätt. Å ena sidan befinner sig flera deltagare i det yngre åldersspannet. Att som 20-åring inte ha så mycket arbetslivserfarenhet är knappast chockerande, särskilt i en senmodern samhällskontext där gapet från barn- och ungdomsåldern till vuxenålder har sträckts ut avsevärt. Som en naturlig följd av deras ålder har deltagarna således inte hunnit samla på sig särskilt mycket arbetslivserfarenheter. Unga tenderar också att, just på grund av sin ålder, regelmässigt bli diskriminerade på arbetsmarknaden. Å andra sidan har vi tidigare konstaterat att merparten av deltagarna är äldre än 20 år. Som nämnts är de flesta på vuxensidan något äldre, uppemot 25 år och i somliga fall äldre. Eftersom så många saknar fullständiga gymnasiebetyg är det även få som har eller läser en högre utbildning. Detta talar för ett socialt utanförskap som börjat redan då deltagarna var barn och som sedan har hängt kvar i övergången till ungt vuxenliv. Detta sociala utanförskap har bidragit till att många av deltagarna inte har lyckats med den ”vuxensocialisering” som är förknippat med en framgångsrik övergång till vuxenlivet. Just deltagande på arbetsmarknaden förstås inom sociologin som en av de viktigaste markörerna för samhällsinkludering (Nilsson & Estrada 2011, s. 234). Ju längre tid det tar för individen att etablera sig på arbetsmarknaden, desto sämre framtida arbetsmarknadsutfall har forskning kunnat påvisa (Hammarström & Janlert 2002; Hahn et al. 2015). I sociologisk bemärkelse befinner sig de flesta deltagarna i ett slags limbo där de varken är ungdomar eller vuxna – en sorts mellanposition som riskerar att bli permanent. Denna utsatthet försvårar även för individen att på egen hand kunna utforma ett ”gott liv” enligt Good Lives-modellen (se Ward & Brown 2004). Istället blir deltagaren väldigt beroende av SIG-insatsen och samordnarens stöd.

Förutom bostad framstår alltså jobbfrågan som mest relevant för deltagarna. En del samordnare menar att de flesta kommer till SIG för att de först och främst vill ha ett jobb eller en bostad. Det är detta som framhålls som viktigaste skälet, snarare än brottslighet, beroende/substansbruk eller psykisk ohälsa, av deltagaren själv som den huvudsakliga anledningen till att hen söker hjälp.

[D]els kan de ju ha kontakt med socialtjänsten tidigare, eller det har nästan alla haft på ett eller annat sätt. Men det kan också vara att de har klarat sig hyfsat eller liksom rullat på men sen så när de väl kliver ut i arbetslivet. Oftast hoppar de av skolan och så hänger de ute, liksom bara hänger runt och då är det oftast att de behöver hjälp med sysselsättning [...]. ”Ah men jag vill börja jobba, hur ska jag börja jobba?” (S4)

En del kommer ju till oss och verkligen säger så här: ”Jag är redo och jag vill börja jobba heltid nu.” Och det kan vara en utmaning där att man kanske inte är liksom helt [redo]. Alltså man har levt liksom utan rutiner och struktur och man är liksom inte van vid att arbeta helt enkelt. Och den omställningen kan vara ganska jobbig. (S14)

Till skillnad från boendefrågan framstår arbetslösheten som ett lättare problem att lösa. Många samordnare menade att de hade väldigt bra samverkan med sina respektive jobbtorg på kommunen. Det föreföll som om dessa jobbtorg hade förhållandevis lätt för att hitta jobb till deltagarna. En tolkning av detta är att de vuxna deltagarna fortfarande var relativt unga (i snitt mellan 22 och 25 år) och att arbetslösheten ännu inte hunnit bli långvarig eller permanent. Möjligheten att ta sig ur arbetslösheten är icke desto mindre avhängig av att deltagaren är kapabel till att ta och upprätthålla ett arbete. Denna möjlighet är oftast kopplad till substansbruk och psykisk ohälsa. Vissa deltagare befinner sig fortfarande i ett alltför tungt substansbruk eller har för omfattande psykisk

ohälsa för att ett jobb ska vara aktuellt. Detta får konsekvenser för när insatser såsom jobbtorg ska kopplas in för en deltagare, något vi återkommer till längre fram.

Skuldsättning

Slutligen menar flera av samordnarna att även skuldsättning är en vanlig resursbrist bland deltagarna. Skuldsättning anses ibland även vara en bakomliggande förklaring till den instabila boendesituation som många deltagare lever med. Det kan röra sig om såväl ”vita” som ”svarta” skulder.

Väldigt lite svarta skulder, om jag ska vara helt ärlig. Trodde faktiskt det skulle vara mer. Men alltså till Kronofogden, sådana skulder har majoriteten. Inte alla. Men majoriteten har skulder. Sen så skiljer de sig i storleks. [...] Alltså ju äldre en person är, desto mer skulder har han dragit på sig. Ju yngre de är, desto mindre skulder har de. (S5, Vuxna)

Sociala nätverk

Utöver brister i det ekonomiska kapitalet saknar många socialt kapital på så vis att deras kontaktnät är avskuret från den konventionella världen och, därigenom, de samhällsaktörer som kan utgöra ett stöd. Det sociala kapitalet är viktigt genom att det förser individen med ett kontaktnät. Kontaktnätet i sin tur underlättar ett utbyte av kontakter (”vänners vänner”) liksom viktig information (t.ex. tips om lediga jobb). Det sociala kapitalet ger även individen tillgång till andras resurser (Coleman 1988). En släkting eller vän kanske känner någon som hyr en lägenhet och genom den kontakten kan individen få tillgång till ett boende. En annan kontakt kan kanske gå i god för individen vid en anställning. Sådana viktiga kontakter saknas ofta hos de vuxna deltagarna.

Bland de yngre deltagarna förefaller bristerna i det sociala kapitalet främst vara en följd effekt av föräldrarnas resursbrister. Liksom i många andra områden får föräldrarnas egen svaga position en sorts ”spill-over”-effekt på barnet. När föräldrarna själva är socialt marginaliserade, i bemärkelsen att de saknar ett stödjande nätverk, riskerar även barnet att isoleras från samhället. Att komma från ett socioekonomiskt svagt hem i ett utsatt område medför också att deltagaren tidigt upplever sig stå utanför det bredare normsamhället. Flera samordnare från barn och ungdomssidan vittnar exempelvis om just sådana erfarenheter i skolan där deltagarna känner att de inte hör hemma bland medelklassens barn och därför tidigt börjar umgås med barn från familjer som liknar deras egen.

Som en viktig bidragande faktor för utvecklandet av en kriminell livsstil anges också umgänge med äldre, brottsbelastade kamrater. En samordnare kopplar detta nya sociala umgänge till identitet och en önskan om tillhörighet, att vara del av något.

Det är ganska vanligt i de här ärendena att man ser att vänner har fallit bort och plötsligt har det blivit en helt ny social gemenskap. Och det är ju ofta det här sökandet efter identitet och att man finner en grupp av andra som upplever att de är i ett utanförskap som man hittar till. (S10, Unga)

Just gemenskap och tillhörighet ses enligt ”Good Lives”-modellen som ett essentiellt behov hos individen (Ward 2002). Att ingå i ett kriminellt gäng blir ett behovs substitut, ett sätt för individen att uppfylla detta behov, även om det rör sig om en kontraproduktiv copingstrategi (Ward & Stewart 2003). Det kriminella umgänget kan även vara en orsak till att vissa deltagare har så svårt att lämna en kriminell miljö. Detta går i

linje med etablerad kunskap: ju mer involverad en person är i ett kriminellt nätverk, desto mer står på spel när personen sedan ska försöka lämna nätverket. Kriminologisk forskning är rik på exempel som visar på svårigheterna med att lämna kriminella nätverk (Thornberry et al. 2003, s. 165; Melde & Esbensen 2011; Pyrooz, Sweeten & Piquero 2013; Weerman, Lovegrove & Thornberry 2015). Även i forskning om SIG påtalas problematiken i att ungdomar, i takt med att de blir äldre, blir mer centrala figurer i gängen, något som försvårar för dem att sedan bryta sig loss (Socialstyrelsen 2020, s. 56). Av intervjumaterialet framstår det som att en förändring uppstår över tid i individens umgänge. Barnen och ungdomarna till skillnad från de vuxna deltagarna har fler gynnsamma sociala kontakter, till exempel i skolan, på fritidsaktiviteter, ungdomsgårdar, mm. Att det sociala kapitalet saknas till stor del hos de vuxna är en analys som en av intervjupersonerna gör:

... unga vuxna som redan är etablerade [i gängen] har kanske bränt ganska många broar med de kontakter som har varit prosociala. Liksom de kontakter som har varit goda för dem helt enkelt, om man säger så. Så att där är det mycket att de bara har varandra i den kriminella klicken liksom. De som begår brott och de som lever det livet... (S15)

Individen har oftast också vid det laget avskärmat sig från det normativa samhället vilket också betyder att det gynnsamma sociala nätverket har beskrivits. S15 är inte ensam om att prata om just brända broar som en följd av den kriminella livsstilen, något som i sin tur försvårar och fördröjer vägen tillbaka. En samordnare ger dock en något annorlunda syn på kamratkretsens betydelse:

[J]u mer insyltad man är i vissa miljöer, desto svårare är det att lämna och det behöver ju kanske inte handla så mycket om att man inte är motiverad. Man kan känna skuld till sina vänner också, alltså till det här nätverket. De har ju funnits där för mig och hjälpt mig. Oavsett om de gör bra grejer eller mindre bra grejer så har de ju sin samhörighet. Och att lämna det. För att ska jag lämna och göra en livsstilsförändring och de är kvar. Det är väl någon som till och med sa till mig: ”Men om jag flyttar från Stockholm, får jag ta med mig en person? Han behöver också hjälp.” (S12)

Som antyds av citaten ovan finns fortfarande känslor av identifikation och samhörighet, som binder deltagaren till det kriminella umgänget. Att lämna gänget kan därför vara förenat med smärtsamma känslor, något som sannolikt blir mer påtagligt om deltagaren endast har brottsbelastade vänner. Samtidigt som det kan ses som en nödvändigt att vända sina kriminella vänner ryggen för att kunna lämna det kriminella livet, blir konsekvensen att deltagaren då står ensam kvar:

[M]an har hängt ihop sen typ lågstadiet i vissa fall och man har spelat fotboll och man har varit hos varandra och käkat pannkakor och ja, men du vet. Det finns en jätteloyalitet. Och man har inga andra vänner och har aldrig haft några andra vänner liksom. (S2)

Det svaga sociala kapital där inga andra vänner finns att tillgå kan således göra upphörandeprocessen smärtsam och svår, något som även konstaterats i tidigare forskning (Nugent & Schinkel 2016). Förutom ensamheten kan det finnas en utmaning i att bryta med gänget i och med att individen inte sällan fortfarande är knuten till samma geografiska område som tidigare:

[M]ånga vänner är ju sådana som man också delar den livsstilen med. Och det är också en av utmaningarna att till exempel bo kvar i området, försöka göra sin egen livsstilsförändring och ha sina polare runt knuten och i trappuppgången och så. Så det är definitivt någonting som de liksom måste jobba med på något sätt. (S14)

Tidigare forskning om brottsbelastade individer har bland annat studerat det sociala kapital som dessa individer bär med sig (e.g. Koetzle & Matthews 2020). Brottslighet kan slita på det sociala kapitalet (Farrall 2004), där i synnerhet unga, genom sin marginaliserade position som just *unga*, blir extra sårbara (Boeck, Fleming & Kemshall 2009). Denna grupp har också begränsade möjligheter att öka sitt sociala kapital (Raffo & Reeves 2000). Bland de intervjupersoner som tog upp deltagarnas sociala nätverk rådde enighet om att deltagarnas sociala nätverk är begränsat. Detta blev särskilt påtagligt i utsagorna om de vuxna deltagarna som i vissa fall kunde beskrivas inneha en mycket socialt marginaliserad position, där den närmaste bekantskapskretsen huvudsakligen bestod av andra brottsbelastade individer.

Samtidigt fanns det också berättelser om att vissa av deltagarna hade gynnsamma sociala nätverk i form av vänner som levde ”vanliga” liv. Den viktigaste källan till socialt kapital föreföll ligga hos familjen, i synnerhet föräldrarna men även syskon. Flera av samordnarna, från såväl SIG Unga som SIG Vuxna, talade om familjemedlemmar som var oroliga för deltagaren och som kunde vara viktiga källor till stöd i upphörandeprocessen. Många av vuxendeltagarna hade kontakt med sina föräldrar och en betydande andel av dessa bodde även kvar hemma. Mer resursstarka föräldrar kunde bistå deltagaren med sina sociala kontaktnät och därigenom hjälpa dem få jobb, menade en samordnare. Andra samordnare talade främst om det psykosociala stöd som föräldrarna kunde erbjuda. Sådana utsagor stämmer väl överens med tidigare forskning om brottsbelastades sociala nätverk. Bland unga vuxna i denna grupp som har tillgång till ett stötande socialt nätverk är det främst familjen och då särskilt föräldrarna som utgör källan till det sociala kapitalet. Detta påvisas bland annat i Strickland (2016) samt i Koetzle och Matthews (2020). Samtidigt som det fanns nära, intima sociala kontakter saknade deltagarna, i likhet med tidigare forskning, mer distanserade kontakter (t.ex. ytliga bekanta, arbetsgivare, tidigare lärare). Ytliga sociala kontakter har pekats ut i sociologisk forskning och teoritradition som viktiga för att främja social mobilitet, som exempelvis att hitta jobb eller bostad. Avsaknaden av sådana kontakter innebär således att det sociala kapitalet är begränsat i viktiga avseenden (Granovetter 1973). I detta sammanhang pekade även flera av intervjupersonerna på avsaknaden av ett starkt civilsamhälle som ett reellt problem:

Hade det varit en boxningsklubb här eller en fritidsgård här som varit ideell. [...] Det är det. Här i [förort], det borde finnas två ställen. Det finns inte ett enda. Som har, civilsamhälle du vet, föreningar, kultur, träningsställe, vad som helst. Vi har inte [något]. (S9)

Uppfattningen om att det saknas ideella aktörer delas av flera intervjupersoner. S6 och S11 (på SIG Unga) menade att det stora hindret är avsaknaden av gratis aktiviteter som klienterna kan delta i. Fotbollsträning, gym, dansträning, målerikurs och ju-jutsu är alla aktiviteter som kostar pengar. Samtidigt lever många SIG-deltagare under ekonomiskt ansträngda förhållanden. Vidare konstaterades att utbudet av frivilligorganisationer, ungdomsgårdar och föreningar är starkt begränsat i flera förorter. Detta är beklagligt eftersom det är just deltaganden och engagemang i denna typ av sociala institution

som skulle kunna ge individen samhörighet och gemenskap, ett av de grundläggande behoven enligt ”Good Lives”-modellen (se Ward 2002). Istället befinner vi oss i en situation där en ekonomisk resursbrist hos deltagaren leder till en försvagning av de sociala banden och därigenom det sociala kapitalet.

Substansbruk och psykisk ohälsa

Bland samordnarna rådde det relativt spridda uppfattningar om hur vanligt förekommande alkohol- och drogbruk och beroende är bland deltagarna, eller hur pass central roll substansbruket spelar. Allt bruk är inte missbruk och att alla som brukar en substans är inte heller beroende. Flera av samordnarna poängterade exempelvis att flera av klienterna brukar droger men att detta är enbart rekreativt. Vissa av klienterna brukar varken droger eller alkohol. Majoriteten av intervjupersonerna tycks emellertid vara av uppfattningen att ett problematiskt bruk är etablerat bland deltagarna, där cannabis och Tramadol ofta nämndes. Det förefaller finnas vissa skillnader beroende på vilket område samordnarna arbetar i vilket skulle kunna ha att göra med den specifika etniska sammansättningen i olika områden, då tabu mot substansbruk har vissa kulturella och religiösa företecken. Hur pass vanligt förekommande substansbruk tycks alltså bero på vilken demografisk målgrupp intervjupersonerna främst arbetar med. I exempelvis Hässelby-Vällingby har den absoluta majoriteten av de vuxna deltagarna invandrarbakgrund. Där rapporterades drogbruk som mindre vanligt än i andra stadsdelar. Alkoholbruk var ännu ovanligare. Dessa fynd går i linje med Zamparuttis (2016, s. 27) fynd över deltagare boende i Rinkeby och Tensta. Deltagarna där var också uteslutande själva födda, eller hade föräldrar som var födda, i utlandet. I andra stadsdelar framstod substansbruk som betydligt vanligare, såväl bland unga som vuxna. Cannabis beskrevs som den i särklass vanligaste drogen. Det framstod som mindre vanligt med tyngre droger. Även detta mönster återfinns vi i tidigare studier om SIG (Zamparutti 2016, s. 27; Wollter & Oscarsson 2018, s. 91ff).

Psykisk ohälsa och självmedicinering

Drog- och alkoholbruk är något som i princip samtliga intervjupersoner kopplar till psykisk ohälsa. Båda anses vara en följd av en kriminell livsstil, även om mående och substansbruk å andra sidan kan vara en bakomliggande orsak till brottsligheten. Det kriminella livet är påfrestande och många får besvär efter traumatiska upplevelser kopplat till denna livsstil, särskilt när det finns en anknytning till gängmiljöer. PTSD, depression, ångest och annan psykisk ohälsa är därför vanligt i denna grupp. Som en samordnare träffsäkert uttrycket det: ”De kommer sällan till oss för att de mår bra.” Just kopplingen mellan den kriminella livsstilen, psykisk ohälsa och substans-/missbruk synliggörs i nedanstående citat från en vuxensamordnare:

Sen kan jag märka psykisk ohälsa på ganska många, som också säkert är kopplat till den livsstilen, som de ändå kanske har levt med under ganska lång tid vilket nog sätter ganska mycket press på det psykiska måendet. Och jag tror att många använder droger för att orka trycka undan de känslorna. (S14)

I vissa fall fungerar substansbruket som en form av självmedicinering, där psykiatriska och neuropsykiatriska tillstånd såsom depressioner, ångest och ADHD lindras med olika substanser, vilket sedan leder till ett missbruk. Liksom så många andra resursbrister tenderar psykisk ohälsa och missbruk att haka fast i varandra. Detta överensstämmer

med befintlig forskningslitteratur på området (Chen 2018; Socialstyrelsen 2020, s. 38). På en teoretisk nivå kan substansbruket ses som ett symptom på social utsatthet men också som en strategi för att hantera utsattheten, om än kontraproduktiv. För många av deltagarna som inte lever ”goda liv” och lever med resursbrister kan substansbruket fungera som ett behovssubstitut – ett sätt att skapa en behagligare tillvaro, undkomma stress och lindra psykisk ohälsa. I avsaknaden av resurser för att tillfredsställa basala behov vänder sig individen till droger och alkohol. Denna kontraproduktiva strategi kan på kort sikt vara en utväg för individen men får i det långa loppet negativa effekter för individen på flera områden – t.ex. hälsa, sociala relationer och arbetsmarknadsetablering (se Ward 2002; Ward & Stewart 2003).

Samtidigt föreligger motsättningar i de olika intervjuerna på just den punkten. Medan vissa samordnare lyfter substansbruket som en viktig parameter i deltagarnas problem- och behovsbild finns det andra samordnare (både bland unga och vuxna) som inte delar den uppfattningen.

Det är många som faktiskt inte använder droger, annat än kanske jättesällan eller har gjort det ibland. Och det är väl kanske det som särskiljer kriminella idag från förut, att det finns det här renodlade kriminalitetsproblemet. Förut kände man kanske mycket att det gick mycket hand i hand med missbruk. Missbruk, kriminalitet. Missbruk, kriminalitet. Men målgruppen för SIG är ju att det ska vara kriminalitet som är problemet och inte att det är kriminalitet som beror på ett missbruk. Såsom det kan vara för många, att de är kriminella men det är för att de vill finansiera sitt missbruk. Och det är inte den målgruppen vi jobbar med för de ska ha missbruksvård primärt. (S9)

Psykisk ohälsa och utanförskap

Ovanstående citat återspeglar något som framkommit i andra intervjuer med samordnare: SIG vänder sig framför allt till individer som har problem med brottslighet – och inte psykologiska/psykiatriska besvär som beroende/substansbruk och psykisk ohälsa, eller en mer allmän social exkludering, såsom bostadslöshet och arbetslöshet.

Dessutom har många av deltagarna, i såväl ung som vuxen ålder, upplevelser av social utsatthet och utanförskap. Resursbrister i detta område – det ”sociala” området – förefaller också spå på, och gå hand i hand med, problem med den psykiska hälsan.

När man jobbar så nära de här så får man ju höra att de mår så jävla dåligt. Och jag har fått höra så många historier. När de väl börjat [lära] känna mig är det många som [...] känner ett förtroende så kan de öppna upp sig om vad de har varit utsatta för. Så jag tänker att det är ju en också en viktig faktor. För även om du har ett jobb, även om du har ett boende och... du har inte synt i polisens [register]. Även om du mår dåligt fortfarande och inte får stöd i det, inte har någon form av kontakt, så är risken för återfall [stor], tänker jag: ”Här sitter jag ensam och skit i det, jag struntar i allt.” (S5)

Som ovanstående citat också antyder kan det bli problematiskt, eller till och med fruktlöst, att lösa de praktiska resursbristerna såsom boende och jobb om deltagaren fortfarande mår dåligt. För att det ”goda livet” ska kunna uppnås måste först de inre resursbristerna hanteras, menar vissa av intervjupersonerna. Just mående kan räknas in i det så kallade humankapitalet vilken avser resurser som är knutna till individen själv. Här blir psykisk ohälsa en resursbrist inom humankapitalområdet som i sin tur förgrenar sig med resursbrister inom andra områden, såsom inom den sociala och ekonomiska

sfären. Psykisk ohälsa går således ofta hand i hand med exempelvis ett svagt socialt kontaktnät och försvarar samtidigt för personen att ta sig ur ekonomisk utsatthet, arbetslöshet och bostadslöshet. Det har av exempelvis Socialstyrelsen (2020, s. 38) konstaterats att problem med just psykisk ohälsa och beroende/substansbruk hos målgruppen ibland kan vara så stora att det kan bli svårt att överhuvudtaget fullfölja en SIG-insats.

Han jobbar hit och dit och sen plötsligt han har slutat dyka upp på jobbet. Du pratar med honom. Han är deprimerad. Vad har hänt? Alltså nu han har haft tid att börja tänka på de här grejerna, innan han var påverkad av droger 24/7. Han var uppe, stressad, i kriminalitet. Nu är han inte det. Nu har han tid att reflektera och nu mår han skitdåligt. Därför att när du [gör] sådana här skattningar ibland: hur mår du när du kom in. Han mår ganska bra [när han skrivs in]. När han skrivs ut mår han jättedåligt. Därför att han har blivit medveten om all misär [...] och han har börjat reflektera kring det. (S9)

Vissa samordnare (som S9 här ovan) menar att problem med psykisk ohälsa kan börja utkristallisera sig en bit in i insatsen. Även där förefaller deltagare må sämre i takt med att de successivt blir mer medvetna om sitt dåliga mående. S14 kopplar detta till en normalisering av den psykiska ohälsan när hen uttrycker:

Och det har blivit så normaliserat för dem [...]. Jag brukar alltid be dem skatta sin fysiska och psykiska hälsa i början av kontakten för att sedan också kunna göra det i slutet av vår kontakt. Och då är det många som ändå skattar ganska högt. Att från noll till tio, att man kanske ändå är en sju, åtta liksom. Att man mår ganska bra. Men sen när man börjar gräva i det så är det ju mycket stress, det är mycket paranoia. Man kan aldrig riktigt slappna av utan man liksom, kör det förbi en bil utanför fönstret då ska man kolla vem det är. Ja, många sådana delar som har blivit så normalt för dem att de nästan inte ens kan registrera att det faktiskt är ett dåligt mående... (S14)

Även om psykisk ohälsa beskrivs som utbredd bland deltagarna som helhet är det mer vanligt att intervjupersonerna från SIG Vuxna lyfter fram den psykiska ohälsan som ett problem. S15, som jobbar med både unga och vuxna, menar att den psykiska ohälsan är mycket mer påtaglig bland de vuxna deltagarna:

Jag skulle väl säga att det är mer ovärdat och långt gånget hos de unga vuxna. Med de barn och ungdomar vi jobbar med är det ju ofta pågående utredningar. Det är pågående medicineringar. [...] För många unga vuxna har det kanske varit det men det är inte det längre. De medicineras inte längre, de får inte direkt någon mer hjälp för att man har släppt det. Föräldrarna har släppt. Många har antingen tagit avstånd eller bara ja, de är liksom vuxna nu så att då faller det på att de själva ska hålla igång det här. (S15, Unga & Vuxna)

Problem med psykiatrin

Flera samordnare hävdade att samverkan med psykiatrin och BUP fungerar mycket dåligt eller att samverkan var icke-befintlig. Långa väntetider nämns ofta som ett stort problem och detta gäller i synnerhet på barn- och ungdomssidan, något som bland annat kopplas till de mycket långa väntetiderna som BUP dras med. Även på vuxensidan är väntetider ett stort problem. Problematiken är dock något mer komplex bland de vuxna då många deltagare inte kvalificerar sig för psykiatrisk hjälp med hänvisning till ett pågående missbruk. Dessa individer slussas då tillbaka till beroendevården. Flera

av intervjupersonerna menar att det är ett betydande hinder och icke-konstruktivt för deltagaren eftersom missbruket så ofta är kopplat till dåligt mående. För att bli kvitt missbruket måste klienten först må bättre.

Jag tycker inte väntetiden har varit det stora problemet egentligen utan mer att man inte har blivit hänvisad vidare. Att man [psykiatrin] inte har tagit emot en egenanmälan eller en remiss. Så jag tycker att det har varit det stora problemet då, att ens bli aktuell. Sen tycker jag inte att väntetiderna har varit så där superlånga utan mer att det har varit kämpigt att ens få dem [klienterna] aktuella från början. (S14, Vuxna)

Denna uppdelning i beroendevård och psykiatri är utmärkande för den uppdelning som är rådande i Sverige mellan å ena sidan socialtjänst och beroendevård (kommun) och – å andra sidan – psykiatri (region). Denna ”stuprörsmentalitet” är knappast något nyhet och har rapporterats på flera andra ställen, även i tidigare studier om SIG (Johansson & Kangasvieri 2015, s. 18; Socialstyrelsen 2016, s. 36; Socialstyrelsen 2017a, s. 9). Här kan tilläggas att flera av samordnarna beskriver psykisk ohälsa som tabubelagt i målgruppen och således något många av deltagarna inte vill kännas vid. Detta tabu blir tillsammans med psykiatrins ointresse för målgruppen en högst olycklig kombination, som nedanstående utdrag visar:

S14: Sen är det ju psykiatrin och det är ett känsligt ämne för våra klienter, så där är det också ett mot[stånd]. Alltså det är ganska tabu liksom. Och kanske mer så i den här målgruppen. Just det här med psykisk ohälsa och allt det här. Man är inte riktigt van vid att prata om hur man mår och om känslor. Det är nästan lite skambelagt att gå till en psykolog. Så där får man ju också parallellt jobba väldigt mycket med den mottagligheten.

Lily: Ah, okej. Så då kanske det också är problem att de inte kanske heller vill ha en psykologkontakt till exempel?

S14: Nej, att det tar emot liksom. Och då blir det i kombination med att de inte riktigt blir uppfångade av psykiatrin. Hade de [psykiatrin] kanske blivit bättre på att fånga upp dem och sagt: ”Kom hit så kan vi berätta lite vad vi har för insats att erbjuda.” Att då hade det kanske också varit lättare att motivera klienterna. Om man själv har lite motstånd och så möter man också motstånd från psykiatrin, då blir det väldigt lätt att bara säga: ”Ah, men det här skiter jag i.” (S14, Vuxna)

Det svala mottagande som många klienter upplever från psykiatrin blir därför en till bromskloss eftersom det sätter upp hinder för deltagarna som de måste ”ta sig förbi” för att få rätt hjälp. Det blir ytterligare en kamp som måste föras, något som alla deltagare inte orkar med eller känner sig motiverade till – kontakt med psykiatrin blir en intern resurs som saknas för att uppnå behovstillfredsställelse på området (se Koetzle & Matthews 2020). S2 är av en liknande uppfattning:

Det känns ju som att ju sämre du mår, desto hårdare ska du slåss för att komma in i den här karusellen liksom. Sen när du mår så dåligt, som sämst, då så ska du vara som starkast för att orka ta dig in i ”psykiatrihjulet”. Och jag upplever att många inte orkar. (S2, Vuxna [Uppföljningsintervju])

Enligt S2 är även de långa väntetiderna som psykiatrin dras med ett problem eftersom hjälpen inte kommer i tid (när deltagaren är motiverad). Sådana uttalanden visar också

på en inneboende tidskänslighet i motivation – motivationen hos deltagaren är en färskvara som måste användas i rätt tid.

Skolgång och kunskapsbrister

I humankapitalet inräknas utbildning, kunskap, färdigheter och kompetenser. Som nämnt är humankapital knutet till individen. Humankapital är något som individen ofta får tillgång till genom skola och utbildning, men kan också erhållas genom arbetslivserfarenheter (Schultz 1961). Som kommer ses nedan lider deltagarna brist på fundamentala kunskaper, något som ofta kopplas till bristande skolgång men även till avsaknaden av relevanta livserfarenheter.

Bristande skolgång och skolmisslyckanden

Även här finns enligt intervjupersonerna betydande brister. En betydande andel av deltagarna har erfarenheter av skolmisslyckanden. Detta är något som rapporteras från samordnarna på såväl vuxen- som barn- och ungdomssidan. Det är således inte ovanligt med en historik av hög skolfrånvaro, skolmisslyckanden och ofullständiga betyg. Många av deltagarna uppfattas inte ha haft ett särskilt stort intresse av skolan, något som flera av intervjupersonerna anknyter till närvaron av olika neuropsykiatriska funktionsnedläggningar som ofta har varit odiagnostiserade. Samordnarna på vuxensidan är relativt eniga om att de flesta av deras deltagare har fullständiga betyg från grundskolan men inte från gymnasiet. Avhopp från gymnasiet utpekats som mycket vanligt i denna grupp. Gymnasiet beskrivs av några samordnare som något deltagarna har gått på mest för att träffa kompisar. Detta mönster, att betrakta skolan som en ”fritidsgård”, är något som återkommer i Zamparutti (2016, s. 20f). Intervjupersoner inom SIG Unga rapporterar en liknande bild: Deltagare lyckas ta sig igenom grundskolan och börjar gymnasiet men denna period präglas av mycket skolk, avhopp och bristfälliga betyg.

Särskilt intervjupersonerna i SIG Unga lade stor betoning på skolans betydelse, vilket skulle kunna bero på att många av deltagarna i SIG kommer från resurssvaga familjer. Skolan blir då en viktig aktör som ska kompensera för dessa olikheter. Detta skulle också kunna bero på att misslyckanden i skolan signalerar till barnet och omvärlden att det inte kommer att gå bra för barnet. S7 säger detta till och med explicit när hen fortsätter:

Vi märker att när skolan inte funkar så är det mycket som inte funkar men när skolan väl funkar så är ju det en jättebra och stark resurs för ungdomen. För då vet man att möjligheterna till att komma ut i arbetsmarknaden ökar något avsevärt. (S7, Unga)

Givet skolgångens stora betydelse för individens framtida livschanser (Farrington & Welsh 2007, s. 82f) är det kanske inte heller så anmärkningsvärt att så många av samordnarna på barn- och ungdomssidan fäster så stor vikt vid skolan. Eftersom många av deltagarna, enligt intervjupersonernas utsago, har eller kan misstänkas ha en diagnos försvårar detta skolgången samtidigt som skolan inte alltid erbjuder de resurser (t.ex. extralärare, anpassad skolgång) som deltagaren skulle behöva för att kunna tillgodogöra sig undervisningen. Barn- och ungdomsåren innehåller som bekant olika utvecklingsfaser där barnet förväntas tillgodogöra sig formella kunskaper och utbildning inför arbetslivet. Att gå igenom dessa faser är nödvändigt för att individen senare ska kunna kvalificera sig på arbetsmarknaden. Misslyckade försök att ta sig in på arbetsmarknaden leder i sin tur till att individen förlorar värdefulla möjligheter att skaffa sig arbetslivserfarenhet (Thornberry & Krohn 2008; Barry 2010). Detta menade vuxensamordnarna

att de såg bland sina deltagare. Om resonemanget överförs till en kapitalnivå kan deltagarna sägas ha en brist på humankapital när det gäller kunskaper, kompetenser, meriter, mm. (Schultz 1961). Denna brist gör att deltagarna också får svårt att positionera sig själva inom andra arenor, såsom arbetsmarknaden. Skolgången utgör även en möjlighet för barnet att signalera till sin omgivning att hen är kapabel, något som stärker barnets självkänsla (Cutuli et al. 2018, s. 346). Enligt samordnarna syns denna brist hos flera av deltagarna. Många känner sig inte kapabla och kompetenta. Att istället vända sig till kriminella gäng kan då antas vara ett sätt för deltagaren att tillfredsställa behovet av att känna kompetens, enligt "Good lives"-modellen (Ward & Stewart 2003). Vi kommer att återkomma till detta tema lite längre fram.

Bristande kunskaper om samhället

Förutom brister i formella kunskaper lider många brist på "tyst kunskap", det vill säga kunskap om hur samhället fungerar. Att veta hur man betalar en räkning eller hur man kontaktar olika myndigheter, skriver in sig på Arbetsförmedlingen, sköter sin ekonomi, sköter ett jobb mm. är exemplen på kunskaper som de flesta av oss successivt får lära oss i samband med att vi blir myndiga och slutar gymnasiet. Det är en sorts socialisering in i samhället och vuxenlivet som flera av deltagarna tycks ha gått miste om. På SIG Vuxna menade flera intervjupersoner att deras klienter saknar dessa nödvändiga kunskaper. Även detta kan ses som en brist i humankapital som i sin tur ökar den sociala exkluderingen.

Men många har ju föräldrar som har levt i ett utanförskap, som kanske inte har lärt sig språket, som inte har kunnat hjälpa. [...] Alltså de kommer till oss och vet inte vad Kronofogden är. De vet inte vad deklaration innebär. De vet inte vad skatt är och de vet inte vad moms är. Alltså ganska så här basala saker som man får lära sig inför vuxenlivet. De unga vuxna jag ofta möter har inte koll på det. De står inte i [kön på] bostadsförmedlingen. Den grunden finns inte och jag tycker att det i sig är ett utanförskap när de senare ska skaffa sig ett ID och inte vet vart de vänder sig. Vilket ju någonstans är ett direkt kvitto, tecken på att föräldraskapet inte har varit gynnsamt i förberedelsen inför vuxenlivet. (S15)

Att inte veta vad Kronofogden är eller hur man skaffar ett ID-kort kan tolkas som att man har en bristande vuxensocialisering. S15 gör analysen att bristen finns i deltagarnas uppväxtvillkor där föräldrarnas utanförskap och resursbrister har påverkat deras möjligheter för att förbereda dem för ett normativt vuxenliv. De brister i resurser (kapital) som föräldrarna bär överförs på barnet som ett slags socialt arv.

Andra exempel på bristande humankapital syns i den digitala exkludering bland de vuxna deltagarna som nämns i flera intervjuer. Avsaknaden av bank-ID, bankkonto och andra grundläggande resurser för att kunna leva som en inkluderad medborgare i ett digitaliserat samhälle beskrevs som vanligt förekommande resursbrister hos de vuxna deltagarna. Det ska dock tilläggas att denna bild också delvis motsades i intervjuerna. En samordnare menade sig se ett skifte där deltagarna de senaste åren i högre utsträckning har bankkonto och bank-ID.

Bristande kunskaper om samhället sträcker sig emellertid utöver det rent praktiska och innefattar även hur man som samhällsmedborgare ska navigera i samhället och hur man ska förhålla sig i olika sociala situationer. Denna kunskap är dold och tyst eftersom den främst handlar om normer och andras förväntningar. Flera av samordnarna talar om hur deltagarna saknar de sociala färdigheter och kunskaper om normativt handlan-

de som behövs för att fungera i ett samhälle. Det är detta som gör att många av dem inte vet hur de ska bete sig på en arbetsplats eller på en anställningsintervju. De är, som en samordnare uttrycker det, så vana vid att bara umgås med kriminella att de inte förstår hur ett ”normalt” liv ser ut eller fungerar.

Och det är en helt ny social kontext, du vet. Det gäller inte bara att fixa ett jobb om personen inte kan bete sig som en människa. Och vi pratar så här med dem. Bara att du och jag träffas en gång i veckan och du får umgås med en person som inte är kriminell i ett års tid veckovis ger dig nånting. För du och jag kommer inte sitta och prata om kriminalitet, vi kommer prata om normala grejer. För att jag kan inte skicka en person till, du vet. Om jag tar dig, Lily, och lägger dig i en helt kriminell miljö, det blir socialt jobbigt: vad ska vi prata om, vad ska vi göra? Eller för dig kanske det blir jätteintressant som forskare. (Lily: *skrattar*) *skrattar* Men antagligen, om du hamnar i en ny kontext, det blir socialt jobbigt. Du kan inte bara ta en person som stod här igår och placera honom på en arbetsplats imorgon. Även om vi har ett jobb klart. För han vet inte ens vad han ska prata om på rasten. Han kommer bara att känna sig som en ”misfit” där och vilja åka hem. Så vi vill också förbereda dem lite på det. (S9)

Detta är en del av humankapitalet där deltagarna enligt intervjupersonernas har brister. Humankapital kan här översättas till kunskaper om sociala sammanhang: hur man ska bete sig på jobbet eller i en skolmiljö, hur man uppträder i en myndighetskontakt, hur man får vänner och knyter nya kontakter. För att uttrycka sig annorlunda är dessa individer vana vid att signalera status, makt och prestige genom kriminalitet. Detta kan tyckas rimligt eftersom de på grund av sin sociala utsatthet, som oftast grundats redan i barndomen, är vana vid sociala miljöer där det råder brist på exempelvis socialt och ekonomiskt kapital samt humankapital.

I en sådan miljö blir andra beteenden, normer och värderingar tillämpliga. Kapital är alltid kontextberoende – vad som är gångbart i en miljö kan sakna värde i en annan miljö. Medan brottslighet och antisocialt beteende i normativa sammanhang betraktas som negativt och är stigmatiserande har dessa beteenden motsatta innebörder inom den subkultur som dominerar i utsatta områden. Att begå brott kan förse individen med ett humankapital med kunskap om hur man navigerar sig genom livet och får uppmärksamhet och ”respekt” samt hur man klättrar i rang i kriminella nätverk. I en kontext präglad av social utsatthet och utanförskap – där ”gatans regler” gäller, blir dessa beteenden tillämpliga för att uppnå prestige och status (Barry 2007). I det normativa samhället blir emellertid dessa levnadssätt och kunskaper mindre gångbara, något som blir särskilt kännbart när individen ska göra övergången från en kriminell till en laglydig livsstil. I det som flera samordnare benämner ”Svenssonlivet” är det andra regler som gäller – men eftersom deltagarna på grund av sin uppväxt ofta inte har kunskap om dessa regler får de därmed svårt att förhålla sig till detta ”Svenssonliv”.

S1: Alla av dem vill ju ha ett jobb men sen när man väl börjar närma sig och ska gå till det här nya jobbet så är det typ så här: ”Vad ska jag prata med folk om?”

Lily: Ah! Du är inte den första som tar upp det där.

S1: Vad ska jag... vad pratar folk om? Så tänker jag att: ”Ja, om de då visste hur många lunchdiskussioner man har brutit ihop över.” *skrattar* Eller de [säger] så här: ”Vad händer om jag berättar om mig? Vad händer med den där människan då? Kan den hantera det eller kommer jag att bli nån annan i deras ögon?” (S1 [Uppföljningsintervju])

[J]ag har många som säger att kallprata, det här sociala kallpratet är ingenting som de fattar. Sociala koder om hur man ska prata och [ohörbart] medan man står i en kö eller väntar på en introduktion, intervju eller så. Att det är ingenting de begriper. För det är inget som de har blivit fostrade i och det är inget de håller på med i sina kretsar. (S15)

Kunskap om det ”rätta” livet, å ena sidan, och det avvikande livet, å andra sidan, bottnar således i individens sociala position och det kapital som hen har fått tillgång till (Raffo & Reeves 2000).

Humankapitalet sträcker sig emellertid längre än så – vissa av intervjupersonerna menar att deltagarna ibland kan ha svårt att hantera starka känslor, t.ex. om man blir arg i en social situation. S15 menar till exempel att deltagarna har fostrats i en viss miljö där vissa saker som kan verka naturliga för de flesta, såsom att ta order från en arbetsgivare, kan uppfattas som främmande och kränkande.

Att bara ta order från en arbetsgivare kan ju skapa en konflikt för en låt oss säga före detta kriminell ung vuxen. Medan kanske du och jag hade sagt: ”Självklart, fixar jag det.” Men det blir kränkande [...] Man tar ingen skit, man tar inte order. (S15)

Attityder, tillit och ambitioner

För att fortsätta på samma tema kommer diskussionen om humankapital att fördjupas ytterligare. Med humankapital avses olika aspekter som kan knytas till individen, vilket förutom kunskaper och meriter även kan vara individens föreställning om samhället, hens attityder och värderingar.

Föreställningar om den kriminella livsstilen

Vissa, men långt ifrån alla, samordnare påpekade att deltagarna har en förskönad bild av kriminalitet och den kriminella livsstilen – den blir förknippad med olika positiva dimensioner och anses ge någonting: status, pengar, makt, tillhörighet, spänning. Det tycks emellertid gå en skiljelinje mellan de unga och de vuxna deltagarna där den förstnämnda gruppen förefaller ha en mer romantiserad bild av kriminalitet. För många av de vuxna deltagarna menade samordnarna att den förskönade bilden av kriminalitet för många sedan länge har börjat utmanas eller helt raserats. Samordnarna på vuxensidan var också eniga om att många av deltagarna vill sluta med kriminalitet och leva ett konventionellt liv. I en symbolisk interaktionistisk tanketradition kan det alltså ses som att deltagaren betraktar sig själv och sin livsstil genom andras ögon, med följden att de positiva föreställningarna av kriminalitet utmanas för att sedan helt omkullkastats och ersättas med en ny, mer positiv bild av ett konventionellt liv (se e.g. Giordano et al. 2002; Paternoster & Bushway 2009). Samtidigt framträder en viss motsägelsefullhet i materialet, något som kanske bäst illustreras genom nedanstående citat:

Någonstans vill man jobba, någonstans vill man ha en familj, någonstans så vill man bo och någonstans vill man inte leva det här livet som man lever. Så jag skulle nog säga att man behöver hjälp med att komma ifrån allting, med allt vad det innebär. Men de flesta säger väl så här till en början: ”Okej, men jag vill börja jobba.” Tror inte man säger rakt av: ”Jag vill lägga ner kriminalitet.” Utan jag tror att vi har lärt oss genom tiden att läsa mellan raderna. ”Jag vill börja jobba.” Det betyder: ”Jag vill lämna kriminaliteten.” ”Jag vill börja jobba.” Det betyder: ”Jag vill kanske byta vänner.” Så

man lär sig tolka ganska mycket utan att man [deltagarna] säger det rakt av. (S13, Vuxna)

Utifrån S13:s resonemang verbaliserar alltså deltagaren inte alltid att denne vill bryta med den kriminella livsstilen. Många talar istället om olika gynnsamma sociala mål som de vill nå (kanske främst få ett jobb eller en egen bostad). Samordnarna noterar även samstämmigt att de ser en trötthet ("burn out") förknippad med den kriminella livsstilen hos deltagarna. Att brottslighet kan vara slitigt och tröttsamt i längden känns igen från den livsloppskriminologiska teoribildningen där individen inte längre orkar med det krävande kriminella livet (e.g. Glueck & Glueck 1946, s. 90; Massoglia & Uggen 2010). Denna trötthet kan emellertid börja manifesteras redan när deltagaren fortfarande är på SIG Unga, vilket många kopplar till att de börjar så pass tidigt. Detta tema kommer att återupptas senare.

Bristande tillit

I princip samtliga intervjuade menar att det här finns ett bakomliggande förakt för det normativa samhället, och då särskilt socialtjänsten och polisen. Till detta finns problem med bristande tillit till myndigheter. Detta var särskilt framträdande i intervjuerna bland samordnarna från SIG Unga. S10, som har jobbat med målgruppen under flera års tid, märker en stor förändring:

[J]ag tycker att det har skett en förskjutning under åren där jag möter även unga barn som inte vill ta emot någonting från socialtjänsten eller polis. Där de säger nej till en glass: "Nej, jag vill inte ha det." Och där de är tvärtysta. Alltså ett barn har ju ofta ett behov av att prata om alla de hemsaker som de har varit med om med någon. Och efter en tid när du vunnit deras förtroende så är det ändå vanligt att de öppnar upp sig. Men jag har mött fler ärenden över åren, där de allt hårdare inte fått berätta om någonting alls. Även för socialtjänsten. (S10)

Som antytts ovan av S10 har misstroende mot socialtjänst blivit normaliserat. S10 är inte ensam om denna uppfattning utan den delas av andra intervjupersoner. Detta misstroende gör det också svårt för samordnaren att få samtycke från ungdomen att delta i insatsen. Det ska dock nämnas att det finns stora skillnader mellan olika intervjupersoners svar. Vissa menar att ungdomarna i regel är väldigt positivt inställda till SIG och inte har svårt att få samtycke. Andra menar att det är oerhört utmanande och att denna svårighet delvis grundar sig i en misstro mot socialtjänsten och polisen. Vissa menar att kriminaliteten i sig också har blivit så pass normaliserad att individen själv kan ha svårt att sätta stopp:

För att jag tänker att om vi har en ungdom som har levt i det här [utanförskapet] under hela sin uppväxt. Man kanske har äldre syskon som också har varit en del av det här. Så krävs det ganska mycket för att man själv sen ska komma fram till att: "Jag vill inte det." För att man går bara med och tänker att: "Ja, men min äldre bror gjorde det här." (S11)

Liksom citat från andra intervjupersoner är utdraget ovan från S11 illustrativt för det som Raffo och Reeves (2000) benämner *situerat aktörskap*. Individens förmåga att påverka sina liv (agens) förstås här inte bara som ett resultat av deras faktiska villkor eller sociala position utan även den kunskap som denna sociala position medför. Annorlunda uttryckt är vår kunskap om vad som är möjligt grundad i vår sociala position och

den sociala kontext som vi lever och verkar i. Därmed är agensen alltid villkorad av den kunskap om världen som vi besitter. I citatet ovan antyds att kunskapen om det kriminella livet är så välkänd och vanorna sitter så djupt att det kan vara svårt för individen att själv formulera en önskan om ett annat liv. Det ”konforma” livet framstår kanske inte bara som icke-önskvärt utan även som ouppnåeligt givet den sociala position som deltagaren besitter och de resurser/möjligheter som denna position erbjuder. Deltagarens agens måste således förstås utifrån det system som hen verkar inom. Detta är ett system av utanförskap. De nödvändiga kunskaperna för att klara sig ute i den ”vanliga” världen saknas. Denna brist i humankapital som kommer med den socialt utsatta positionen kan ge upphov till en känsla av hopplöshet, vilket i sin tur ökar risken för att individen ska ge upp, något som gestaltas i citatet nedan:

De känner sig liksom annorlunda. Det är lätt också att de inte, att de, att de skiter i det helt enkelt. Om det är att de ska göra någonting och det blir så här stort hinder för dem att... ja... A-kassa eller sjukskrivning eller vad det nu kan vara. Utan hjälp hade de nog förmodligen inte tagit sig vidare i den djungeln med blanketter, med ansökningar, med en massa saker, intyg och så vidare och så vidare. Att det, för dem, det blir någonstans så här: ”Men jag fixar inte det livet. Strunt i det! Jag kör det jag är bekväm och trygg med, alltså kriminalitet. Det är tryggare, det är enklare, det är någonting jag vet, det är någonting så.” Så att det blir som att muren växer där så fort de försöker ta sig ut. (S15)

Motivation

Ett återkommande tema i intervjuerna är just individens motivation. Generellt förefaller många ha en hög motivation. De deltagare som inte är motiverade tenderar, enligt flera intervjupersoner, särskilt på vuxensidan, att ”självelekteras” ut genom att de slutar höra av sig och dyka upp på mötena. Detsamma gäller delvis för de unga deltagarna. För att en ungdom över 15 år ska kunna ingå i SIG krävs att denne skriver på samtyckesblanketten. Även där får man en selektionseffekt där de unga som väljer att delta i regel har åtminstone en öppenhet för att förändras:

Och jag skulle säga att majoriteten av alla dem som blir föreslagna eller 100 procent får vi ett ”ja” på. Så det är inga som tackar ”nej” till insatsen. Är det inte. Utan vi börjar och sen längs vägen då, när vi har haft ett eller två möten så kan ungdomen säga: ”Nej, jag vill inte vara med i det här längre.” Så kan det vara. Men börjar gör vi alltid. (S8)

Bland intervjupersonerna på SIG Vuxna råder det en viss enighet om att motivationen inte är det största problemet – i alla fall inte bland de deltagare som väljer att stanna kvar i insatsen. Vissa intervjupersoner menar att motivationen ofta beror på en trötthet på den kriminella livsstilen, som ofta beskrivs som tärande. Vissa deltagare har hotbilder och lever med stor rädsla, något som också kan motivera dem till att ta emot hjälp. Som vi tidigare har varit inne på fungerar även förhoppningen om bostad och jobb som en morot för deltagarna. Således uppfattas motivationen oftast vara knuten till en önskan om att få hjälp med en svår livssituation präglad av social exkludering. Därmed inte sagt att motivationen aldrig är ett bekymmer – motivationen kan svikta. Problemet är emellertid inte den initiala motivationen utan att hålla kvar i den under en längre tid, under SIG-insatsens gång:

Lily: Du upplever inte att ni har problem med personer som inte vill tillräckligt mycket och som inte är beredda att kämpa eller?

S13: Det går lite emot själva arbetet. Alltså det är en frivillig insats, det bygger på din egen motivation. Det är ingenting du blir dömd till. (Lily: Nej, nej, nej, såklart.) Men sen det här med motivation det är väl mer senare. Alltså till en början upplever jag att alla är supermotiverade. Och det är jätteenkelt att göra en plan. Men det är lite senare när det låter så här: ”Okej, men nu är det tredje veckan in på jobbet. Nu ska du lämna urin för åttonde gången. Nu behöver jag lägga mig lite tidigare för att jag ska vakna tidigt.” Det är då som motivationen svajar. (S13)

Motivation som koncept kan alltså problematiseras: det behöver inte alltid endast handla om att individen inte vill tillräckligt mycket. Om individen inte mår tillräckligt bra kommer kanske en förändring ändå inte att vara möjlig, oavsett hur villig individen är. Att lägga om hela sitt liv och helt förändra invanda beteende- och tankemönster är kognitivt krävande och något som individen inte alltid mår med. Motivation är också, menar vissa samordnare, knuten till individens bild av sina egna förmågor – det som också kallas för *upplevd egenförmåga*). Individen kan vilja göra en förändring men misstror sina egna förmågor i så hög utsträckning att denne inte ens vågar försöka. Vissa samordnare sätter därför motivation inom parentes och förstår motivationen mer utifrån deltagarens mående än den faktiska viljan, och således kopplat till ett försvagat humankapital:

Du kan sitta på ett första möte och vilja det här och det här och det här och det här och det här. Men sen med tiden klarar du inte av vissa saker. Även om viljan är där så handlar det många gånger om att: ”Jag kan inte göra vissa saker.” (S13)

Självbild, självkänsla och framtidstro

Tidigare beskrevs deltagarnas bristande kunskaper i sociala situationer, något som vissa intervjupersoner även kopplade till den bristande tillit som deltagarna uppvisade gentemot andra, och då i synnerhet etablerade samhällsaktörer såsom myndighetspersoner, socialtjänsten, polis, etc. Hur vi navigerar i samhället kan emellertid inte reduceras ner till sociala – i bemärkelsen *interpersonella* – processer, utan handlar också om vad som händer inom oss. När vi befinner oss i en social kontext tar vi in andra människors uppfattningar om oss. Andras blickar blir internaliserade och vi lär oss att betrakta oss själva genom andras ögon. Det som uppstår i sociala möten är inte bara på utsidan, hos betraktaren, utan sker även inombords – genom inre, *intrapersonella* processer. Inom den symbolisk interaktionistiska teoribildningen betonas hur individens självbild och självkänsla är beroende av hur hen ser sig själv genom andra (Berg 2007, s. 157). Tidigare behandlade hur individer förhåller sig till andra – nu kommer vi att vända blicken mot hur de förhåller sig till sig själva, den egna bilden av självet och de egna värderingarna av självet. Följande tema har på grund av sin komplexitet delats upp i flera underteman. I de underrubriker som följer kommer självbild, självkänsla och framtidstro undersökas utifrån undertemana 1) *utanförskap som identitetsmarkör och sökandet efter tillhörighet*, 2) *låg självkänsla och bristande självförtroende* samt 3) *framtidstro och pessimism*.

Utanförskap som identitetsmarkör och sökandet efter tillhörighet

Flera samordnare (särskilt från vuxensidan) var av uppfattningen av kriminaliteten har blivit en del av deltagarnas identitet och fungerar som en markör som deltagarna an-

vänder sig av för att orientera sig i livet. Här finns en tydlig koppling till social utsatthet samtidigt som kriminaliteten kan bli ett medel för individen att komma ifrån en social utsatthet och det utanförskap som följer med den. Kriminalitet kan, enligt "Good Lives"-modellen, tillfredsställa individens behov av tillhörighet och gemenskap (Ward & Steward 2003). Som även Barry (2007) är inne på kan kriminalitet fungera som en källa till olika former av kapital. Vänskap och tillhörighet utgör en typ av socialt kapital som blir tillämpligt och användbart i den specifika subkultur som ett gäng utgör.

Utifrån samordnarnas beskrivningar får man även intrycket att det sociala utanförskapet har betydelse för deltagarnas självbild. Många samordnare, från såväl SIG Unga som SIG Vuxna, pratar om att deltagarna har känt eller känner ett utanförskap tidigt i livet. Deltagarna känner sig stämplade av att stå vid sidan av det normativa samhället och privilegierade sociala grupper. Denna förståelse av sig själva som avvikande eller exkluderad märks redan i skolåren och framställs som knuten till olika former av socialt utanförskap, såsom socioekonomisk utsatthet, kognitiva och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och instabila familjeförhållanden. Det finns "en förvirring kring vad som förväntas av dem för att passa in", enligt S10, som jobbar med barn och ungdom. I citatet nedan utvecklar S10 detta resonemang:

S10: De behöver väldigt mycket hjälp med orientering i sin identitet. De känner sig ofta inte som en del av normsamhället, skulle jag säga. De har ofta upplevt olika former av exkludering från starka sociala grupper i samhället och söker sig till alternativa kulturer.

Lily: När du säger starka delar av samhället, tänker du skolan eller tänker du någon annan del?

S10: Ja, men precis. Jag tänker starkare sociala grupper i skolan där kanske socialgruppen har ett högre genomsnittsbetyg, kommer från bättre ekonomiska förhållanden och från mindre psykisk ohälsa och så vidare. (S10)

Redan här finns således hos deltagaren en kunskap om sig själv i relation till sin socioekonomiskt utsatta position. Utanförskapet fungerar som en identitetsmarkör eller stämpel – den som personen "är" i såväl egna som andras ögon. Att söka sig till andra sociala sammanhang och mejsla ut en ny självbild som är oberoende av det normativa samhället skulle då kunna ses som ett sätt att hantera denna negativa identitetsmarkör och känna att man är värd något.

Uttalanden som dessa synliggör även hur erfarenheter av socioekonomisk utsatthet i barndomen inte bara kan översättas till svagt ekonomiskt kapital utan hur det även kommer till uttryck i ett försvagat socialt kapital och humankapital. Dessa brister får även följdverkningar för hur individen uppfattar sig själv där hon ser sig själv som utanför samhället, något som nedanstående dialog med smärtsam tydlighet visar:

Lily: Tror du att de [deltagarna] också identifierar sig som utanför eller kriminella och att det kan vara ett problem också som man måste lösa?

S9: Ja. Mentalt ghetto, var det nån som sa. Du lever i ett ghetto egentligen. Du kan ta tunnelbanan in, du har CSN-bidrag, du kan plugga, du har samma möjligheter som alla. Det är ändå en välfärdsstat fortfarande. Men i ditt huvud har du inte den möjligheten. För att du inte ser folk häromkring som har gjort det. Dem du ser i centrum, de har gått en annan väg. För de som pluggar på universitetet står inte i centrum. De är i skolan. Så du ser inte dem, förstår du? Det är inte de som är tillgängliga. Du ser öppen droghandel när du kommer från [skola i närområdet], förstår du? Du ser inte

folk sitta här och plugga. Så vad är det du tittar på? Och de får status, de får respekt och du vet, man pratar om dem varje dag på nyheterna. (S9)

Det som S9 benämner ”mentalt ghetto” avser känslan av att inte höra hemma i norm-samhället, en självbild som är sprungen ur den sociala kontext som individen verkar i. Denna kontext är socialt utsatt med öppen droghandel och människor som går runt utan syfte och meningsfullhet, enligt ovanstående citat. Den sociala utsatthet internaliseras till en sorts mentalitet grundad i socioekonomiska förutsättningar där individens uppväxt- och boendeort sätter gränser för vilka andra identiteter som kan bli möjliga. Denna ”ghetto-mentalitet” bygger på en självbild som avvikande, utanför och, i förekommande fall, kriminell. Den lokala, yttre utsattheten blir med andra ord befäst *inom* individen. Hur individen känner sig själv och hur denna (oftast negativa) självbild är förknippad med brottslighet, socialt utanförskap och avvikelser är något som även lyfts av vissa intervjupersoner, och kommer utforskas närmare nedan.

Låg självkänsla och bristande självtilltro

... jag kan inte säga att jag någon gång har stött på en målgrupp som har så låg självkänsla som den här gruppen. För de tror inte att de kan nånting. (S17)

Det anförs av flera samordnare på vuxensidan att klienterna har en svag självkänsla. S17 (i citatet ovan) har jobbat inom socialtjänsten under ett flertal år och jobbat med olika målgrupper, bland annat SIG Vuxna. Enligt S17 grundar sig den bristande självkänslan i en identitet som kriminell. Att vara kriminell blir också en social position, vilken blir en del av individens identitet och påverkar hur hen förhåller sig till andra i sociala sammanhang. Det får också betydelse för hur deltagaren förhåller sig till myndighetspersoner, menar S17:

De är inte vana att någon lyssnar på dem helt enkelt. De är inte vana vid att det de säger betyder någonting, utan de är vana vid att liksom hota sig till att man ska lyssna på dem.

Den sociala etiketten brottsling påverkar självkänslan men även hur deltagaren förhåller sig till andra. Att vara ”brottsling” betyder att inte bli tagen på allvar, vilket påverkar hur individen förhåller sig till myndighetspersonen men även till sig själv. Nedanstående citat med S1 belyser detta väl:

När man pratar om att de inte har tillit till myndigheter, den bilden skulle jag vilja nyansera ganska mycket. För det handlar dels om att de inte har tillit till myndigheter utifrån att hur de har blivit bemötta, och dels om vad de har för kunskaper. Men de litar inte heller på sig själva. Många tror inte att de kommer lyckas med det här. [...] Den där tilliten har också att göra med att man inte litar på sin egen förmåga. Man är också rädd för att när vi pratar om att vi ska träffa på polisen till exempel. Det är så här: ”Alltså det är inte det att jag inte vill prata med polisen men jag vet inte vad jag kommer säga i ett samtal som inte är ett förhör.” Det är en helt annan sak att sitta i ett förhör och säga ”inga kommentarer” än att sitta och prata om en situation så här. [...] De har inte fått testa på att samarbeta med en myndighet. (S1)

Citatet ovan kan tolkas som att vissa av deltagarna är så vana vid etiketten som brottsling även i myndighetssammanhang att de får svårt att förhålla sig till den nya positionen som deltagande i en SIG-insats kan innebära. Nu ska deltagaren samarbeta med

myndighetspersoner snarare än att motverka dem. Den tidigare antagonistiska positionen gentemot myndighetspersoner utmanas genom SIG-insatsen. Att delta i SIG blir en helt ny erfarenhet för en målgrupp som är van vid att ständigt vara i polemik med myndigheter och auktoritetsfigurer. Citatet kan också tolkas som att den bristande tilliten till myndigheter är knuten till en bristande tillit till sig själv och sina egna förmågor. Dessa brister i humankapitalet – å ena sidan dåligt psykiskt mående och låg självkänsla, å andra sidan låga kunskap om samhället i kombination med negativa erfarenheter – får direkta effekter i låg tillit till såväl sig själv som det resterande samhället. Även samordnarna från den yngre målgruppen vittnar om en låg självkänsla. Båda grupperna av samordnare talar därför om vikten att arbeta stärkande. Vi kommer att återkomma till detta lite senare.

På fråga om vilket som utgör deltagarnas största problem sett till mående svarar S13: ”Det är självkänslan nånstans. Att man inte riktigt litar på att man kan göra vissa saker utanför kriminaliteten.” Uttalanden som dessa är också tämligen typiska i materialet:

[D]et är klart att det finns de som är så här: ”Men vad ska jag göra? Jag kan ingenting och det här [kriminaliteten] är det jag kan.” Och samtidigt så har de ju känt sig som kungar i andra stunder. [...] Men det är klart att det är ingen som är jättenöjd med vad man har gjort och att man sitter i den situationen man gör. (S2 [Uppföljningsintervju])

Från att de tidigare har känt sig ”som kungar” ser man nu hur den glamoriserade kriminella livsstilen har börjat falna. Inbäddat i ovanstående uttalande finns även skam och ånger över ens tidigare handlingar och en bristande tilltro på att ett annat liv och ett annat sätt att vara på är möjligt. Detta anknyter till den sista underkategorin i detta avsnitt, nämligen framtidstro och pessimism, som redogörs för härnäst.

Framtidstro och pessimism

Enligt samordnarna har de flesta av de vuxna deltagarna en önskan om att leva ett vanligt ”Svenssonliv”. I intervjuerna med samordnarna på barn- och ungdomssidan lyser emellertid sådana ambitioner med sin frånvaro. Detta kan framstå som tämligen självklart eftersom individens mål, önskningsar och incitament förändras i takt med det att hen blir äldre (Farrall & Calverley 2006, s. 176).

Men jag tror nog i alla fall att ganska många ändå tänker att de skulle kunna, alla säger så här: ”Jag vill bara ha ett vanligt Svenssonliv liksom. Bo i ett radhus, köra Volvo och ha ett jobb som jag går till varje dag.” Att det är det som är slutmålet för de flesta. (S2 [Uppföljningsintervju])

De vill bara ha normalitet. De vill inte ens ha mycket, alltså de vill bara ha sitt radhus och sin lilla familj. De kräver ingenting mer. Alltså det är till och med mindre än vad folk tror att de vill ha. (S1 [Uppföljningsintervju])

Det förefaller således som att individen vid det här laget kan föreställa sig ett annat liv och i förlängningen, ett annat *jag*. Detta andra *jag* är emellertid inte något som finns här och nu utan är just ett ”*möjligt jag*” (”possible self”) (se Paternoster & Bushway 2009). Detta *jag* är riktat mot framtiden och utgår ifrån vad individen själv tror är möjligt, samtidigt som den är knuten till individens nuvarande *jag* och tidigare levda erfarenheter:

Jag hade ju en som var så här: ”Jag har haft så mycket insatser sen jag var liten. Och inget har hjälpt så varför ska det här hjälpa mig? Men jag vill ju testa men jag tror inte på att jag kan få alltså ett bättre liv för jag har ju haft det så här hela tiden.” (S12)

Och det är inte alla som har det [framtidsdrömmar] heller. Jag har en del som medvetet vägrar. De kommer inte tänka på framtiden. För att de är oroliga för vad det kan väcka i dem. (S1 [Uppföljningsintervju])

Dessa klienter känner enligt intervjupersonen en hopplöshet inför framtiden och ”då har man inget att jobba för”, som S12 konstaterar. Känslan av hopplöshet och bilden av en själv som ett hopplöst fall eller en person som aldrig får någon chans (S16) formas här mot en fond av tidiga erfarenheter av social utsatthet. Som vi tidigare har varit inne på är denna hopplöshet nära knuten till en bristande upplevd egenförmåga: ”En del tror inte att de kommer att klara av det heller”, som S1 påtalar i uppföljningsintervjun. Denna maktlöshet inför utsikterna att kunna förändras och upphöra med brott, att vara ”dömd” till att alltid begå brott, är något som även beskrivs i Maruna (2001, s. 74). Brottslighet kan uppfattas som en av de få möjligheterna som deltagaren har för att få pengar och status (kapital), menar bland andra S16 (se även Barry 2007).

Pessimistiska föreställningar av detta slag har även visat sig försvåra upphörande-processen (Healy 2010; Nugent & Schinkel 2016). Hopplösheten är emellertid inte grundad i enbart subjektiva erfarenheter utan bör även förstås i relation till de faktiska sakförhållandena, den objektiva verklighet som många av deltagarna möter. Några samordnare beskriver en frustration som deltagaren kan möta på, exempelvis i samband med att deltagaren ansöker om försörjningsstöd, söker bostad eller jobb. Att få avslag kan lätt skapa ytterligare frustration och bädda för känslor av hopplöshet. Precis som så många andra resursbrister har även denna sårbarhet koppling till den sociala exkludering som dessa deltagare möter.

Brottsbelastning och brottsutsatthet

Många av de vuxna deltagarna har tidigt i livet börjat med brottslighet och annat socialt nedbrytande beteende (t.ex. missbruk, skolk). Detsamma gäller för de unga deltagarna som från tidig ålder varit involverade i brottslighet, som dessutom inte sällan har koppling till kriminella gäng. Redan så tidigt som i 10–12-årsåldern kan den unge bli delaktig i kriminalitet. Det rör sig då oftast om tämligen ”triviala” uppgifter som att hålla utkik efter polisen eller förvara droger hemma. För de yngre deltagarna har det oftast inte gått lika långt som för de äldre. Som en följd av att de är yngre har de inte hunnit med samma utveckling i brottskarriären och är därför inte lika involverade. Däremot finns oroväckande tecken, menar en samordnare på SIG Unga:

[D]e ses med äldre kriminella i vissa [situationer], inte så där att de misstänks för brott men att de ändå umgås med äldre. Sitter i bilar med äldre kriminella som har gängkopplingar och där det finns en oro att de ska bli utnyttjade, utifrån att de är yngre och kan liksom vara springpojkar eller göra saker. (S16)

Om vi ska tolka S16 finns det inte alltid en konkret brottsmisstanke mot de yngre deltagarna, utan istället framstår det kriminella umgänget som bekymmersamt i sig. Samtidigt råder det stor enighet hos intervjupersonerna på SIG Unga att kriminaliteten har gått ner i åldrarna och att brotten även kan vara mycket grövre nu än tidigare. Redan vid 15–16-års ålder kan den unge ha en hög brottsbelastning och vara djupt involverad

i kriminella nätverk. Ett problem som en samordnare ser är att ungdomar i riskzonen inte fångas upp tillräckligt tidigt. En konsekvens av detta blir att brottsbelastningen hinner bli mer omfattande innan ungdomen faktiskt får en SIG-insats beviljad.¹²

Det ser vi också en risk i att vi inte kan fånga upp dem i ett tidigt skede. Och så tror jag faktiskt att det har blivit så normaliserat med kriminalitet, med orosanmälan gällande var man hänger, vilka man hänger med, vad man gör och vilka brott man är misstänkt för. [...] Den normaliseringen tror jag också har gjort att man inte fångar upp dem i ett tidigt skede. Man jämför vissa ungdomar med andra ungdomar som är mycket mer inblandade i kriminalitet. Och då tänker man: Ah, men jag väljer ju hellre den [mer brottsbelastade] ungdomen för en SIG-insats än den här som är 15 och är misstänkt för fyra brott och har setts tio gånger bland nätverkskriminella. (S6 [Uppföljningsintervju])

De unga som blir föremål för SIG har alltså, enligt S6, ofta redan hunnit slå in på den kriminella banan. Det ska samtidigt noteras att SIG som insats även kan användas i mer förebyggande syfte för barn och unga, enligt flera samordnare på SIG Unga. Ibland kan det räcka med att den unge har setts i fel umgängeskretsar och att vissa andra riskfaktorer (t.ex. skolk, konflikter i hemmet) föreligger. Detta tycks vara fallet för de flesta SIG-verksamheter. Detta arbetssätt, som lägger tonvikten på prevention, skiljer sig från den modell som tagits fram i både BRÅ:s (2016, s. 5) och Socialstyrelsens (2020, 35f) förlagor. Enligt dessa finns en risk för att felrekrytering (av ungdomar med mindre brottsbelastning) kan förstärka den brottsliga identiteten. Samordnarna förefaller inte vara av uppfattningen att en sådan risk föreligger. Tvärtom verkar de se en större risk med att SIG beviljas när brottsligheten redan tagit överhand i ungdomens liv.

Bland de vuxna deltagarna är det ett krav för deltagande att de ska ha begått brott. Det är dock inte alltid så att de har begått brott nyligen utan brottsligheten kan ligga en bit bakåt i tiden. Exakt hur brottsbelastade deltagarna är har också varit svårt att bedöma. Samtliga intervjupersoner på SIG Vuxna talar emellertid om en kriminell livsstil där kriminaliteten utgör en stor del av individens livsföring.

Det har vidare varit svårt att uttala sig om hur många av deltagarna som varit anstaltsplacerade. Det framstår emellertid inte som om det bara skulle röra sig om en mindre andel av målgruppen, särskilt inte bland de vuxna deltagarna. Detta kan delvis bero på att samordnarna söker upp individer som befinner sig på häkten och fängelser för att informera om SIG som insats. Det är ett väl etablerat faktum inom kriminologin att en anstaltsvistelse har en klart negativ effekt för individens återanpassning i samhället. Att förekomma i belastningsregistret gör det svårare att få jobb och bostad. Att dessutom ha varit anstaltsplacerad innebär att individen blir avskuren från sitt sociala sammanhang och förlorar bostad, jobb, kontakt med sitt positiva sociala umgänge, etc. (Farrall & Calverley 2006, s. 76f; Zamparutti 2016b, s. 31).

Vissa har också själva tagit avstånd från sina tidigare positiva sociala nätverk som en följd av sin involvering i kriminalitet och kriminella gäng. Istället har de byggt på ett socialt och kulturella kapital som är gångbart i den kriminella världen, såsom kontakter med andra kriminella, ett rykte eller ett våldskapital – resurser som knappast är användbara för den som vill leva ett normativt liv (se Barry 2007). Det blir ytterligare en ”snara” som snärjer in individen i ett kriminellt liv och försämrar möjligheterna för positiva utfall längre fram i livet (se Moffitt 1993, s. 684).

Vissa samordnare, men långt ifrån alla, nämner egen utsatthet för brott och då sär-

12 I föreliggande fall med S6 är det inte samordnaren själv som beviljar insatsen utan en socialsekreterare.

skilt våld. Många av deltagarna, särskilt på vuxensidan, lever enligt samordnarna med hotbilder. Även bland SIG Unga är redogörelser om brottsutsatthet och hotbilder relativt vanligt förekommande, något som också kopplas ihop med en utbredd psykisk ohälsa i gruppen:

Man kanske har blivit utsatt för saker på grund av skulder och blivit utkörd i skogen och skenavrättad. Mycket såna historier har jag ju fått höra under åren. Man kan också tänka att de här ungarna har ju PTSD som en konsekvens av sitt kriminella liv. Eller saker man har sett, man kan ha sett nån bli skjuten. (S16)

Ett återkommande tema i intervjuerna är att brottsligheten har blivit grövre och gått ner i åldrarna. Detta innebär att brottsdebuten bedöms inträffa tidigare och att brotten som deltagarna begår och utsätts för också har blivit allvarligare. En samordnare, som har jobbat under en längre tid, märker en förändring som har skett över tid:

Missbruket har sjunkit i åldrarna och kriminaliteten har blivit grövre. Förnedringsrån och sånt tyckte jag inte var lika vanligt förut. Och förut, då menar jag liksom 2015, 2016 [jämfört med hur] det är idag. Och skenavrättningar och kidnappningar är mycket vanligare idag. (S15)

Sammanfattning

Utifrån samordnarnas beskrivningar kan vissa generella mönstren bland deltagarna noteras. Nästan alla deltagare är pojkar eller män. Generellt verkar deltagarna på barn- och ungdomssidan vara i åldrarna 12–16 år. För SIG Vuxna tycktes de flesta befinna sig i spannet 22–25 år. Det är mindre vanligt med deltagare mellan 17 och 21 år, vilket kan bero på att deltagarna vid denna ålder har fått en ökad självständighet från föräldrarna samtidigt som de flesta ännu inte fått känna på kriminalitetens baksidor.

Samordnarna är eniga om att det rör sig om en komplex problematik som spänner över flera viktiga livsområden i deltagarnas liv, vilket också ligger i linje med tidigare forskning. Av intervjuerna framgår att problemen oftast har förekommit tidigt i deltagarnas liv och förstärkt varandra.

Instabila familjestrukturer, dåliga relationer till föräldrarna, svagt engagemang från föräldrarna och bristande skolgång/skolmisslyckanden utgjorde de faktorer som samordnarna identifierade som mest betydelsefulla för att förklara varför deltagarna blivit involverade i brottslighet. Dessa fynd är samstämmiga med resultaten från tidigare studier om SIG och även med forskningslitteraturen om riskfaktorer och brott i en mer generell bemärkelse där skolgång och familjefaktorer har visats sig vara avgörande faktorer (se e.g. France, Bottrell & Haddon 2013; Basto-Pereira & Farrington 2022). På motsvarande vis kunde en resurs i något av dessa områden (t.ex. god skolgång eller goda familjerelationer) fungera som ett skydd och därigenom öka individens resiliens. Det var mindre vanligt att individuella riskfaktorer såsom kriminella attityder, impulsivitet, låg intelligens och dylikt lyftes fram som problem. Hos deltagarna i SIG Vuxna var en instabil boendesituation jämte arbetslöshet de enskilt största hindren i upphörande-processen.

Enligt ”Good Lives”-modellen kan kriminalitet och andra antisociala handlingar förstås som ett behovssubstitut. Deltagarnas resursbrister kan ses som kopplade till socioekonomisk utsatthet, exkludering, psykisk ohälsa och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Dessa kan på en teoretisk nivå kopplas till olika kapitalformer (socialt, ekonomiskt och humankapital). Att begå brott, umgås med kriminella, använda droger

och skolka blir maladaptiva strategier för att få tillgång till dessa kapital, exempelvis i form av pengar, status, tillhörighet, förbättrat psykiskt mående och en känsla av att vara kompetent (se även Barry 2007; Ward & Stewart 2003). Resursbrister inom viktiga livsområden leder således till kontraproduktiva strategier (brottslighet, substansbruk, skolk, etc.) som i sin tur genom en ”snöbollseffekt” ger fler negativa utfall (domar, LVU-placeringar, avbruten skolgång, substansberoende, avskurna prosociala kontakter, arbetslöshet, etc.). Detta förstås teoretiskt som *kumulativ ofärd* (DiPrete & Eirich 2006) där resursbrister och negativa utfall förstärker varandra. Brottsligheten skapar snaror som håller kvar deltagaren i ett utanförskap och begränsar handlingsutrymmet. När deltagaren sedan vill upphöra i brott eller hoppa av gänget blir det svårt eftersom de allt mer låst in sig i positionen som kriminell. Ju längre in på den kriminella banan individen befinner sig, desto tydligare tycks denna inlåsningseffekt vara.

För de äldre deltagarna rapporteras betydligt mer omfattande problem, där denna grupp beskrivs som mer resurssvag än den yngre. Dessa fynd går i linje med ovan nämnda teoretiska förklaringsmodell där negativa utfall växer sig större i takt med att individen passerar olika faser i livsloppet. Brottslighet tenderar att ha en ”insnärjande” effekt där involvering i brottslighet och annat antisocialt beteende ofta går hand i hand med andra problem (t.ex. skolk, substansbruk), vilka i sin tur skapar instabilitet i individens liv. Vid det här laget har de fastnat i de ”snaror” (se Moffitt 1993) som den kriminella livsstilen medför. Således finner vi förutom kriminalitet resursbrister till följd av substansbruk och psykisk ohälsa, en svag position på arbetsmarknaden och arbetslöshet, liksom en instabil/otrygg boendesituation, skuldsättning och avsaknaden av positiva sociala relationer. Annorlunda uttryckt kan vi förstå olika resursbrister som bromsklossar i deltagarnas livslopp. De olika snarorna som håller fast deltagaren vid det kriminella livet får oundvikligen effekten för att deltagaren inte genomgår de utvecklingsfaser som ingår i ett normativt livslopp. För deltagaren som saknar gymnasiebetyg kan det vara svårt att läsa vidare eller få ett jobb. Att förekomma i ett belastningsregister kan vara ett hinder för att få en egen bostad. Arbetsmarknadsetablering och eget boende är typiska markörer för att vara vuxen – ett sätt för individen att signalera till sig själv och omgivningen att hon är vuxen. Att misslyckas i detta projekt är likaså en förvarning om framtida problem. Som nämnts tidigare tenderar negativa livsutfall att generera flera negativa livsutfall i framtiden. Att arbeta med att minska eller överbygga dessa resurssvagheter blir därför en avgörande del i SIG-insatsen. Som vi kommer se i avsnittet nedan har praktikerna olika verktyg för att stärka deltagarnas resurser.

I intervjuerna med personalen på SIG Unga lyfts genomgående faktorer inom familj, skola, lokalområde och kamratumgänge som de mest betydelsefulla, snarare än individen, detta i linje med ett systemteoretiskt tankesätt. Dessa resursbrister ligger *utanför* individen. Det är mycket sällan som dessa intervjupersoner lyfter individens inneboende problematik och när det görs tecknas den huvudsakligen som i en kontext som är ogynnsam för en välfungerande och ”normal” utveckling. Till viss del tar även intervjupersonerna på SIG Vuxna fasta på externa omständigheter. Dessa används främst som förklaring till varför individen hamnat i den här situationen. I förändringsarbetet inom SIG Vuxna förefaller emellertid fokus huvudsakligen ligga på skeenden *inom* individen, såsom deltagarens eget engagemang eller önskan om att förändras.

Arbetsätt

Efter att ingående ha granskat deltagarnas problembild – risk och behov – vänder vi nu blicken mot de arbetsätt som kännetecknar SIG. I intervjuerna, liksom i tidigare

studier, framstår SIG som en insats med syftet att möta vissa behov hos deltagaren. Hur detta görs i praktiken är dock inte alltid helt tydligt, varför detta avsnitt tar sikte på de arbetssätt som tillämpas av SIG-samordnarna.

I intervjuerna framkommer en tämligen brokig bild med många separata teman och underteman. De som återges här är därför endast de temana som framstod som mest centrala. Eftersom deltagarna ofta lider brist på flera resurser (kapital), kan nästan allt arbete inom SIG anses ha som syfte att stärka dessa områden. Detta kan göras konkret genom att arbetet inriktas på de praktiska aspekter av deltagarnas liv som inte fungerar (t.ex. skolgång, arbete, bostad). Samtidigt fäster samordnarna avsevärd vikt vid det inre, känslorbetet, vilken i analysen delades upp i två teman: 1) det *omvärderande* och *identitetsbyggande* arbetet som handlar om att hjälpa deltagaren att omvärdera den kriminella livsstilen, föreställa sig ett nytt liv samt utmejsla en ny identitet, och 2) det *positiva* och *stärkande* arbetet, som utgår ifrån deltagarens styrkor eller befintliga skyddsfaktorer.

En återkommande poäng som görs i intervjuerna är att SIG-arbetet präglas av *långsiktighet*, vilket betyder att arbeta över tid och undvika snabba lösningar. En av SIG:s hörnstenar är som bekant *samverkan* mellan olika instanser där deltagaren kopplas ihop med olika aktörer, som ibland kan fungera som en del av ett skyddsnät. Flera samordnare talar om SIG-arbetet som *alliansbyggande* och detta tema framstår som så pass centralt att det tilldelats en egen rubrik. Innan vi går vidare i analysen är det dock viktigt att påtala att indelningen i teman är långt ifrån självklar eftersom flera av temana går in i varandra.

Det praktiska och konkreta arbetet

En SIG-insats inledande fas förefaller oftast vara inriktat på praktiska och konkreta resursbrister. Varje insats inleds med en kartläggning där deltagarens individuella behov nogt utreds. Denna utredning utgör sedan det fundament på vilken SIG-insatsen bygger. Det första arbetet i en SIG-insats beskrivs ofta också ha direkta följdverkningar i deltagarens liv, såsom att hjälpa till när deltagaren har problem med bostad, arbete, skulder, upprepat skolk eller ett pågående substansbruk. Det är, menar många samordnare, genom att hjälpa till med dessa praktiska resursbrister som också ett förtroende kan etableras.

Som vi tidigare har kunnat se skiljer sig behoven mellan deltagarna i SIG Unga och SIG Vuxna åt – ett faktum som får betydelse för samordnarens arbetssätt. Detta blir särskilt tydligt i det resursstärkande arbetet där de två olika målgrupperna har olika resursbrister och därmed olika behov. De vuxna deltagarna lider oftast brist på grundläggande resurser i flera områden, såsom ekonomi, boende, jobb och psykisk hälsa. Samordnarens roll kan därför, särskilt i ett initialt skede, handla om att stärka deltagaren på dessa områden. Detta arbete är därför konkret och tar sig oftast uttryck i praktiska handlingar såsom att hjälpa deltagaren ställa sig i bostadskön, ansöka om bidrag eller skaffa bank-ID, följa med på möten till skuldrådgivaren, eller säkerställa att deltagaren finner sig hos frivården eller går till Jobbtorg. Samtidigt är många samordnare nogt med att poängtera att dessa åtgärder måste företas i en viss ordning, något som kommer vidareutvecklas längre fram.

För de unga deltagarna förefaller det resursförstärkande arbetet främst centreras kring familjen och föräldrarna. Att stötta föräldrarna i deras föräldraroll framstår således som den kanske viktigaste delen i det resursförstärkande arbetet och det är även detta som framträder som den mest centrala skillnaden i arbetssättet mellan SIG Unga och SIG Vuxna:

Men om man inte jobbar med föräldrarna samtidigt så är det stor risk när den unge kommer tillbaka att det så småningom blir samma sak igen. Att man måste jobba parallellt med föräldrarna, även om att många är så här: ”Det är ju mitt barn som är problemet. Här, ta och fixa det!” Så är det fortfarande, så man behöver samtidigt ge föräldrarna stöd på hemmaplan. (S15, Unga & Vuxna)

Eftersom substansbruk är en förekommande problematik bland SIG-deltagarna, bland såväl de vuxna som de unga deltagarna, ingår ofta beroendevård i SIG-insatsen. Detta sker oftast genom att involvera aktörer såsom beroendevården, Maria Ungdom eller Mini Maria.

Många deltagare lider som nämnt brist på socialt kapital. För deltagarna (såväl unga som vuxna) är det svaga sociala kapitalet ofta en följd av resursbrister inom familjen, vilka i sin tur är knutna till familjens svaga sociala position. En viktig del av det resursstärkande arbetet blir därför att slussa deltagaren vidare till olika insatser som innehar ett socialt kapital. Ett typexempel här är kommunens egna jobbtorg där personalen ofta sitter på viktiga kontakter med arbetsgivare och kan ge information om olika jobb-möjligheter. På motsvarande vis fungerar samordnaren ibland som en brygga mellan deltagaren och det normativa samhället. För de unga deltagarna förefaller fokus främst ligga på att öka det sociala bandet mellan ungdomen och skolan. Att bygga sociala band till andra samhällsaktörer är något som också rekommenderas av Burnett och McNeill (2005) i det sociala arbetet med brottsbelastade klienter.

Detta stödjande arbete där samordnaren följer med deltagaren på vägen återkommer i tidigare forskning om SIG (e.g. Wollter & Oscarsson 2018, s. 71). Det förefaller finnas flera paralleller i SIG-arbetet till den så kallade ”Good Lives”-modellen. Båda metoderna utgår ifrån ett holistiskt, systemorienterat perspektiv med ett tydligt fokus på behandling där betoningen ligger på att bemöta klientens behov och önskemål. Till skillnad från ett traditionellt fokus på riskfaktorer betraktas klienten som ett aktivt subjekt inom GLM. Praktikerns arbete inriktas därmed på att stärka klienten i att bygga upp ett mer hållbart och meningsfullt liv så att brottslighet inte längre ska ses som det enda alternativet (se e.g. Ward & Stewart 2003; Ward & Brown 2004). Sådana förtecken är påtagliga inom SIG-arbetet, något som också kommer att framträda allt tydligare i analysen som följer nedan.

Det omvärderande och identitetsbyggande arbetet

Medan vissa intervjupersoner betonar de yttre resursbristerna lägger andra tonvikten på de inre resursbristerna. Flera av samordnarna, särskilt på vuxensidan, menar att deras deltagare i regel vänder sig till SIG för att de i första hand behöver hjälp med jobb och/eller bostad (även om det är underförstått att flera av dem också vill sluta med sin kriminella livsstil). Vi har tidigare konstaterat att detta också är en mycket socialt utsatt grupp, särskilt i socioekonomiska avseenden. Det räcker emellertid inte, menar flera av samordnarna, att bara bemöta de yttre resursbristerna. Betydelsen av att arbeta med deltagarnas inre återspeglas i temats omfattning. Här har temat delats in i olika underteman: 1) *utmana attityder och ge nya perspektiv*, 2) *ansvarstagande och hårda sanningar* samt 3) *bekräfta det nya jaget*.

Utmana attityder och ge nya perspektiv

S12: Ibland pratar vi till och med så här: ”Men om du hade fått 20 000 i lön efter skatt varje månad. Hade det räckt eller hade du ändå känt att nej, men jag vill ha mer?” För att du är van vid en viss livsstil som kräver [pengar]. Det är vissa märkeskläder. För ibland behöver du inte sluta bara för att du har ett jobb om inte det här inne har ändrats.

Lily: Nej, men vad säger de då?

S12: Ofta säger de: ”Ja, det är klart att det hade, det hade hjälpt.” Men man försöker utmana dem lite i samtalen också. Det tycker jag ändå är viktigt. För har man levt på ett visst sätt sen man var 15 och man är 25 idag. Du har aldrig jobbat, du saknar gymnasiebetyg. Det är en jättestor omställning. Även om de tar ett jobb och börjar jobba så behöver man ju ändå jobba med det här. [...] [M]an måste ju ändå jobba med de här djupt inrotade som är deras identitet. (S12)

Ibland kan en ekonomiskt utsatt situation, oftast i form av arbetslöshet och skulder, göra det svårt att lämna det kriminella livet eftersom kriminaliteten ger en inkomst. Hemlöshet har på motsvarande sätt gång på gång betonats som ett stort hinder på vägen till brotts- och drogfrihet. Samtidigt menar vissa samordnare att det inte går att enbart jobba på de praktiska områdena eller resursbristerna. I princip alla intervjupersoner talar i någon mening om attityder och föreställningar men det vore samtidigt missvisande att säga att intervjupersonerna ser att en positiv inställning till kriminalitet som grundproblemet. Dessa attityder ses istället som en konsekvens av den utsatta situationen individen befinner sig i som har lett till den kriminella livsstilen:

”Bara jag får en bostad så löser sig allt annat liksom.” Och sen kommer man dit och så visar det sig att: nej, det gjorde det inte, för personen har inte bott där och hyrorna har förfallit och till slut blir man istället vräkt. [...] De [klienterna] vill ha hjälp med de här utomstående faktorerna liksom som att komma igång med sysselsättning, boende, allt det här. Men vi försöker verkligen trycka på att man måste också jobba med sig själv. För om man inte utvecklar ett annat tankesätt och beteende, då kommer man även fast man har en sysselsättning och ett boende att hamna i de här situationerna som blir destruktiva. (S14)

Att snabbt koppla på olika insatser kan med andra ord vara förenat med vissa risker. Denna positionering är inte typiskt enbart för S14 utan delas av andra intervjupersoner (på vuxensidan) som menar att frågan är så mycket mer komplex än att bara ordna bostad och jobb. Dessa samordnare poängterar att deltagaren måste vara mentalt mottaglig för en ny, normativ livsstil för att också kunna ta till sig de resurser socialtjänsten kan erbjuda. Att bara oreflekterat ge bostad och jobb kan därför ha en kontraproduktiv effekt, resonerar dessa intervjupersoner. Som S14 noterar: ”[L]ösningarna kanske inte ska serveras bara så här” utan man måste ”jobba med personen”. S17 är inne på ett liknande spår när hen menar att rätt insats ska ges till rätt person. Vissa individer kan se SIG som ett sätt att ”kratta för sig”, till exempel genom att få hjälp med ett boende, utan att individen egentligen har en faktisk önskan om att förändras.

Jag tror att en av de första grejerna jag försöker göra är att ta puls lite grann på den motivationen. [...] Boende kommer inte lösa [problemet]. En som vill fortsätta vara kriminell, det kommer inte lösa problemet, bara av att ge den nånstars att bo. (S17)

Citat som dessa styrker uppfattningen att det resursbyggande arbetet inte bara handlar om det konkreta och praktiska utan även det mentala förändringsarbetet. Att hjälpa en deltagare skaffa en bostad eller ett jobb är ett konkret arbete. På en teoretisk nivå kan man förstå detta som att samordnaren underlättar för deltagaren att göra övergångar in i sociala institutioner (arbete och bostad). Enligt exempelvis Sampson och Laubs (2003) strukturalistiska ansats är det deltagandet och engagemanget i de sociala institutionerna som är viktiga för upphörandeprocessen. S14 (från tidigare) förefaller dock vara av en delvis annan uppfattning: om deltagaren ”inte utvecklar ett annat tankesätt och beteende” kommer denne att återfalla i ”de här situationerna som blir destruktiva.” Implicit antyds således att individen måste genomgå de inre förändringsprocesser som bland andra Maruna (2001), Giordano et al. (2002) samt Paternoster och Bushway (2009) förespråkar. Nya möjligheter (såsom att få ett jobb eller en bostad) är i sig själva inte tillräckliga för förändring om de inte åtföljs av en inre förändringsprocess. Att exempelvis bara skaffa ett nytt jobb till klienten kommer ensamt inte vara tillräckligt för en långvarig förändring utan samordnaren måste jobba med deltagarens självbild och identitet. I detta arbete ingår även att förändra djupt inrotade vanor liksom att introducera deltagaren för nya levnads- och förhållningssätt:

[H]ur hanterar man om man har polare som vill att man ska hänga med på en grej eller att liksom. Man försöker kanske distansera sig när polarna hänger utanför T-centralen eller t-banan där i [förort]. [...] Hur ska man hantera att kanske faktiskt inte ha fyrtiotusen på fickan, utan att man lever efter en budget? [...] [A]tt man hela tiden ska hitta genvägar. Det är väldigt återkommande, att man får jobba med det hela tiden. Att ibland får man faktiskt gå den långa, krångliga vägen. Man kan inte alltid hitta såna här fuskvägar för det är också en del av problematiken... (S14)

För en varaktig förändring krävs en omvärdering av det kriminella livet och möjlighet att kunna bejaka ett ”vanligt” liv. Några intervjupersoner nämner att de arbetar med deltagarens föreställningar om kriminalitet genom att göra en lista över för- och nackdelar med den kriminella livsstilen.

S9: För oss det handlar om att de ska börja bygga upp ett ”normalt liv” och märka att det faktiskt går att leva så här och det var faktiskt skönare att leva så här. För vi listar fördelarna med kriminalitet och jag brukar säga till dem: “Övertyga mig om att bli kriminell, så blir jag kriminell istället. Och om jag övertygar dig och du gör det, du vet, som vi pratade om.” Oftast har de inte så bra argument (Lily: Nej! *skrattar*) för att bli kriminell. Arbetstider (Lily: *skrattar*) typ. Ah, men det är typ det bästa jag har hört.

Lily: Arbetstider? (S9: Ja, arbetstider.) Att man får ett flexibelt jobb?

S9: Ja, flexibla arbetstider. Men sen när du börjar gräva i det, det är inte så flexibelt. Du jobbar dygnet runt, de kan ringa dig tre på natten. (S9)

Enligt Giordano och kollegor (2002) är en förutsättning för förändring att individen förmår omvärdera sin kriminella livsstil. Det räcker med andra ord inte med en initial öppenhet för förändring utan individen måste förändra sin attityd till den kriminella livsstilen, från något positivt och meningsfullt till något ohållbart, irrelevant och icke-önskvärt. Genom att utmana etablerade ”sanningar” om det kriminella livet – genom att förändra föreställningen om att det kriminella livet är spännande, roligt och

avslappnat – kan samordnaren i bästa fall få deltagaren att mer aktivt och kritiskt betrakta det tidigare levda livet.

Ansvarstagande och hårda sanningar

I det omvärderande arbetet ingår också att förmå deltagaren att vara öppen om sina handlingar och ta ansvar för dessa, något som bland annat lyfts inom GLM (McMurrans & Ward 2004). Vi ser kanske detta som tydligast i intervjuerna med vuxensamordnarna:

De som är allra svårast att nå fram till det är de som inte har gjort något fel alls. [...] [D]et är väl källan till förändring. Du måste kunna se att du har gjort fel. Men vi ska inte värdera felen åt dem. Alltså vi ska inte lägga någon värdering i huruvida någonting har gått bra eller dåligt. Vi ska inte "skamma" dem för att dem inte pallar eller inte klarar av saker. Gör de fel, då är det så här: "Ah fine! Vad var det som hände? Hur mår du i det här?" Och försöka nå fram till där det gör ont i dem. (S1)

Liksom S9 i föregående avsnitt talar S1 om att ställa svåra frågor till deltagaren. Det kan vara frågor som gör ont och som leder till en omvärdering av det kriminella livet. Som S9 så illustrativt och osentimentalt uttrycker sig:

Vill du ändra ditt liv så finns vi här för att hjälpa dig men vi kommer inte göra det åt dig. Och vi är jättetydliga med den grejen. Och gör du inte det, då ska du vara inställd på att du inte kommer överleva i tio år till. (S9)

Det hela kan tyckas onödigt hårt men som S9 resonerar är detta nödvändigt för att nå fram till deltagaren. Detta är nämligen en målgrupp som har erfarenheter av att känna sig jagade av socialtjänsten:

Vi jagar inte. Vissa är vana vid från när de är 16–17 år att bli jagade [av socialtjänsten]: "Kom snälla på det här mötet." Så vi kör lite omvänd psykologi, du vet. Och det blir ibland så här: "Hey! Varför hör ni inte av er för?" (S9: *skrattar*, Lily: *skrattar*) "Nej, vi tänker inte jaga dig. Det är du som vill förändras." (S9)

Genom detta upprepar S9 den insikt som återfinns i Giordano et al. (2002) och Maruna (2001) – förändring kan inte komma till stånd om inte aktören själv vill och är beredd att förändras. SIG-insatsen blir här som en möjlighet eller "krok" som läggs ut till deltagaren, men det är alltid upp till deltagaren själv att greppa tag i möjligheten eller kroken. Samordnaren kan däremot hjälpa till i denna process och kan arbeta motiverande för att deltagaren ska greppa tag i "SIG-kroken" och göra det bästa av den hjälp som SIG kan ge.

Du måste ju kunna se att du har gjort fel eller vara beredd att diskutera det. Sen måste man ju inte alltid kasta sig över det. Jag tycker inte heller att det är jättekul att ha fel men ska de här ha möjlighet att processa, reflektera över saker som har hänt, som har hänt dem eller saker som de har gjort. Man säger typ så här: "Nu vart det ju lite knas här. Nu blev du sen med den här räkningen. Då fick du en påminnelse." [...] "Alltså det är okej att missa en räkning. Det är inget farligt. Alla missar någon räkning, många missar två och det är okej." (S1 [Uppföljningsintervju])

Bakslag är, enligt intervjupersonerna, ett återkommande inslag i insatsen. Det kan röra sig om att börja bruka droger igen, bli stoppad av polisen, bli av med jobbet, och så

vidare. Sådana händelser kan dock tjäna en funktion eftersom de tillåter samordnaren att sätta sig ner med klienten och reda ut vad det är som har hänt. Förutom S1 (i citatet ovan) ger även S17 exempel på sådana situationer:

Då försöker man ha ett samtal om vad som har hänt. Försöker kolla av hur deras egen uppfattning av hur det gick till och vad det beror på att det blev ett bakslag här. Ibland försöker man stanna upp för att man kan känna att klienten inte har koll är riktigt talat på varför det blev så här. Du vet, att de går runt mellan ett antal olika tankar och de sätter aldrig riktigt ner foten: varför hamnade jag i den här situationen? Utan kan lägga skulden på den andra. Jag har en klient som konstant lägger skulden på alla andra hela tiden. Och då blir det väldigt mycket att försöka föra ett samtal om: ”Okej, det gjorde de, men vad gjorde du? Hur kom du i den här situationen?” (S17)

Citatet ovan visar hur samordnaren kan använda sig av en konstruktiv dialog med klienten för att få klienten att ta ansvar för sina handlingar. Genom att gå igenom det inträffade kan förhoppningsvis klientens rättfärdigande och ursäkter för sina handlingar, något som onekligt känns igen från upphörandeforskningen inom socialt arbete (se e.g. McMurrin & Ward 2004). Flera samordnare återkommer till vikten av självinsikt – att deltagaren själv inser att det kriminella livet inte är meningsfullt och att de själva måste ta ansvar för sina liv är avgörande för att en förändring ska uppnås. Vi har i detta avsnitt tidigare berört det omvärderande arbetet som ett arbetssätt som samordnaren använder sig av. Verkligheten är emellertid inte så enkel som att deltagarna har prokriminella attityder och att *det* är den bakomliggande orsaken till att de begår brott. Flera samordnare återkommer till att det finns djupare känslor och tankar som måste hanteras, som i ovan citat.

Bekräfta det nya jaget

Men målet får aldrig vara något negligierande, du vet, så här, sluta med kriminalitet. Det är inte ett riktigt mål. Du kan inte sluta, Lily, du måste börja göra nånting annat istället. Visst, jag kan sluta med kriminalitet men sen då? Då blir jag kriminell igen. Om jag inte gör nånting annat. (S9)

Som Giordano och kollegor (2002) påtalar måste individen, som del av sin kognitiva transformationsprocess, föreställa sig hur ett nytt, brottsfritt liv kan se ut och börja forma ett nytt jag. I detta arbete ingår att se nya möjliga identiteter att ersätta den kriminella identiteten med. Paternoster och Bushway (2009) ger uttryck för en liknande uppfattning när de konstaterar att individen måste kunna utmåla ett framtida, möjligt ”jag” för att ersätta det gamla, kriminella jaget med (se även Healy 2014). Citatet ovan från S9 ger uttryck för ett liknande resonemang: Det räcker inte att bara ta bort det kriminella i deltagarens liv utan samordnaren måste även hjälpa deltagaren i att bygga upp en ny positiv och ”konform” social identitet åt klienten. Som Maruna (2001, s. 26f) påminner oss är upphörandeprocessen just en *process* som måste underhållas och upprätthållas. Det måste finnas skäl för att inte bara sluta begå brott utan även att bibehålla upphörandet (se även Kirkwood 2021). Även S1 återkommer flera gånger till att deltagaren måste få tillåtas pröva sig fram och testa nya livssituationer och sociala roller. Det är så ett nytt, konformt socialt jag kan byggas upp. En del av det identitetsbyggande arbetet är att låta deltagaren själv få testa sig fram. Uttalanden som dessa ligger väl i linje med Good Lives-modellens huvudpremiss att behandlingsmålen inte enbart kan vara negativa eller undvikande (”sluta med kriminalitet”) utan de måste även vara positiva och orienterade

mot något som klienten kan sträva efter och kämpa för (Ward & Brown 2004).

Flera av samordnarna (åtminstone på vuxensidan) menar att deras klienter bara vill ha ett normalt liv – ett typiskt "Svenssonliv" med de tre V:na: "Volvo, villa och vovve." I den andra vågskålen finns bilden av sig själv som just avvikande – motsatsen till normalitet. Det finns således en diskrepans mellan den de vill eller borde vara (det ideala jaget) och den de är (det nuvarande jaget) (se Paternoster & Bushway 2009). Det normala, ideala livet – lika mycket som det normala, ideala jaget – riskerar således här att upplevas som ouppnåeligt. Flera intervjupersoner återkommer också stundvis till denna känsla av att de inte förmår eller vet hur man ska göra för att lyckas i detta normalitetsprojekt. Eftersom deltagarnas livserfarenheter är grundade i utanförskap kan det vara svårt för denne att veta hur ett normalt liv kan se ut och om detta är ett liv som de klarar av att leva:

Och många säger: "Jag vill bara va en vanlig Svensson." Då tänker jag så här: "Vad fan är Svensson? Det är väl ingen som vet vad det är?" Man har ju en bild av vad det ska va. [...] Men det kommer ju med erfarenhet, det kan man ju aldrig veta när man är 20 för att man inte har levt det livet än. De har inte hunnit dit liksom... (S1 [Uppföljningsintervju])

Som följd av sina levda erfarenheter i utanförskap saknar deltagaren en referensram för vad normalitet eller ett normalt liv innebär. S9 är inne på ett liknande spår när hen antyder att den sociala kontakten mellan samordnaren och klienten kan vara ett sätt att skapa nya referensramar för deltagaren:

[B]ara att du och jag träffas en gång i veckan och du får umgås med en person som inte är kriminell i ett års tid veckovis ger dig nånting. För du och jag kommer inte sitta och prata om kriminalitet, vi kommer prata om normala grejer. (S9)

Samordnaren kan också mer direkt utmana föreställningar om normalitet i samtal, vilket S1 menar sig göra:

[D]et jag tycker är roligt är ju att jobba med feedback. En del har ju en bild av att alltså: om man gör si eller så, då är man konstig eller då är man inte normal [...]. Och de tycker själva att de är konstiga utifrån att de förmodligen har matats med det ända sedan de var små. Att de sticker ut på ett eller annat sätt, det gör de ju flesta men allting de gör tyder bara på att de inte är konstiga. Asså, de reagerar på fullt naturliga och normala sätt. (S1 [Uppföljningsintervju])

Citatet ovan från S1 måste anses vara ett typiskt exempel på ett symbolisk interaktionistiskt synsätt och hur detta perspektiv kan användas som en del av förändringsarbetet inom en SIG-insats. S1 konstaterar först att klienten "har matats" med negativa föreställningar om sig själv som "inte normal" eller "konstig". S1 ifrågasätter dessa negativa förståelser genom att vända på antagandet om det onormala hos deltagaren och omdefiniera deltagaren som normal i syfte att utmana deltagarens bild av sig själv som avvikande.

Det positiva och stärkande arbetet

Bland intervjupersonerna råder det enighet om att SIG ska fokusera på det positiva i individens liv och arbeta utifrån de styrkor som finns. En lika viktig del i detta arbete

är att identifiera och förhålla sig till deltagarens svagheter/resursbrister. Samordnaren arbetar för att stötta upp där resurserna sviktar samtidigt som hen verkar för att omvandla svagheter/ resursbrister till styrkor som kan användas här. Här kunde följande underteman identifieras: 1) *arbetsstyrkebaserat*, 2) *stärka självkänslan och den upplevda självförmågan* samt 3) *stötta föräldern i föräldrarollen*. Det är viktigt att betona att dessa positiva element inte bara syftar till att hjälpa deltagaren genom SIG-insatsen utan även genom livet. Att deltagaren kommer ur processen stärkt och med ökad självkänsla och stärkt självförtroende blir således ett mål i sig själv, något som ligger väl i linje med ”Good Lives”-modellen.

Arbeta styrkebaserat

I undertemat *arbetsstyrkebaserat* återfinns de arbetssätt som samordnaren har att tillgå som syftar till att framhålla en skyddsfaktor som redan finns (t.ex. hög motivation, en personlighetsegenskap, goda familjerelationer, god skolgång). Detta styrkebaserade arbetssätt utgår alltså ifrån det positiva i deltagarens liv och använder detta som utgångspunkt för SIG-insatsen. Som nedanstående citat visar är en del av detta att medvetandegöra dessa styrkor inför deltagaren.

[D]å kommer man ju nära ungdomen i den bemärkelsen att man pratar om positiva saker också: ”Vad är du bra på? Vad tycker mamma att du är bra på?” (S8)

[J]ag tycker att det är viktigast för dem att de hittar nyckeln till att de kan förändras. Att det är möjligt med förändring. Att de har all rätt att förändras. De har en möjlighet och jag ser en förändring i dem och jag ser någonting annat där andra ser någonting dåligt. (S1 [Uppföljningsintervju])

Detta mer lösningsorienterade arbetssätt där deltagarens styrkor och förändringsbenägenhet betonas skiljer sig från en metod där man enbart fokuserar på de negativa eller dysfunktionella aspekterna av deltagarens liv. Detta arbetssätt anknyter till tidigare forskning inom SIG (e.g. Wollter & Oscarsson 2018, s. 73) och till det teoretiska begreppet skyddsfaktorer, där även *resiliens* (motståndskraft) ingår. Även om intervjupersonerna sällan själva använde begreppet skyddsfaktorer menar flera att man måste se över vad i individens liv som faktiskt fungerar och som kan verka skyddande eller stärkande – ”något att bygga vidare på” (se Socialstyrelsen 2020, s. 36). Det kan vara t.ex. en bra kontakt med en lärare, stabila hemförhållanden, ett arbete eller deltagarens egen motivation. Detta arbetssätt tangerar vid den styrkebaserade praktiken inom socialt arbete, som tar avstamp i klientens styrkor och syftar till att utveckla dessa (se Payne 2015, s. 310ff). Att visa deltagaren att det blir bättre, att framsteg görs inom insatsen kan också vara ett framgångsrikt sätt att jobba med positivitet, något som antyds av en barn- och ungdomssamordnare:

Men den gången jag tror att de blir som mest hjälpta är när man får till något positivt också. Alltså att en av delarna åtminstone får en positiv utveckling.

Det positiva arbetet kan också innebära att vända på en egenskap som i grund och botten är positivt, men som i vissa situationer kan vara kontraproduktiv eller missanpassad, och få klienten att använda den på ett sätt som är mer gynnsamt för deltagaren. S1 exempelvis arbetar genom att...

... bekräfta och ”feedbacka” på de egenskaper som de har som de kanske har använt på ett dåligt sätt. För det är ju jättebra att vara kreativ eller att vara en problemlösare men det kanske är dåligt att lösa det i en kriminell kontext men man kan använda det på annat sätt. (S1)

Ett annat konkret exempel som S1 (i uppföljningsintervjun) hänvisar till är hur tillståndet ADHD kan användas på ett annorlunda sätt så att ADHD blir en kompetens istället för en funktionsnedsättning. Om vi enbart skulle betrakta ADHD utifrån en strikt RBM-modell som bekant står för risk, behov och mottaglighet skulle ADHD kunna betraktas som en (över)risk. Det vore dock mer användbart att kanske se ADHD även som möjliggörande, om ADHD:n bara används på ett konstruktivt sätt som kan bidra till att individen kan uppnå ett bra liv (se Ward & Stewart 2003, s. 131 för liknande resonemang). S17 ger uttryck för samma resonemang som S1 där en egenskap som ofta konstrueras som negativt kan användas på ett mer konstruktivt sätt, under rätta omständigheter och villkor. Exempel på styrkebaserade arbetssätt återkommer även i intervjun med S17 där hen försöker uppmärksamma konstruktiva tanke sätt hos deltagaren och de framsteg som deltagaren ”mentalt” har gjort under insatsens gång:

... man försöker uppmärksamma de på när de har konstruktiva tankar eller tankar som: ”Ah, men! Där har du ju! Du har ju idéer om hur du ska ta dig ur det här!” Eller: ”Du ser ju att du kan ju!” [...] Uppmärksamma dem på de förändringar som jag ser. Jag försöker spegla dem hela tiden i det jag ser: ”Så här sa du inte för två månader sen. Nu säger du det här!” (S17)

Stärka självkänslan och den upplevda egenförmågan

Det är inte ovanligt att intervjupersonerna lyfter upp låg självkänsla och bristande självtillit som ett hinder i processen. En del av arbetet centreras därför kring att stötta, stärka, motivera och ”peppa” deltagaren. Vad intervjupersonerna implicit pekar ut är ytterligare ett behov av bekräftelse och god självkänsla – som SIG måste kunna möta:

Jag tror [deltagaren] också måste känna att det finns någon form av tro på honom eller henne. Alltså de känner ganska snabbt av ifall de är ”lost cases”, alltså det blir ju till slut en sån här självuppfyllande profetia. Jag tror de behöver bli bekräftade och känna att de klarar av saker och ting. (S7)

Likt S7 är det flera samordnare som påtalar att det finns brister i såväl självkänsla som i upplevd egenförmåga (”self-efficacy”). Den förstnämnda känslan kanske bäst kan beskrivas som vilket värde individen tillskriver sig själv eller trivsel med sig själv. Den senare avser känslan av att ha kontroll över sitt liv eller att kunna bemästra något, och kan teoretiskt kopplas till tillit eller tro på sig själv. Det rör sig således om inre resursbrister hos deltagaren som samordnaren måste kunna bemöta. I Boeck, Fleming och Kemshalls (2009, s. 15) studie om socialarbetares arbete med brottsbelastade ungdomar använder de sig av begreppet ”significant adult” (”viktig vuxen”) för att beskriva dessa socialarbetares roll. Den viktiga vuxna vägleder den unge och hjälper denne att göra informerade och strategiska val, och navigera sig genom livet. Genom detta arbete kan även ungdomens självkänsla och upplevda egenförmåga stärkas. På liknande sätt framträder intervjupersonerna i föreliggande material som viktiga vuxna. Det handlar både om att de kommer individen nära och att de blir en viktig stöttepelare i en psykosocial bemärkelse. En intervjuperson från SIG Vuxna använder sig själv av uttrycket ”vettig

vuxen” för att beskriva sin roll. I detta finns även föreställningen om att vara en god förebild, något som en intervjuperson explicit ger uttryck för:

Vi försöker göra saker som inte socialtjänsten nödvändigtvis brukar göra, som att gå ut och träna, gå ut och ta en promenad, brottas, köra lite kampsport. Alltså det är inte den här typiska socialtjänst – klient[-relationen]. Utan man försöker liksom tänka: ”Okej men vi är lite som deras förebilder.” (S13)

Burnett och McNeill (2005) påtalar att en viktig del av socialarbetarens roll är att bygga upp individens förmågor, alltså humankapital. Genom detta arbete kan deltagaren även få en ökad självkänsla och tillit till sina egna förmågor. Den tidigare etablerade bilden av att bara kunna vara kriminell och värdelös kan härigenom utmanas och ersättas med en ny och stärkt självbild. Ett viktigt inslag i SIG, som sammanfaller med det positiva arbetet, är att ha positiva snarare än negativa mål i insatsen. Det rör sig om...

... mål som är enkla att nå upp till och som är positiva också. Det ska inte bara vara massa utmanande mål som är jättesvåra att nå upp till. (S6)

Att klara av dessa mål kan göra att deltagaren känner sig kompetent, vilket i sin tur kan antas främja upphörandeprocessen. SIG-mötena ska helst, enligt S8, avslutas med något positivt eller det ”som fungerar för vi kan inte lämna det bara med negativitet.” Eftersom många har en låg upplevd egenförmåga är det viktigt att klienten får se att denne faktiskt kan lyckas med någonting. Genom att känna att man klarar av någonting kan deltagaren också känna sig mer normal. Detta stärker individen i sin självbild, något som blir tydligt i uppföljningsintervjun med S2:

S2: Ja, men när de har klarat något eller vad jag ska säga. När de har fått något som börjar rulla. Har man fått någon praktik eller något sådant och det funkar så mår de lite bättre eller att man börjar träffa någon, typ gå på beroendecentrum och lämna urinprov och få någon samtalskontakt. Alltså ju fler grejer som börjar funka, desto bättre självbild tycker jag att de har. Att de känner att de lyckas med något.

Lily: Okej, du sa att när de har klarat något, så att de har lyckats med något eller?

S2: Ja, men när någon bit börjar falla på plats liksom. Att det börjar bli något som de är lite stolta över. (S2 [Uppföljningsintervju])

Stötta föräldern i föräldrarollen

I det positiva och stärkande arbetet är det inte alltid bara deltagaren själv som samordnaren kan jobba med. I intervjuerna med samordnarna från SIG Unga är det flera som med betonas vikten av att stötta föräldrarna och stärka dem i deras föräldraroll. En väsentlig skillnad mellan SIG Unga och SIG Vuxna är att det positiva och stärkande arbetet även sträcker sig till föräldrarna när det är barn och ungdomar som är aktuella för insatsen. Det räcker med andra ord inte att enbart fokusera på barnet:

S15: [M]an stöttar föräldrarna i sin roll och i den situationen de befinner sig i helt enkelt. Och återigen, även om man ofta framställer att det är barnet som är problemet, fixa! Så är det sällan så utan det hör ihop [...]. Alltså föräldrarna behöver nog ofta jobba lika mycket som barnet. Och då pratar jag inte bara om missbrukande föräldrar eller föräldrar som är i kriminalitet själva utan jag pratar om generellt alltså de flesta föräldrarna, att de ofta också behöver jobba.

Lily: Du tänker med uppfostran, sätta gränser?

S15: Det kan vara att sätta gränser men det kan också vara att förstå sitt barn [...] utifrån om det är en neuropsykiatrisk diagnos eller om det bara är ett barn som uttrycker sin ångest genom att bete sig på ett visst sätt. Alltså att beteendet har rötter i något annat som föräldrar kanske inte har fått fatt i. (S15)

Denna syn återkommer i andra intervjuer med andra samordnare från SIG Unga. Barnet är just ett barn och förmår inte själv förändra sin sociala miljö. Barnet blir därför väldigt beroende av föräldrarna. En samordnare menar samtidigt att stödet till föräldrarna i nuläget är otillräckligt utan hade gärna sett en samordnare som enbart jobbade med föräldrarna, med följande motivering:

För håller ungdomen på med någon brottslighet, men oron finns ju inom familjen mestadels också och någon behöver fånga upp den. Och man behöver ge stöd och hjälp till föräldrar. Vi får inte glömma att de vi arbetar med fortfarande är barn. De klarar inte av det själv. Så jag skulle vilja se spetskompetens inom familjebehandlare... (S6)

Det alliansbyggande arbetet – relationen som arbetsverktyg

Många samordnare framhåller betydelsen av att ha en god relation till deltagaren. Den är så central att en deltagare ibland kan byta samordnare om det bedöms att relationen skulle fungera bättre då. Vikten av relationen mellan deltagare och samordnare måste också beaktas i ljuset av att samordnaren för vissa deltagare (åtminstone på vuxensidan) kan vara den enda riktiga kontakten som deltagaren har till det normativa samhället. Genom att arbeta med relationen och skapa förtroende är förhoppningen att samordnaren ska kunna nå fram till deltagaren. Härigenom byggs den för det sociala arbetet viktiga ”terapeutiska alliansen” upp (se Burnett & McNeill 2005). I vissa fall är samordnaren den enda kontakten som representerar det normativa samhället som deltagaren känner förtroende för. För samordnare på barn- och ungdomssidan noteras att det kan finnas ett mycket lågt förtroende för socialtjänsten hos deltagarna.

Intervjupersonerna är således eniga i att relationen mellan klient och samordnare utgör en av de viktigaste faktorerna för att samordnaren ska kunna nå fram till klienten, något som i sin tur är en förutsättning för en framgångsrik SIG-insats. Relationen – eller den ”terapeutiska alliansen” – kan således sägas knyta an till deltagarens mottaglighet. Denna allians kan dock byggas på olika sätt. Flera av samordnarna påtalar att en viktig del av det relationsbyggande arbetet är just att hjälpa till med de praktiska delarna i deltagarens liv, att stärka de områden där det finns resursbrister. Inom ramen för det relationsbyggande arbetet förefaller mycket fokus ligga på deltagarens tanke- och känsloliv, där samordnarens roll bestod av att lyssna in, spegla och ge feedback i samtal med deltagarna. Här kunde flera underkategorier urskiljas i materialet, där samordnaren jobbar relationsbyggande genom att anta olika roller/funktioner och använda olika arbetssätt. Samordnaren kunde anta rollen som 1) *stöttelelare* där samordnaren verka för att göra deltagaren mer resursstark, eller närma sig deltagaren genom 2) att vara *perspektivtagande och icke-dömande* eller 3) *det mellanmänniska samtalet*.

Stöttelelare

Att vara någon som deltagaren litar på kan betyda att man är ”där” för deltagaren, både i fysisk såväl som i mental bemärkelse. Det kan innebära att stötta deltagaren med praktiska saker och arbeta resursstärkande likaväl som att göra det man faktiskt har lovat.

Sen är det ju alltid en process över tid där man får visa lite grann vad man går för, liksom att: jo, jag finns här. [...] Att man gör det man kommer överens om. Så att personen känner att: "Okej, nu har [namn på S14] sagt att h[e]n ska kolla upp det här till mig." Då gör jag också det och återkommer. [...] Att man är ett stöd på vägen. Att vi tar rätt kontakter. Vi gör det vi ska. Att man känner det här förtroendet... (S14, Vuxna)

Vissa samordnare beskriver ibland rollen som att stå i deltagarens "ringhörna." Detta är en roll som samtidigt kräver relativt mycket flexibilitet från samordnarens sida eftersom man samtidigt vill att deltagaren med tiden ska lära sig vara självständig. I rollen som stöttepelare måste samordnaren också kunna anpassa sig till deltagarens behov. Vissa deltagare har en hotbild och kan därför inte vistas i området där socialförvaltningens kontor ligger. Samordnaren kan även följa med på möten med myndighetspersoner (såsom Kronofogdemyndigheten eller polisen) och hjälpa till i kommunikationen. Förutom att undvika missförstånd mellan deltagaren och myndighetspersonen kan detta få deltagaren att uppleva att samordnaren står på dennes sida, något som i sin tur bidrar till en ökad tillit till samordnaren.

Vi är inte jättemycket på kontoret utan man är ofta ute och träffar folk, följer med på möten eftersom många har ett myndighetsförakt. Alltså all erfarenhet man kan ha haft av myndigheter fram tills nu kan ha varit negativa grejer och ha med konsekvenser att göra, påföljder. Bara det att de har med sig en person som är på deras sida som kan hjälpa dem att förstå det här. Ibland fattar de inte myndighetspratet. De blir frustrerade och känner att alla är emot en så det är bra att de har oss där som säger: "Okej men vad kan vi faktiskt göra?" Så hjälper vi dem strukturera upp det. (S3, Vuxna)

I citatet ovan ger S3 uttryck för tre viktiga förhållningssätt som en samordnare bör bära med sig i kontakten med sin klient: 1) Samordnaren ska *inte* träda in i rollen som den byråkratiske myndighetspersonen utan förhålla sig neutralt (dvs. inte fatta beslut). 2) Samordnaren ska bemöta deltagaren som en individ och utgå ifrån deltagarens förutsättningar. 3) Samordnaren ska stå på deltagarens sida och guida deltagaren, som ofta har dålig kunskap om hur samhället fungerar, och förklara hur myndigheter och kontakt med myndigheter fungerar. Som citatet också antyder kan samordnaren använda sin neutrala position som icke-beslutsfattande för att ytterligare förstärka bilden av att samordnaren står på deltagarens sida. Samordnaren ska vara, som S5 tidigare uttryckte det, "en vettig vuxen" för deltagaren att luta sig mot. Detta knyter an till de fynd som återfinns i Boeck, Fleming och Kemshalls (2009, s. 15) studie om socialarbetares arbetssätt för att hjälpa unga brottsbelastade bort från kriminalitet. Dessa socialarbetare fungerade där som "viktiga vuxna" som vägledde den unge och hjälpte denne att göra informerade och strategiska val för att kunna navigera genom livet.

För flera samordnare är det viktigt att visa för deltagaren att de inte är myndighetspersoner eller några "9 till 5 personer" vilket kan göras exempelvis genom att vara tillgänglig under andra tider än enbart under kontorstid. På åtminstone en verksamhet hade man satt i system att uppsöka befintliga och potentiella klienter på häkten även under helger. På vissa verksamheter förefaller det finnas en viss flexibilitet sett till när och var mötena med deltagaren äger rum, t.ex. utomhus på en promenad eller på ett café. Detta ligger i linje med tidigare forskning där det framstår som mer fördelaktigt att låta SIG-arbetet utspela sig ute i de miljöerna där deltagarna normalt befinner sig (Hellqvist 2014, s. 29). Vissa intervjupersoner hävdar att de vill jobba med ett mer flexibelt arbetsschema men att verksamheten inte tillåter detta.

Perspektivstagande och icke-dömande

En del av det alliansbyggande arbetet är att kunna se verkligheten utifrån deltagarens perspektiv och att inte döma ut deltagarens livsval. Detta kan samordnaren exempelvis göra genom att bemöta deltagaren förutsättningslöst och icke-dömande eller genom att lyssna på deltagarens redogörelser för olika brott som hen har begått utan att värdera handlingen. Detta menar en samordnare är onödigt eftersom deltagaren redan vet om att hen gjort fel. Det icke-dömande arbetssättet lyfts även fram genom att samordnaren visar förståelse för deltagarens brister eller när deltagaren inte helt efterlever de bestämmelser och levnadsregler som ställts upp inom ramarna för ett konventionellt liv liksom för SIG-insatsen som sådan.

Det är därför som vi inte heller håller på att avsluta för minsta lilla återfall. Alltså så här: visa att vi står kvar. Alltså vi vet att det är ingen lätt grej. Det är inte superlätt att komma ifrån det här och då måste man få misslyckas och det är okej. Vi dömer inte för det. (S5)

Du kanske fortfarande röker då och då. Ja, men så kan det vara och jag kommer inte döma dig för det. Jag kommer lyfta det med dig. Jag kommer fråga. Jag kommer försöka problematisera och hjälpa och hitta lösningar. Jag kommer inte att döma dig första, andra eller tionde gången men jag kommer behöva ta upp det. (S6)

Som ovanstående citat illustrerar finns ett visst mått av tånjbarhet i hur samordnarna förhåller sig till icke-önskvärt beteende. I dessa citat uttrycks en, om än implicit, tendens att "se mellan fingrarna" och att arbeta med fokus på lösningar snarare än problem. Flera samordnare (på såväl SIG Unga som SIG Vuxna) poängterar också att ett icke-dömande bemötande är viktigt för att inte stöta bort deltagaren:

Du kan inte komma, du vet, med en sån här 100 procent fördömande attityd om du ska hjälpa nån bort från nånting. Jag verkligen hatar kriminalitet, jag hatar det som det för till samhället och kan stå för det. Men jag fattar var du kommer ifrån och jag fattar varför du har hamnat där. Och jag förstår nånstans varför du tänker som du tänker nu även om jag fördömer det. [...] Du kan inte stå bakom och peka finger och förklara för honom hur dåligt det är. För innerst inne vet han det själv. Annars han hade inte suttit här överhuvudtaget. (S9)

För mig är det helt "fine" om du vill fortsätta vara kriminell. Du får vara hur kriminell du vill. Du får begå vilka brott du vill. Jag kommer finnas här oaktat vad du gör när du är beredd att kliva av [...] Jag kommer försöka få fram det jag vill ha sagt men jag kommer lyssna på dem och acceptera och respektera deras val. Jag kommer fortsätta respektera de som människor vad de än gör. Vilket brott de än begår. De ska alltid känna att de kan komma tillbaka utan att det blir extra jobbigt. (S1 [Uppföljningsintervju])

I mer direktkontakt med ungdomarna så är det ju att bemöta dem på ett icke-konfronterande sätt. Att vara nyfiken på deras värld och hur de definierar sin problematik. Kriminaliteten är kanske bara ett symptom på ett annat problem, så för dem så kan ju kriminaliteten vara lösningen på ett problem och inte orsaken. Och då behöver vi vara nyfikna på vad det är som [har hänt], hur började allt det här? Vad är det som har orsakat att man stjälar eller slår eller söker andra sociala sammanhang? (S10)

Just att samordnaren visar förståelse för deltagaren och hur deltagaren upplever sin livssituation och omvärld menar många samordnare är oerhört viktigt, ibland till och med avgörande för att kunna skapa ett förtroende. Det handlar om att kunna se deltagarna som människor, trots att de har gjort fel och, som S10 uttrycker det, ”inte peka ut dem som källan till alla problem”.

Det mellanmännsliga samtalet

En viktig del som lyfts fram av flera samordnare är det psykosociala stöd som samordnaren kan erbjuda deltagaren genom förtroendefulla och empatiska samtal. Detta ligger också väl i linje med Burnett och McNeills (2005, s. 232) betoning på ”warmth, empathy and genuineness” i det sociala arbetet för att främja upphörandeprocessen. Det psykosociala stödet tar sig uttryck i stöttande och motiverande arbete med deltagaren liksom att skapa förtroende. Här blir det mellanmännsliga samtalet viktigt, särskilt som metod för att kunna ge psykosocialt stöd till deltagaren. Samordnaren kan bli en person som deltagaren kan öppna sig för. I gängkriminella miljöer kan det vara riskabelt att visa sig sårbar, men med samordnaren behöver deltagaren inte visa sig tuff. En så enkel fråga som ”hur mår du?” kan få deltagaren att släppa sin hårda fasad, något som visas i följande citat:

... det är verkligheten inte på någon djup nivå men man ser att en del klarar nästan inte av det. Man ser liksom, du vet, när någon börjar grina, läppen blir helt stram, och de måste liksom *hostar* så här, och efter så säger de: ”Vad skönt att få prata.” Då har jag frågat: ”Hur mår du? Jag ser att du inte mår så bra. Vad ska du göra? Har du fått mat?” Alltså de har inte fått den frågan på ett genuint sätt på länge kanske. För det är alltid någon som vill ha dem på ett eller annat sätt, eller som vill åt dem. (S1)

För deltagarna blir det en annorlunda upplevelse eftersom de här får känna att det är någon som genuint bryr sig om deras välmående. I vissa fall är samordnaren den enda som deltagaren vågar öppna sig inför. En samordnare beskriver ett något annorlunda angreppssätt där hen använder logik och analytiskt tänkande framför känslorargument:

Vi försöker alltid motivera och vi försöker prata ett språk som inte är, du vet, för främmande för [dem]. Vi försöker prata på ett sätt som, vad ska man säga. Vi försöker nå ut till dem med det de känner igen typ: ”Vad vill du? Är det här verkligheten det du vill göra? Var ser du dig själv om fem år? Vad säger morsan, vad säger dina små bröder?” Du vet. ”Hur mår du?” Du vet, de här jobbiga frågorna egentligen, göra det jobbigt för dem. Så att de själva säger att: ”Det här är skit, du vet. Jag vill inte leva så här egentligen... Ah, nej, men jag ska inte leva så här hela tiden. Jag ska bara göra några grejer, Två, fyra, fem år, sen är jag klar.” ”Okej men vad händer om de här fyra, fem åren? Vad har du för garantier för att du ska klara dig? Att du ska överleva fyra, fem år? Att du inte ska hamna på livstid om fyra, fem år, vad har du för [garantier]?” ”Ah, det är sant.” Och, du vet, komma fram den vägen. Men du måste ju först ha en relation, kunna prata om saker. Vi försöker att inte linda in saker heller, förstår du? Vi kommer inte att säga: ”Snälla, kan du sluta? Vi skulle bli jätteglda om du slutar.” Utan så här: ”Lyssna, vill du inte sluta? Okej, gör inte det. Vi kommer inte jaga dig. Vill du sluta? Vill du skaffa dig ett bättre liv för dig själv? Vi får inte löneförhöjning om du slutar.” (S9)

I ett och samma citat förmedlas en rad olika saker av S9. Om vi börjar med förhållningssättet framstår S9:s relationsbyggande arbete som mindre mjukt i förhållande till de

andra samordnarna. Det S9 ger uttryck för kan kanske lämpligen beskrivas som en typ av "tough love" där samordnaren utan omsvep lägger ut svart på vitt vad en kriminell livsstil kommer att medföra för långsiktiga konsekvenser. Det är genom samtal som dessa som samordnaren kan bistå deltagaren i dennes syn på sin nuvarande livsstil. Det är genom relationen till samordnaren som deltagaren ges ett annat, utomstående, perspektiv på sitt liv vilket kommer från en person som inte själv är kriminell. Samtidigt är S9 väldigt noga med att påpeka att de diskussionerna är svåra att ta i början av en relation, utan att det är något som långsam utkristalliserar sig i kontakterna. I början av kontakten kanske inte deltagaren klarar av att prata öppenhjärtigt om hur dåligt hen mår, menar S9, utan detta kommer först senare. På liknande vis inleds inte kontakten med grävande samtal om deltagarens syn på sitt liv och sig själv. De där "jobbiga frågorna," som S9 uttrycker det ("Vad vill du? Är det här verkligen det du vill göra? Vart ser du dig själv om fem år? Vad säger morsan, vad säger dina små bröder?") kommer kanske i ett senare skede.

Det är genom dessa strategier som "den terapeutiska alliansen" mellan samordnare och klient kan byggas. Många samordnare uttrycker att en god relation är helt nödvändig för att en SIG-insats ska falla väl ut. Relationer byggs dock inte upp över en dag utan samordnaren behöver arbeta strategiskt och långsiktigt. Någon som först säger nej till att delta i SIG kanske kommer tillbaka ett år senare och ber om hjälp. En deltagare kan först hoppa av SIG men kommer tillbaka vid ett senare tillfälle. Någoting har hänt från det att samordnaren först initierade en relation till personen. Relationsbyggandet blir därför inte bara ett verktyg för att få till en bra insats utan för att knyta nya potentiella deltagare till SIG och locka tillbaka de deltagare som hoppat av. Genom att bygga en relation till deltagaren kan samordnaren initiera, uppmuntra till och förstärka en inre process hos deltagaren. Det är denna process som behövs för att en förändring ska upplevas som möjlig, till och med önskvärd. På så vis blir samordnaren och SIG-insatsen en möjlig väg till förändring genom att öppna deltagarens ögon för andra förhållningssätt till den kriminella livsstilen – eller det som Giordano et al. (2002) skulle kalla för en "krok för förändring". Det tycks inte heller alltid krävas så mycket för att samordnaren ska notera ett skifte i deltagaren. Ibland kan något så enkelt som att sitta ner med en potentiell deltagare och ha ett första samtal vara av stor betydelse, menar S5 som utvecklar:

De kanske till och med försvinner från första mötet men liksom bara det lilla, det första mötet är så otroligt viktigt. Och sen så har man hunnit påbörja vissa saker sen när man har träffats ett par gånger. [...] Och då tänker jag att då har man sått ett frö. Och det är flera som kommer tillbaka. Jag har en som är inne på omgång tre nu, kan jag säga. (S5)

Som ovanstående citat illustrerar är relationen extremt viktig för deltagarens inre förändringsprocess – en process som ibland pågår i omgångar, en process som påbörjas och avbryts för att kanske sedan påbörjas vid ett senare tillfälle. Den potentiella deltagaren samtycker kanske inte förrän en långt senare eller så återvänder denne efter ett misslyckat försök att bryta den kriminella livsstilen. Även om individen inte faktiskt samtycker till SIG där och då – eller hoppar av insatsen – finns samordnaren kvar tills individen faktiskt är redo för förändring. Just det långsiktiga arbetet är så centralt för SIG att det här har inordnats under ett separat tema, till vilken vi nu vänder blicken.

Det långsiktiga arbetet

Ett tema som återkommer med jämna steg i intervjumaterialet är förståelsen av SIG som en långsam insats. Långsamheten eller långsiktigheten är, som en samordnare förklarar, en självklar del av SIG. Många samordnare talar således om SIG som *ingen "quick fix"*, vilket också utgör första undertemat. Snarare än att kunna åstadkomma förändring på en gång för alla deltagare bejakar flera samordnare SIG som en insats för *"att så ett frö"*. Som vi även kommer se längre fram i analysen utgör *bakslag och återfall* återkommande inslag i denna process.

Ingen "quick-fix"

Många av intervjupersonerna har varit noga med att betona den långsiktighet och kontinuitet som är en förutsättning för att SIG ska vara en lyckad insats. En del i detta arbete och en viktig förutsättning för en lyckad SIG-insats är att de insatser som beviljas inom SIG utförs i en viss ordning. Så exempelvis blir i vissa SIG-verksamheter en insats som Jobbtorg inte aktuell förrän deltagaren uppvisar drogfrihet. Detta eftersom deltagaren inte förväntas klara av ett jobb om hen fortfarande har problem med droger. En vuxensamordnare för en av SIG-verksamheterna berättar att verksamheten tidigare inte hade krav på drogfrihet för en jobbinsats.

Man var snabbare med att slussa folk till sysselsättning. Och i vissa fall är det säkert bra men i många fall var det långsiktigt inte positivt, för den personen var inte redo att bara lämna det här [kriminella] livet och påbörja det här [konforma] livet nästa dag. Så basutredningen är bra för då får deltagarna verkligen möjlighet att få stöd och hjälp med sånt som de bär på, som de inte fått hjälp med tidigare. Och det är jättemånga som har stora trauman, som har PTSD. Det är svårt för nån som har sett vänner bli ihjälskjutna, som själv har blivit misshandlad, som suttit frihetsberövad i fyra år, att bara gå ut och börja jobba och tänka att: "Nu ska jag ändra på allt." Det är svårt så jag tänker basutredningen är en jävligt stor del i det där. Och visst, det kan ibland göra att processen blir lite längre än vad den var tidigare men samtidigt blir det i regel bättre i slutändan. (S3)

Den "basutredning" som varje SIG-insats inleds med blir här viktig för att förstå inte bara vad för typ av insatser som deltagaren behöver utan även när och hur dessa ska implementeras. Ett misslyckande på arbetsmarknaden kan exempelvis göra stor skada för arbetsprocessen i sin helhet eftersom deltagaren kan uppleva det som en motgång, menar flera samordnare. Vi ser ett exempel på ett sådant resonemang i en intervju med en annan vuxensamordnare när hen berättar om en deltagare som, trots hög motivation, inte var redo för nästa steg:

Jag har en person som jättegärna vill komma i arbete. Det är väl en av hans främsta, starkaste motivation till att lämna: att han vill ha ett vanligt liv och jobba. Men han har så mycket kaos runt om sig. Vi försökte en gång och han klarade inte av att komma på tre möten [på jobbtorget]. Han brände tre mötestider direkt liksom. Och då fick han inte fortsätta liksom. [...] Och det var en specialinsats för honom. De [jobbtorget] ville verkligen skraddarsy den för honom. Men första steget i den här insatsen var att komma till jobbtorget en tid och börja samtala lite för att de skulle lära känna honom och för att de skulle kunna anpassa ett arbete efter honom. Men han klarade inte ens av att sköta det. (S17)

Exemplet ovan visar hur viktigt det är för samordnaren att vara lyhörd för såväl deltagarens önskemål som begränsningar – det vill säga inte bara för vad deltagaren själv vill utan även vad hen förmår där och då i processen. Att inte ens klara av att komma till jobbtorget vid tre tillfällen betraktas alltså som ett tecken på att deltagaren inte är redo för det steget i sin förändringsprocess. I detta fall finns det andra saker i deltagarens liv som först behöver ”lösas” innan ett jobb kan bli aktuellt.

En viktig egenskap som samordnaren måste ha tycks alltså vara att ha tålamod och inte försöka tvinga fram en förändringsprocess – och, kanske lika mycket, att stå emot när deltagaren försöker ta för stora steg. Att använda SIG som en snabb lösning kan till och med ha motsatt effekt och föranleda ett återfall i kriminalitet och/eller substansbruk, något som i sin tur kan skada deltagarens motivation. Dessa intervjupersoner vänder sig starkt emot SIG som en ”quick fix” utan pekar på att detta är en insats som tar tid och som måste utgå ifrån deltagarens egna förutsättningar. Vissa deltagare är inte redo att göra de uppoffringar och förändringar i sin livsstil som ett normativt och laglydigt liv kräver. En samordnare måste kunna jobba även utifrån den utgångspunkten. Risken finns annars att deltagaren helt lämnar insatsen.

”Att så ett frö”

En aspekt av långsiktigheten är insikten om att alla deltagare inte nödvändigtvis kommer att uppskatta eller se värdet i insatsen omedelbart. Särskilt för de yngre deltagarna kan det ta avsevärd tid innan de ser att insatsen har varit värdefull eller gett något. Detta kan också vara en utmaning eftersom man inte kan se några resultat förrän en relativt lång tid har förflutit.

Det kan vara en ganska långt pågående insats. Att hålla kvar stödet även fast det går bra, eller blir mindre, alltså i bra perioder. Att föräldrar känner att det finns en trygghet, ett skyddsnet kring sin ungdom som de är oroliga för. Att ungdomar kanske får större självinsikt kring sina bekymmer, att det finns andra vägar att gå. [...] Och de kanske inte kommer efter insatsen och säger: ”Tack, det här var hjälpsamt!” Men kanske om fem, sex, sju, åtta år så kanske de bara: ”Va fan! Men de hade nåt där ändå. De ville väl liksom.” (S4)

Det är inte helt ovanligt att insatsen avbryts. En individ som är under 18 kan bli föremål för en LVU-placering och kommer i förekommande fall behöva flytta från sitt föräldrahem. I dessa fall kan SIG-insatsen avbrytas eller pausas. Ungdomen eller ungdomens föräldrar kan också välja att ta tillbaka sitt samtycke. På SIG Vuxna tillskrivs en avbruten SIG-insats att deltagaren helt enkelt slutar höra av sig. En avbruten insats behöver dock inte nödvändigtvis ses som ett misslyckande – det kan också betraktas som ett steg i en längre process. Det är inte ovanligt att deltagare deltar i insatsen vid olika tillfällen och kommer tillbaka efter ett uppehåll. Under den första insatsen är deltagaren kanske inte helt redo att förändras men deltagaren har ändå tagit ett första steg på vägen. En inledande kontakt med en praktiker kan sätta igång en inre förändringsprocess hos deltagaren som sedan kommer till uttryck i efterföljande insatser. Så resonerar flera samordnare, vilket exemplifieras nedan:

Lily: För jag tänkte om målet med verksamheten, jag vet inte hur du känner men att man skulle kunna tänka att man sår ett frö.

S5: Men så är det definitivt! Alltså så säger vi hela tiden.

Lily: Man kommer inte hela fram hela vägen i början. Men man har börjat bygga en relation i alla fall.

S5: Mm. Och har man suttit ner med någon i rummet, alltså bara att få in någon att prata och säga att det finns [hjälp att få]. De kanske till och med försvinner från första mötet men bara det lilla, det första mötet är så otroligt viktigt. [...] Och då tänker jag att då har man sått ett frö. Och det är flera som kommer tillbaka. Jag har en som är inne på omgång tre nu, kan jag säga. (S5)

Denna känsla, som S5 ger uttryck för, återkommer i nästan samtliga intervjuer med samordnarna – detta oavsett om de tillhörde SIG Unga eller SIG Vuxna. Alla är inte förändringsbenägna från första början varför samordnaren ibland måste jobba på deltagarens mottaglighet först innan det riktiga förändringsarbetet kan börja. Som BRÅ (2016, s. 7) konstaterar i sin SIG-handbok är det viktigt att kontinuerligt jobba med att upprätthålla motivationen, då de individer som typiskt sett utgör målgruppen för en SIG-insats tenderar att hoppa av.

Det känns som att vi gör skillnad. Och en grej som min chef har sagt som jag tycker har hjälpt mig jättemycket är att vi kanske inte kan göra allt men vi sår ett frö i alla fall som kanske hjälper ungdomen i framtiden. Och det har varit jätteviktigt för mig. För ofta kan jag känna att: ”Men herregud, vad gör jag ens? Gör jag någon skillnad?” Men efter ett tag så känner jag att: ”Ja, men jag har ju visst gjort det.” Eller: ”Jag kanske sår ett frö.” (S6)

Jag sitter inte och säger att de bara: ”Ja, vad bra! Du övertygade mig, nu kör jag!” Men ibland hör de av sig efter ett år när de sitter häktade och säger: ”Lyssna, det är dags nu.” Så det är lite så också. Man sår lite frön, så hoppas man att de växer. (S9)

För samordnaren handlar det således inte bara om att bemöta behov och risker utan även om att öka mottagligheten hos individen, alldeles oavsett om det handlar om att motivera en individ att delta i insatsen eller motivera en befintlig deltagare att stanna kvar i insatsen. Detta mottaglighetsarbete rekommenderas av såväl BRÅ (2016) som ”Good Lives”-modellens förespråkare (Ward & Brown, 2004). På så vis är *det långsiktiga arbetet* nära knutet till *det omvärderande arbetet* – en del av arbetet handlar trots allt om att förändra individens perspektiv på sig själv och det kriminella livsstilen för att i ett senare skede kunna ta till sig insatsen. ”Att så ett frö” kan därför sägas vara en långsiktig process för att ändra ett ”nej” till ett ”ja”.

Bakslag och återfall

De flesta som inte har provat på tidigare, de kanske inte vet vilken process det kommer bli men det vet ju vi. Det kommer svaja, det kommer gå fram och tillbaka, det kommer gå upp och ner... (S1)

Även när individen väl har kommit in i SIG är processen långt ifrån självklar eller rak. Flera samordnare vittnar om bakslag och återfall, fynd som ligger i linje med tidigare forskning om upphörande (se e.g. Maruna & Farrall 2004; Farrall & Calverley 2006, s. 18). Förändringsarbetet förstås därför som långsamt liksom präglad av fram- och motgångar för deltagaren, något som också har betydelse för hur samordnaren lägger upp insatsen.

Det är viktigt att kunna vara ärlig med dem. Och faktiskt kunna prata om grejer. Alltså när det blir misstag eller när det händer nånting, när de går tillbaka. Det kan oftast vara att de tar ett steg fram i utvecklingen, sen tre steg tillbaka. Och att man fortsätter och jobbar på så länge de vill. (S3)

Som ovan citat indikerar behöver samordnaren ha insikt om processens inneboende instabilitet. Upphörandeprocessen präglas således av bakslag och återfall i kriminalitet innan en förändring faktiskt kommer till stånd. Detta kräver att samordnaren är tålmodig, icke-dömande och accepterar misslyckanden eftersom processen sällan är spikrak. Deltagaren ”tar ett steg fram i utvecklingen, sen tre steg tillbaka” varför samordnaren också måste stå kvar, som S3 uttrycker sig. Vi finner motsvarande uppfattningar inom upphörandeforskningen där flera kan uppvisa oregelbundna brottsmönster där individen går fram och tillbaka mellan brottslighet och normativt leverne (se e.g. Sampson & Laub 2003, s. 198ff; Carlsson 2012). Även inom forskningen om gängavhopp finner man att det oftare rör sig om att de sociala banden till gänget snarare långsamt försvagas än att det sker ett plötsligt och dramatiskt utträddande ur gänget (e.g. Decker & Lauritsen 2002).

Samordnaren kan genom att ställa frågor och prata med deltagaren om misslyckanden och motgångar hjälpa deltagaren att förhålla sig till detta. Att få deltagaren att acceptera att allting inte kan ske på en gång och att det kommer finnas stunder då processen framstår som mer utmanande är en del av samordnarens uppgift. Flera samordnare är också inne på vikten av att låta deltagaren göra misstag och hjälpa deltagaren aktivt reflektera över dessa och dra lärdomar från dessa erfarenheter. Denna förståelse som framträder i intervjumaterialet finner vi även spår av i upphörandeforskningen, där upphörandet begripliggörs som just en *process* som föregås av att pröva sig fram och misslyckas på vägen (se e.g. Healy 2010; Carlsson 2012). Liksom nykterhet är upphörande någonting som måste upprätthållas, ett arbete som kräver medverkande och ägandeskap från individen – det *aktiva* subjektet (Maruna 2001, s. 114f). Som en logisk slutsats behöver då samordnaren för att kunna bibehålla långsiktighet inom insatsen i så fall arbeta för att göra deltagaren aktiv och delaktig i insatsen – vilket här även betyder att göra deltagaren till ett aktivt subjekt inom ramen för misslyckanden, motgångar och bakslag.

Det samverkande arbetet – binda deltagaren till olika aktörer

I forskningen om SIG pekas ofta samverkan ut som det kännetecknande draget för SIG. I intervjuerna med samordnarna intar samverkan en något mer perifer roll, även om det fanns betydande skillnader mellan de olika stadsdelarna. Vilken betydelse samverkan har i en SIG-insats tycks dock främst bero på ifall samordnaren jobbar med barn och ungdomar eller med vuxna. Det generella intrycket är att samverkan är mycket vanligare och viktigare för SIG Unga än för SIG Vuxna. När samordnarna på vuxensidan talar om samverkan använder de ibland sig av uttrycket ”koppla på insatser”. Att insatser ”kopplas på” betyder att deltagaren tar del av olika insatser (t.ex. jobbtorg, beroendevård) under samordnarens översyn. Det är fortfarande samordnaren som just ”samordnar” – alltså håller i alla trådar. Samverkan behövde dock inte betyda att samordnaren kallade till SIG-möten eller träffade flera aktörer samtidigt. För samordnarna på SIG Unga förefaller samverkan handla om att på ett mer konkret och personligt plan involvera samverkansaktörer, ofta individer som ungdomen har förtroende för (t.ex. kommunpolis, skolvaktmästaren eller fotbollstränaren). Det har i tidigare genomgångar av SIG framgått att samverkan skapar en fördjupad förståelse för problematiken samt ett bättre samarbete mellan de olika professionella aktörerna (Socialstyrelsen 2020, s. 45).

Hur det samverkande arbetet ser ut skiljer sig också mellan olika verksamheter på barn- och ungdomssidan. Medan vissa verksamheter har valt att ha en samordnare vars främsta jobb är att just *samordna*, och där mindre fokus ligger på det klientnära arbetet,

har andra verksamheter valt ett något annorlunda arbetssätt. I det senare fallet fungerar samordnarna mer som behandlare även om arbetet också innefattar samordning av olika insatser. Det ska nämnas att samordnaren i dessa fall ofta är familje- eller ungdomsbehandlare. I det förstnämnda fallet arbetar samordnaren mer på avstånd och behandlingsarbetet kan då förläggas på en SKKP (särskilt kvalificerad kontaktperson). När samordnaren istället själv fungerar som behandlare är SKKP mindre vanligt även om det förekommer. SKKP blir i dessa fall en aktör som också ingår i samverkan. Hur mycket samordning respektive behandling som en samordnare har kan också bero på situationen och utformningen på arbetsgruppen:

Om det är en grupp där vi har personer som är trygga, som har en bra relation till ungdomen, som gör sitt jobb, då funkar det jättebra. Då kanske det räcker med att bara vara samordnare för att alla andra gör sitt jobb. Och alla gör lite behandling också. Polisen gör sin del i att prata om vad som är bra, vad som är dåligt. Skolan, kurator vem det nu är, gör sin del också. För då blir det ju enklare att arbeta. Är det en grupp som inte har så bra relation till en ungdom, är jättestressade i sitt arbete och inte har så mycket tid för ungdomen i fråga? Ja, men då behöver vi ju gå in och göra vår behandlande del också och fokusera ännu mer på den ungdomen. (S6 [Uppföljningsintervju])

Precis som mellan SIG-samordnaren och deltagaren blir relationen mellan de professionella aktörerna och deltagaren väldigt viktigt. Även i detta avseende blir insatsen därmed tydligt personbunden.

Och kan vi inte göra det med en bra person då blir det jättesvårt. Säg att det blir en mentor bara för att vi ska ha en person från skolan. Det kommer inte ge oss jättemycket. Det behöver ju vara en person där som både känner ett engagemang och en motivation till att hjälpa. Men där ungdomen känner att här finns den här personen som verkligen kan hjälpa mig. [...] [D]e här personerna, de som träffar ungdomen i sin vanliga miljö liksom. På skolan, på fritidsgården, på gator och torg där fältassistenter kan göra. Polisen, de jobbar ju i området. Det blir ett helt annat arbete än att jag sitter en timme i veckan och arbetar med en ungdom under lite formella förhållanden om du förstår vad jag menar. Det är enklare och ger bättre resultat när man arbetar i ungdomars närmiljö, där de befinner sig i. (S6 [Uppföljningsintervju])

Både bland SIG Unga och SIG Vuxna är det vanligt att samordnarna samarbetar med varandra. Ett system med "lots" och "medlots" är således relativt vanligt, då båda arbetar med deltagaren. Detta har fördelen att det då finns en person som kan täcka upp ifall en i personalen blir sjuk, menade flera av intervjupersonerna. Även här försöker man binda deltagaren till flera aktörer inom SIG.

Sammanfattning

Även om samordnarna aldrig själva refererar till "Good Lives"-modellen (GLM) kan många beröringspunkter mellan arbetssätten inom SIG och GLM skönjas. Enligt GLM beror brottslighet och andra antisociala handlingar på ouppfyllda behov grundade i resursbrister. Som vi sett i detta avsnitt arbetar samordnaren resursstärkande på olika sätt. Det resursstärkande arbetet kan dock ta sig olika uttryck och innebär i regel att samordnarens arbete inledningsvis är orienterat mot deltagarens *praktiska* behov. Det är dock inte tillräckligt att enbart jobba med det praktiska. Det kan till och med bli

kontraproduktivt. Arbetslöshet, icke-fungerande skolgång, bostadslöshet och bristande familjerelationer framstår snarare som symptom som är förorsakade av en djupare problematik. En betydande del av arbetet framstår därför som abstrakt och är mer inriktat mot deltagarens inre. Genom att jobba med det inre förändringsarbetet kan en verklig förändring också komma till stånd.

Dessa uttalanden korresponderar med ett symboliskt interaktionistiskt synsätt: Det räcker inte att, som bland andra Sampson och Laub (2003) hävdar, att enbart tvinga in deltagarna i diverse sociala institutioner såsom arbete, egen bostad och skola om inte deltagarens inre liv har förändrats. Samordnaren jobbar med det inre förändringsarbetet på olika sätt. Precis som i GLM är SIG influerat av det salutogena och styrkebaserade perspektivet i socialt arbete (Ward & Brown 2004; Payne 2015, s. 310ff). Inom ramarna för *det positiva och stärkande arbetet* jobbar samordnaren utifrån deltagarens styrkor och skyddsfaktorer i syfte att stärka deltagarens resiliens. Det kan också betyda att försöka identifiera nya styrkor och skyddsfaktorer, till exempel genom att verka för en bättre skolgång eller stärka familjen och stötta föräldrarna i sin föräldraroll.

I *det omvärderande och identitetsbyggande arbetet* hjälper och motiverar samordnaren deltagaren att arbeta med sin identitet och de föreställningar som deltagaren har om sig själv och sin omvärld. Detta ligger i linje med Giordano et al. (2002) som menar att förändring måste utgå ifrån att individen ifrågasätter den kriminella livsstilen och öppnar sig för nya levnadssätt. Bland annat arbetar samordnaren med att utmana attityder och föreställningar om den kriminella livsstilen. Genom att ställa kritiska frågor och presentera hårda sanningar kan samordnaren förmå deltagaren att själv ifrågasätta den kriminella livsstilen. Flera samordnare poängterar också att man måste kunna visa alternativ till den kriminella identiteten och livsstilen genom att ställa frågor som: "Hur skulle ett normalt liv kunna se ut?" Detta nuvarande jag (eller "present self") kan användas som en referensram för att visa vem deltagaren egentligen skulle vilja vara och eller hur livet hade kunnat se ut (så kallat "possible self") (se Paternoster & Bushway 2009). Genom att ifrågasätta deltagarens bild som avvikande eller "onormal" kan samordnaren också ge hopp om att en förändring är möjlig.

Flera samordnare återkommer till den terapeutiska alliansen som betydelsefull i deras arbete. I *det alliansbyggande arbetet* är förtroendeskapandet helt centralt. Att samordnaren visar att hen är där för deltagaren (en stöttepelare) kan betyda att finnas där fysiskt på möten, men också att visa att hen står på deltagarens sida. Flera samordnare betonar vikten av att vara öppen, nyfiken och icke-dömande. Många samordnare använder mellanmänskliga samtal grundade i empati och värme, något som också rekommenderas av Burnett och McNeill (2005). I enlighet med den systemteoretiska skolan inom socialt arbete arbetar samordnaren *samverkande* i syfte att bygga ut denna allians till att omfatta flera aktörer.

I SIG finns en långsiktighet som intervjupersonerna identifierar som en central aspekt av deras arbete. SIG är ingen "quick fix" – tvärtom är flera samordnare noga med att poängtera att insatsen både kan och ska vara långsam. Att helt byta livsstil är svårt och kan föregås av flera bakslag. Ibland är inte deltagaren redo för nästa steg. Insatserna måste därför företas i rätt ordning snarare än att oreflekterat slussa in deltagarna i arbete, eget boende, utbildning, etc. *Det långsiktiga arbetet* knyter således an till deltagarens mottaglighet för insatsen. Samordnaren måste vara tålmodig och kunna acceptera misstag och felsteg. Det är mycket vanligt med avhopp eller att deltagaren inledningsvis inte ser värdet med insatsen. Ibland får samordnaren nöja sig med att ha "sätt ett frö" till förändring som, förhoppningsvis, kan växa till något mer bestående längre fram när deltagaren är redo (se e.g. Maruna & Farrall 2004; Farrall & Calverley 2006, s. 18). En

stor del av detta arbete menade därför samordnarna själva utgörs av att arbeta med deltagarens mottaglighet, vilket betyder att hålla motivationen uppe över tid (se även BRÅ 2016, s. 7) – men också att acceptera att motivationen ibland sviktar.

Framgångsfaktorer – när blir insatsen lyckad?

Vilka förutsättningar krävs för en lyckad insats? I intervjuerna kunde några faktorer för ett gynnsamt utfall identifieras. Det bör samtidigt påtalas att dessa så kallade ”framgångsfaktorer” inte i sig själva utgör någon garanti för en lyckad insats. En uppdelning kan göras mellan å ena sidan faktorer som är interna och beroende av deltagaren själv (t.ex. attityder, tanke- och beteendemönster) och därmed sägas vara agensstyrda, och å andra sidan externa faktorer som är oberoende av deltagaren och bortom deltagarens kontroll. I vissa fall sammanhänger dessa faktorer med verksamheten och/eller samordnaren men ibland är de strukturella och på en högre nivå. Vi kommer först att behandla de interna faktorerna.

Den egna motivationen

Vill du ha hjälp eller vill du inte ha hjälp? Annars går vi och hjälper någon annan som vill ha hjälp. Yalla, kom nu! Om du ska köra, vi kör. (S9)

Det är sorgligt att säga men du måste ha sett mycket konsekvenser av ditt agerande eller vilka du umgås med eller hotbilden. [...] Äldre brukar ofta vara lite tröttare på det här livet. Det är svårare att motivera tjugoåringarna. (S2)

Genomgående lyfts individens egen motivation fram som betydelsefull för att SIG ska resultera i positiva utfall. Motivation återkommer som en framgångsfaktor i tidigare forskning om SIG (Socialstyrelsen 2020, s. 41). För äldre deltagare har det särskilt framhållits att de i högre utsträckning har börjat se de negativa sidorna av sin livsstil och således är mer motiverade till insatsen (Zamparutti 2016a, s. 14). Detta är starkt kopplat till ålder och tidpunkten för insatsen – ett tema som är så centralt att det fått en egen underrubrik och kommer att utforskas närmare nedan.

Med detta sagt finns det ändå en rätt stor skillnad i hur pass viktig motivationen är för de olika målgrupperna. För de samordnare som jobbar med vuxna deltagare framhålls ofta den egna motivationen som en av de viktigaste, eller rent av den viktigaste, faktorn för att en SIG-insats ska falla väl ut. S5 ger uttryck för denna mentalitet när hen uttrycker: ”Vi jobbar inte åt dig, vi jobbar med dig.” Att det huvudsakligen är deltagaren som ska göra jobbet påminner om Good Lives-modellen där klienten betraktas som ett aktivt subjekt (Ward 2002).

Som vi också tidigare varit inne på kan samordnaren även jobba med att öka mottagligheten hos deltagaren, vilket här kan översättas till benägenheten att förändras. Flera av de samordnare som jobbar med SIG Unga betonar att det är deras jobb att skapa en motivation hos den unge – eller i varje fall att motivationen är delvis beroende av vilken relation som uppstår mellan deltagaren och samordnaren.

Jag kan inte förvänta mig att det här barnet på 13 år ska komma motiverad till mig. Motiverad till vad? Alltså det barnet har erfarenheter av att bli totalt exkluderat på grund av sina funktionsnedsättningar eller vad det kan vara, av sin ekonomiska utsatthet i normsamhället och har hittat ett annat samhälle som fungerar, har hittat en lösning på sina problem. Och jag måste då etablera en förtroendefull relation till den

ungdomen för att hjälpa det barnet att se att det finns en väg in i till [inkludering] i normsamhället. (S10)

[A]tt den här SIG-gruppen som man fixar för ungdomen är så trygg och så bra som möjligt. Att man hittar de här nyckelpersonerna, en bra kontaktpolis, en bra representant från skolan, en bra fältassistent, och där alla gör sitt jobb och kan samverka tillsammans. Det tror jag är nyckeln till att liksom fånga upp ungdomen och [göra ungdomen] motiverad till att göra en skillnad i sitt liv. (S6)

Enligt S6 kan inte motivation ses som finns inneboende hos ungdomen utan något som uppstår i kontakten med samordnaren och i SIG-gruppen. S6 utvecklar sitt resonemang närmare nedan:

Alla människor har en motivation som ligger och grov någonstans men utifrån massa olika aspekter så kanske den är vilande och inte kommer ut och blommar totalt. Och där behöver jag tillsammans med de andra som är med i insatsen hjälpa och finnas till som stöd. För säg att man ändrar sitt kompissgäng, då kommer det ju komma nya utmaningar. (S6)

På SIG Unga tycks således en framgångsrik insats främst ses som ett resultat av samordnarens (och de övriga aktörernas) möjligheter att skapa en förtroendefull kontakt till den unge och göra deltagaren mottaglig för insatsen. Insatsens utfall tillskrivs således till stor del samordnaren och SIG-nätverket och mindre fokus faller på den unge själv. Detta fynd korresponderar väl med det som framkommer i Socialstyrelsens utvärdering (2020, s. 41) och syns även i den mottaglighetsprincip som ställs upp i programteorin för SIG (BRÅ 2016, s. 5ff). Flera av samordnarna på barn- och ungdomssidan förefaller koppla bristande motivation hos den unge till externa faktorer och SIG-insatsen som sådan, exempelvis föräldrars ovilja eller bristande engagemang, relationen mellan SIG-samordnaren och deltagaren, dålig samverkan och bristande intresse/samarbetsvilja från skolan lyfts fram som typiska förklaringar till varför ungdomens motivation sviktar. Enligt det systemteoretiska tankesättet som här är rådande ses barnets motivation som kontextuellt (alltså beroende av barnets miljö), snarare än som en egenskap som antingen finns eller inte finns hos barnet. Framgång och misslyckande kan därför inte definieras enbart utifrån den unges motivation. Motivation liksom mottaglighet blir här ytterligare ett ansvarsområde för samordnaren:

Den yngsta målgruppen av SIG, de vet ju inte riktigt vad de ska vara motiverade till. [...] Och i den systemiska familjehandlingen finns det en kraft när man jobbar med föräldrarna för ofta så kommer ju problemen hemifrån, från familjen och den svaga anknytningen till föräldrarna. Kan man stärka föräldrarna i deras föräldraroll så märks det på ungdomens motivation att den ökar. (S10)

S10 är inte ensam om denna upplevelse utan en liknande bild framkommer även i intervjuer med andra samordnare på SIG Unga. En parallell kan även dras till tidigare studier om SIG där det framgår att den unge deltagaren kan manas att samtycka eller bli mer motiverade när de ser vad samordnaren kan göra för familjen (Socialstyrelsen 2020, s. 42). S11 menar att den största framgångsfaktorn är den egna motivationen och att samtyckesblanketten för ungdomen fyller funktionen ”att säga ’ja’ till sig själv, att jag vill göra någonting annat.” Samtidigt...

... är ju vårt jobb att kanske jobba mycket med motiverande samtal och visa på andra möjligheter och locka fram förändringen hos personen själv. (S11)

Även på vuxensidan förstås motivation som delvis knuten till relationen mellan klient och samordnare (den ”terapeutiska alliansen”), även om intervjupersonerna skiljer sig åt sett till hur stor vikt de fäster vid denna relation. Som nedanstående citat visar kan dock även detta synsätt bli föremål för problematisering:

[D]et måste finnas en inre motivation också. Jag tror att den kan växa om man får en bra relation, om personen kanske känner tillit, kanske känner att man får det stöd man behöver. För vi kan ju liksom lägga allting på ett silverfat alltså: nu har vi en jättebra planering här, vi hjälper dig med det och det och det. [...] Så någonstans är det ju inte alltid att det hjälper även om man sitter på lösningen. (S14)

Att motivationen anses vara så mycket viktigare när deltagaren är vuxen beror enligt intervjupersonerna själva på hur SIG som insats är utformad med hänsyn till deltagarens ålder. Som bekant krävs inget samtycke om deltagare är under 15 år utan endast från vårdnadshavarna. Men även när deltagaren är över 15 år (men under 18 år) finns det en förståelse hos samordnarna om att insatsen ändå inte är helt frivillig.¹³ Som flera gånger noterats i denna rapport tar sig även arbetet i SIG Unga en mer systemorienterad inriktning där insatsens utfall även anses vara beroende av andra aktörers insatser (här främst föräldrarna/familjen och skolan). En tolkning är att det spelar en något mindre roll om den yngre deltagaren inte är fullt motiverad eftersom utfallet i insatsen ändå är beroende av andra (yttre) faktorer. Detta skiljer sig starkt från arbetet med vuxna där en inre motivation *måste* finnas för att insatsen ska bli framgångsrik. Det kanske inte bör förvåna då vi förväntas ta större ansvar för våra liv i samband med att vi genomgår en övergång till vuxenlivet.

Jag kan se det som vi alltid bromsar, för det som är vanligast är ju att andra pushar på att de ska med i SIG. Typ att frivården säger: ”Du måste.” Alltså att det blir som ett [krav]. Och vi är stenhårda med alla, även när de kommer från ungdomsenheten så försöker ju handläggarna på vår ungdomsenhet nästan så här: ”Nu avslutas du hos oss. Du måste vara med i SIG.” Vi säger så här: ”Nej, det finns inget måste. Det här är en frivillig insats. Ni får inte säga att det är ett måste.” Det får inte ingå i någon form av planering, inte med kriminalvården, inte med någonting att det är ett krav. (S5)

Som citatet ovan visar bör insatsen aldrig vara ett krav på SIG Vuxna. Detta skiljer sig från SIG Unga där frivilligheten kan vara något mer förhandlingsbar. Det blir inte alla gånger ett gynnsamt utfall om individen tvingas in i insatsen, menar dessutom vuxensamordnarna:

Lily: Vilka tror du blir bäst hjälpta av er verksamhet?

S9: De som själva har kommit fram till att: jag vill verkligen sluta. Jag vill typ så här 10 av 10, jag är jättemotiverad. Jag vill men jag vet inte hur ska jag göra, jag behöver hjälp. De kan vi hjälpa bäst.

13 För barn och ungdomar (under 18 år) kan SIG användas istället för en LVU-placering. SIG kan också användas vid hemtagning från LVU där en SIG-insats alltså är ett villkor för hemtagning. SIG kan också vara del av en påföljd som alltså bör anses vara av mer repressiv karaktär. Detta säger åtminstone intervjupersonerna från SIG Unga. För denna yngre målgrupp antar SIG således en mer tvingande karaktär som helt saknas i SIG Vuxna.

Lily: Mm, och då kanske du har svarat på nästa fråga men vilka tror du blir sämre hjälpta?

S9: De som vi egentligen har typ släpat in i SIG. *skrattar* Du vet, det är typ 50–50 motivation: ”Okej, jag testar.” Men han är kvar på samma ställe. Han kanske bara är 18, han har inte upplevt jättemycket konsekvenser. Men vi har släpat in dem för att mamma är orolig. De har sagt ”okej” för att slippa tjat. (Lily: *skrattar* Okej.) Och vi vet ju att de är med halvhjärtat men vi ger det ändå ett försök för tanken är ändå att: okej, han kanske ändå ser fördelen i det och lyckas nu eller kommer tillbaka om två år och lyckas då. Så det är aldrig en förlust att du har levt kriminalitetsfri i sex månader. Vi kanske under den perioden har tagit bort han från nya problem. Sen går han tillbaka men då har han fått smak för att han faktiskt kan det här och så vidare. Steget nästa gång att ta emot hjälp blir lättare, du vet, som med missbruk. Ibland behöver du en, två behandlingar innan, det kanske är den tredje behandlingen som gör att du blir drogfri. (S9)

I utdraget ovan antyder S9 att SIG kan användas även om individen inte är helt motive-rad eftersom arbetet på längre sikt kan ge effekt. Denna uppfattning delas av flera andra intervjupersoner: SIG kan användas inom ramen för ett motivationsarbete, där syftet med insatsen först och främst blir att skapa en öppenhet för förändring hos deltagare. För *framgångsrikt* upphörande däremot måste någon form av motivation finnas på plats, resonerar intervjupersonerna på SIG Vuxna. Sådana resonemang återknyter även till diskussionen ovan om SIG som en *långsiktig* insats där förändringsarbetet tar tid.

Trots den stora vikt som vuxensamordnarna fäster vid motivation kom dessa intervju-personer ändå att problematisera motivation som koncept. Som tidigare nämnts lyfter samordnare genomgående de olika strukturella hindren som deltagarna stöter på och sätter bromsklossar på vägen till ett brottsfritt liv. Det faktum att många måste bo kvar i samma område är något som försvårar. Ibland handlar det om att deltagaren själv inte tror att hen förmår göra de förändringar som krävs. Ibland tycks det koka ner till en fråga om slump eller otur där klienten återfaller trots hög motivation.

Det kan komma in någon som är supermotiverad och verkligen så här: ”Nu kör vi!” Och är jättetaggad och kommer på allting [alla möten]. Och sen så räcker det med att den liksom över en helg har träffat fel polare och kanske börjar återfalla i missbruk, allting. Poff! Så raseras liksom [allting]. (S5)

S12 är inne på ett liknande spår när hen framhåller lojalitet mot vänner som själva befinner sig i en kriminell livsstil och bristande framtidstro som faktorer som försvårar upphörandeprocessen. Detta blev tydligt i citatet från avsnittet om sociala nätverk om det kriminella gänget som ständigt lockande. Det handlar inte nödvändigtvis om ”sne-aky thrills” där brottslighet lockar genom den spänning som den medför (Katz 1988, s. 64f) utan det kan också röra sig om en skuld som bottnar i solidaritet med sina vänner, som oftast är lika socialt utsatta som deltagaren själv:

Då finns det någonting som lockar tillbaka hela tiden. Även om de säger så här: ”Nej, men jag vill det här, jag vill det här.” Det är därför jag inte alltid tänker att det behöver handla så mycket om egen motivation heller. Alltså man kanske vill, man kan se på någon och man hör att de är trötta på det, de vill inte det här. Men det är någonting som lockar tillbaka. Det är den här samhörigheten och gemenskapen eller att man känner skuld till [vännerna/gänget]. (S12)

Det kriminella livet innebär ofta att individen får ett sammanhang, gemenskap och tillhörighet. Som Barry (2007) är inne på kan kriminalitet förse individen med olika resurser eller kapital, såsom pengar, vänskap och samhörighet, kunskaper, status och identitet. Detta kan översättas till olika typer av kapital: ekonomiskt, socialt och humankapital. Att lämna gänget betyder därför att lämna allt, vilket i sig kan utgöra en utsatt position för individen som dels förlorar det skyddsnät som gänget innebär, dels det medföljande kapital som gänglivet ger. I ovanstående citat lägger S12 stor vikt vid det sociala kapitalets betydelse – och kanske framför allt sett till förlusten av socialt kapital vid gängavhopp. Precis som äktenskap, familj eller arbete är det kriminella gänget en social institution som individen är involverad i. Dessa institutioner bygger som bekant sociala band som kan bli kostsamma för individen att bryta. Ju mer engagerad en individ är i en social institution, eller ju starkare band individen har, desto mer har hen att förlora (Laub, Nagin & Sampson 1998). Detta anspelar även på det som Nugent och Schinkel (2016) benämner ”pains of desistance” där ensamhet beskrivs som en av upphörandets avigsidor.

Uttalanden som dessa kan illustrera den poäng som även görs i Raffo och Reeves (2000): Även om individen alltid har möjligheten att påverka sitt liv, och således besitter ett aktörskap, är handlingsutrymmet alltid begränsat. Vi skiljer oss inte bara åt när det gäller vilka reella möjligheter vi har att påverka våra liv (sett till vilka resurser eller kapital som vi har till vårt förfogande) utan även utifrån hur vi ser på oss själva och vår omvärld. Vår förståelse är alltid beroende av den kontext vi lever i liksom av de villkor som råder i denna kontext. På så vis kan aktörskapet (det vi förmår och upplever hos förmå) alltid sägas vara *villkorad* av våra levda erfarenheter. Detta synliggörs i bland annat nedanstående utdrag från intervjun md S6:

S6: [Ä]r en ungdom väldigt involverad i kriminalitet så tror jag att det är jättesvårt att tacka ”ja” till att få hjälp av socialtjänsten. Trots att ungdomen kanske vill det så tänker den att: ”Jag kan inte lämna, jag kanske är under hot, jag kanske har en massa skulder jag behöver betala av. De här är mina vänner. Jag kan inget annat än att sälja eller begå andra brott.” Så att jag tror att man kanske vill det [sluta] men det har gått så pass långt så att ungdomen själv känner att det finns ingen annan utväg och där kan jag tänka att det kan bli utmanande att tacka ”ja” till den här insatsen. Men då behöver vi arbeta med motivationen där. Hela tiden, höra av oss: ”Men du, ska vi ta en promenad och äta glass?”

Lily: Jaha okej. Så ni säger inte bara: ”Okej, tack för oss, hej då”, utan ni fortsätter?

S6: Vi fortsätter och vi försöker att inte ses upp hos oss bara, där det är ganska tråkiga samtalsrum utan vi träffas där ungdomen känner sig trygg, i dennes miljö och träffas liksom där den vill. Och tid och plattform får ungdomen bestämma. För att försöka motivera. ”Men finns det någon del som vi kan hjälpa dig med? Vilka utmaningar ser du?” Och så kan vi prata om det. (S6)

Även S6 menar att det kan finnas andra hinder som gör det svårt för deltagaren att samtycka till insatsen och ta till sig det stöd som erbjuds. Detta betyder också att samordnaren får jobba på andra sätt. I citatet ovan ger S6 prov på en mindre konfrontativ stil som handlar mer om att vara inkännande och nyfiken – en pedagogisk stil där samordnaren lyssnar utan att värdera som vi känner igen från tidigare citat med andra samordnare. Citat som dessa förstärker hur viktig relationen är för motivationen och, i förlängningen, hur centralt det relationsbyggande arbetet är för SIG-insatsen.

En viss dubbeltydighet framkommer eftersom många intervjupersoner också säger

att motivationen är beroende av relationen mellan samordnare och klient. S13 menar exempelvis att det i slutändan är matchningen som avgör hur pass väl insatsen faller ut, en ståndpunkt hen inte är ensam om.

[J]ag tänker så här: är det en bra matchning så tror jag att motivationen är mycket enklare att upprätthålla. För att någonstans har man också fått en förebild i allt det här. [...] Men självklart alltså motivation är en förutsättning. Det kommer inte gå att jobba om du inte är motiverad. Men man behöver också fatta att alltså personen kommer inte vara motiverad varje dag. (S13)

Som ovanstående citat visar är motivation och mottaglighet inte statiska utan skiftar och behöver upprätthållas. Som vi tidigare har varit inne på är upphörandet en process som tar tid. Det måste därför finnas en förståelse för detta hos samordnaren och en villighet att vara tålmodig och jobba långsiktigt.

Självinsikt – det kommer med tiden

De allra lättaste att nå fram till är de som har någon egen tanke om att de behöver något, om att de vill ha någon slags kontakt för där finns det ett frågetecken: ”Vad är det du vill ha hjälp med?” ”Jag vet inte.” ”Okej, men då testar vi lite olika saker.” Och så får man se med tiden hur det utvecklar sig. (S1)

En del av samtalen som samordnaren har med deltagaren har syftet att få deltagaren att inse och erkänna vikten av sina handlingar, ”att ta ansvar för sin del i det här” som S1 uttrycker det. Samma samordnare menar att det är de deltagare med mest självinsikt som också brukar ha mest att vinna på en SIG-insats. Vi ser ett liknande resonemang hos S17 på frågan om vilken faktor som är mest betydelsefull i en SIG-insats:

Jag tycker nog att det är förmågan att liksom kunna påverka sitt tänkande lite. Jag tycker att förmågan att kunna reflektera lite kring saker är ganska avgörande. Man kommer inte så långt annars. Det är noll självinsikt och varje gång är det som en blytt från klar himmel när det liksom strular. Att de tar droger eller faller ner i kriminalitet. (S17)

Samtidigt menar flera intervjupersoner, däribland S1 och S17, att självinsikt delvis är något som växer fram med tiden, vilket vi också såg tidigare i avsnittet ”Det omvärderande arbetet”. I självinsikten finns också en smärta – ett erkännande av tidigare misstag och känslor av ånger.

[I] den här identiteten, när du inte är kriminell – och där hamnar du ju i världens kris. Och jag skulle nog säga att allt det där är en process, alltså det ingår i [processen] att du ska krascha någonstans i mitten. Och det är någonting vi förutser, det är någonting vi jobbar utifrån. Men det är också därför skulle jag säga att magin sker, där hamnar man lite vid ett vägskäl: ”Okej, men nu har jag kraschat. Okej, ska jag gå tillbaka till det jag vet mest, vilket är missbruk och göra det jag gör med mina vänner, eller ska jag försöka att gå en lite rakare väg?” (S13)

I stort sett samtliga intervjupersoner uttryckte att individen måste ha upplevt negativa konsekvenser av den kriminella livsstilen. Vissa anspelar på den utbrändhet eller ”burn out” som omnämns i forskningslitteraturen (att inte längre orka med livsstilen) (se Rocque 2015). Denna utbrändhet kopplas främst till den psykiska ansträngning som en

kriminell livsstil kan medföra. Andra, som i citat från S13 ovan, använder istället ordet "krascha" – en term som har paralleller till uttrycket att ha "nått botten". Att ha "nått botten" kan i sammanhanget översättas till att nå en nivå där individen upplever att hon inte kan sjunka lägre. Uttrycket används vanligtvis i beroendeforskningen men kan även appliceras på brottslighet och upphörandeprocesser, något som vi också ser prov på här ovan. Genom att "nå botten" antas individen kunna komma till insikt om sitt nuvarande liv som icke-önskvärt och oförenligt med den person som individen egentligen vill vara (se e.g. Maruna 2001, s. 23; Chen 2018). Även om långt ifrån alla deltagare "kraschar" eller "når botten" finns en tendens att med ökad ålder nå en ny insikt om det kriminella livet:

S14: Sen tycker inte jag att de [äldre] kommer in liksom med attityden och liksom tycker att det [kriminella livet] är lite coolt och så där, för då har man ofta kommit lite längre i sin personliga utveckling. Så att man kommer ju till oss för att man känner liksom att: "Ja, fan det här kanske är någonting som man borde förändra liksom." För att det finns också väldigt stora risker med den livsstilen liksom, alltså så. Det är långa fängelsestraff, man kan bli skjuten, alltså familjen som liksom hela tiden oroar sig, så att ja.

Lily: Är det skillnad mellan de lite yngre och de lite äldre ni jobbar med i det här avseendet?

S14: Ja, alltså jag tänker ibland att de äldre kan vara lite mer öppna kring just sådana saker. Och det tror jag har liksom att, jag menar en personlig mognad hos alla liksom alltså. Det är stor skillnad från när man är 20 och när man är 30. (S14)

Betydelsen av ålder och mognad för upphörandeprocessen har förts fram i såväl tidigare kriminologisk forskning som teoribildning (e.g. Glueck & Glueck 1978, s. 178; Shover 1985: 89f, 93; Sampson & Laub 2003, s. 190f; Paternoster & Bushway 2009; Rocque 2015). Förutom att individen med stigande ålder kan känna sig fysiskt och mentalt trött av kriminaliteten tenderar även det kriminella livets baksidor att framträda allt tydligare (Maruna 2001, s. 151f; Nugent & Schinkel 2016). Att uppleva de negativa konsekvenserna tar dock tid och ibland måste samordnaren hjälpa deltagaren att nå denna insikt. Några samordnare uppgav att de ställer kritiska frågor som syftar till att förmå deltagaren att ifrågasätta den kriminella livsstilen och för att de på så vis ska nå denna nya insikt. Som tidigare nämnts använder flera av samordnarna (åtminstone på vuxensidan) sig av metoden att göra en lista över för- och nackdelar.

Oftast är det ganska generella svar som man får. Alltså du har inte fått den frågan tidigare, du svarar bara som alla andra. [...] Och i slutet ställer jag exakt samma frågor. Och där varierar [det]. [...] [M]ånga kommer till en punkt där man liksom dumförklarar sitt tidigare liv: "Nä, men det finns ingenting positivt med att vara kriminell." (S13,)

Som S13 uttrycker det "du har inte fått den frågan tidigare", vilket antyder att deltagaren aldrig behövt förhålla sig till dessa frågor och att självinsikt delvis är en process som utvecklas genom SIG-insatsen.

S13: Det är en värld som man lever i det som man inte tror, du tror inte att den är större än så. Men så här återkommande efter att ha träffat "friska" människor, alltså

lite bortom den där grupperingen. Du sitter med friska människor, du lyssnar på friska diskussioner.

Lily: Med frisk menar du dem som inte är kriminella?

S13: Ja. Men det är väl deras värld. Du umgås bara med såna där människor och alla har samma problem. Nu plötsligt så ska du ut från den här gruppen och träffa människor som pratar om något helt annat. Du ska åka tåg på morgonen, du ska vakna tidigt. Det blir liksom en resa som man gör ut från den där bubblan och där man kan titta tillbaka och tänka: ”Shit, jag vill inte gå tillbaka till den där bubblan.” För att det är verkligheten en bubbla som man lever i. Men, lite som du säger, du behöver göra någonting annat för att inse det och där ser vi att sysselsättning och sådana saker är superviktigt. (S13)

För att deltagaren ska nå insikt om det kriminella livet måste hen först få testa på hur det är att inte vara kriminell, något som vi tidigare har varit inne på med S1 (se ”Det identitetsbyggande arbetet”).

”Crime and time” – betydelsen av tajming

Tajming, eller den optimala tidpunkten för att sätta in en SIG-insats, är något som flera samordnare återkommer till. Här förekommer emellertid en hel del olikheter i materialet, inte bara sett till målgruppen för insatsen (SIG Unga eller SIG Vuxna) utan stora skillnader i perspektiv förekommer även inom samma kategori, ibland till och med inom samma verksamhet. Tajming för insatser har tidigare tagits upp i Socialstyrelsens rapport (2020, s. 41) där några informanter menade att ungdomarna var mer villiga att samtycka till insatsen i samband med att ”något hade hänt”, t.ex. i samband med en häktning eller när de var på väg hem från en placering. I föreliggande material var intervjupersonerna emellertid mer benägna att ange andra faktorer som betydelsefulla, där ålder och brottsinvolvering intog en central roll. Ofta går dessa hand i hand, varför det inte har varit meningsfullt att i texten separera dessa två. För samordnarna i SIG Vuxna förstås tajming oftast i relation till ålder och mognad. Med ålder innefattas även åldrande där individen till slut ledsnar på eller inte längre mäktar med den kriminella livsstilen. Samtidigt är ålder och åldrande oerhört komplext och inrymmer många dimensioner, vilket även syns i den mångfalden av bidrag inom upphörandeforskningen (se e.g. Massoglia & Uggen 2010; Rocque 2015; Lander 2015). Givet ålderns och åldrandets självklara position inom livsloppskriminologin är det svårt att föreställa sig någon fördjupad analys inom upphörandeforskningen som inte tar hänsyn till denna aspekt. Denna komplexitet och nyansrikedom kom likväl att återspeglas i materialet. Detta har föranlett att analysen behövt delas upp i olika underteman, varav dessa är: 1) betydelsen av tidiga insatser, 2) åldrande, mognad och ”utbrändhet” samt 3) negativa konsekvenser och att få göra misstag.

Betydelsen av tidiga insatser

Att ålder är en så betydelsefull faktor för insatsens framgång bör kanske inte förvåna i ljuset av de samband som kan påträffas mellan ålder och involvering i brottslighet. Flera av samordnarna från barn- och ungdomssidan säger antingen implicit eller explicit att SIG förefaller mer verksam när den sätts in tidigt i deltagarens liv – gärna innan deltagaren hunnit etablera en kriminell identitet. Vissa samordnare menar att SIG kan vara en lämplig insats även innan den unge hunnit uppvisa brottsligt eller annat antisocialt beteende i någon nämnvärd utsträckning. De tidiga tonåren (mellan 12 och 15 års ål-

der) markerar en tid i livet när vi fortfarande står nära våra föräldrar och ännu inte har närmat oss den trevande självständighet som kännetecknar den senare tonårsperioden. En samordnare, som jobbar med såväl unga som vuxna deltagare, reflekterar exempelvis kring detta:

De som är 12, 13, 14 upp till 15 år. De är oftast fortfarande barn på ett sätt, unga ungdomar och då kan man jobba mycket med familjen och oftast så står de sina föräldrar och sitt hem närmare. Vid 15, 16, 17, upp till 18, då tycker jag att det är svårt för då är det mycket liksom. Då har föräldrarna inte lika mycket kontroll och koll på sina ungdomar. De är på väg att bli vuxna och vill slå sig fria, så då kan det vara svårt.

Det är också i denna period som många bryter sig loss från föräldrarna och söker en egen identitet (Barry 2010). Det är också här som brottslighetens fördelar (snabba pengar, status, droger) har börjat materialisera sig samtidigt som de negativa sidorna av brottslighet och involvering i kriminella gäng (gripanden, hot, våldsutsatthet) fortfarande ligger bortom synhåll. I S4:s citat finns ett uttalat resonemang om identitetsskapande som är nära knuten till ålder och till övergången från barndom till ungdom. Samtidigt kan denna övergång leda till en ökad risk för brottslighet och annat antisocialt beteende – en process som SIG helst ska söka avbryta så tidigt som möjligt.

Samhörigheten med de kriminella gängerna blir onekligen en källa till en ny identitet för ungdomen. Som nämnts är det i denna ålder av begynnande ungdom som individen börjar söka sin egen identitet, vilket kan betyda att individen söker sig till sammanhang utanför familjen. Att ingå i nya sammanhang kan också betraktas som ett tecken på självständighet. Men medan den äldre ungdomen kanske redan har gått igenom denna fas står den yngre ungdomen fortfarande och dröjer sig kvar vid gränsen mellan barndomen och tonåren. De har fortfarande inte dragits in i ett gäng eller fått brottsbelastade kamrater, utan de står med ”halva foten inne och halva foten ute” (S8). I detta gränsland där individen ännu inte helt har ”uppslukats” av gänget finns fortfarande ett utrymme för ett annat jag och en öppenhet för att ingå i normativa sammanhang. Hos de yngre deltagarna finns oftare en instabilitet i identiteten, ett sökande – ett ”vem är jag egentligen?” – och i detta ambivalenta tillstånd är jaget fortfarande förhandlingsbart, den kriminella identiteten är på intet sätt självklar eller befast. På så vis blir deltagarens ålder – och, i förlängningen, deras brottsbelastning och gänginvolvering en viktig markör för hur pass väl deltagaren kan ta till sig en SIG-insats.

De [yngre deltagarna] ställer sig fortfarande frågan om de kan ingå i det normativa sammanhanget eller om de är dömda att ingå i det icke-normativa. Så livet är ju lite mer av en öppen fråga för dem än för sjuttonåringen som redan suttit på SiS-institution i två år. (S10)

Citaten ovan från S10 speglar det symboliskt-interaktionistiska perspektivet inom upphörandeforskningen. Eftersom den yngre deltagaren, som en logisk följd av sin unga ålder, inte hunnit vara i de kriminella miljöerna lika länge är den kriminella identiteten ännu inte fastställd eller förhärdad. Det finns med andra ord fortfarande andra möjliga identiteter för ungdomen att luta sig mot. Det är möjligt att det är just denna instabilitet och osäkerhet som bidrar till en öppenhet för insatsen, vilket är en förutsättning för en verklig förändring (se Giordano et al. 2002). Genom att kanalisera och bekräfta denna osäkerhet kan samordnaren nå fram till deltagaren och på så vis öka deltagarens mottaglighet för SIG.

Det här är ju oftast en serie av händelser som leder fram till ett etablerat utanförskap och är man med dem första gångerna som de upplever att samhället reagerar på deras snedsteg så kan man ha ett större inflytande än vad man har när de redan har trampat fel 30 gånger och kanske inte tycker det är så obehagligt att hamna på ett häkte eller på ett HVB-hem. För de har hållit på, de har gjort det innan. Men det är ju svårt att säga vad som får bägaren att rinna över. Det är individuellt. (S10)

Detta betyder *inte* att en SIG-insats är meningslös bara för att den unge nått en viss ålder, menar flera samordnare från SIG Unga. De poängterar dock att det finns en period där det är svårare att nå den unge under en viss ålder (ca 15–17 år). De unga som är för insyltade i gänget men ännu inte kommit till insikt om det kriminella livets baksidor kan bli svåra att nå. En samordnare, som arbetade med såväl barn som vuxna, rapporterade att det var relativt ovanligt att deltagarna befann sig i åldersspannet 17 till 22 år. Denna samordnare lägger alltså ”peak-åldern” något senare. På en verksamhet uttrycker till och med samordnaren explicit att man har valt att rikta in sig på en yngre målgrupp (ungefär i åldern 12–14) eftersom man bedömer att denna grupp har lättare att ta till sig insatsen. Därför var det också vanligare att man fick in deltagare i de yngre åldrarna just i den verksamheten. Bland de samordnare som arbetar med en yngre målgrupp (under 18 år) råder konsensus om att graden av brottsinvolvering har stor betydelse för insatsens effekt.

S8: Jag tror verkligen inte att de som är inne i det blir hjälpt av det här.

Lily: Nä okej. När du säger: ”de som är inne i det.” Då menar du verkligen att man är djupt inne i det här?

S8: Ja! Det är liksom gängrelaterat, grov kriminalitet, då är inte insatsen [lämplig]. För det hjälper inte att alla samlas på det här mötet. Vi kan prova en, två gånger men det är så djupt inrotat att man behöver någonting annat. Man kan inte vara på hemmaplan där man är djupt inne i det. (S8)

Enligt S8 avses här ungdomar som ingår, och håller på att avancera, i ett nätverk. De har med andra ord passerat och överskridit de småbrott och de något mer bagatellartade förseelserna som typiskt karaktäriserar den begynnande brottskarriären. Som nedanstående citat med samma samordnare också visar finns det en föreställning inom SIG att ungdomen måste vara på rätt ställe i sin brottskarriär, antingen i början eller slutet, inte mitt i:

För de som vill lämna, då är de ju motiverade till att göra det och vill ha den hjälpen. Och de som är på väg in i det, de har liksom lite halva foten inne och halva foten ute (S8)

Förutom att de äldre och/eller mer brottsbelastade deltagarna i SIG Unga bedöms ha svårare att ta till sig insatsen är det också, enligt vissa samordnare, svårare att få samtycke från denna grupp.¹⁴ Betyder det då att ”skeppet har seglat”? Svaret visar sig vara något mer komplicerat än så, något som kanske bäst illustreras med nedanstående citat, även denna gång med S8:

Det är väldigt vanligt att man kanske börjar vid 10, 11, 12-årsåldern. Och då handlar det om lite smått, att man kanske glömmet saker hemma, man förvarar saker, man

¹⁴ Det ska dock tilläggas att detta delvis kan bero på att samtycke för unga under 15 år inte krävs, något som redan har diskuterats.

står vakt åt någon som gör någonting. Så det börjar liksom tidigt. Och sen så har det fortsatt under dessa år. Och så när man kommer till 17 års ålder eller 16 års åldern så vill man inte vara en del av det för att man antingen har sett någon som har blivit mördad i ens närhet, man har blivit hotad. Eller att man känner att det här är inte värt det, jag vill inte göra det här. (S8)

Det resonemang som S8 framför ter sig rimligt: Om individen debuterar tidigare kommer även brottslighetens avigsidor börja utkristallisera sig tidigare. Detta kommer i sin tur att öka motivationen för att förändras. Det hela framstår också som något ironiskt: en väldigt tidig brottsdebut kan ha en oförutsedd positiv effekt genom att den unge redan i senare tonåren faktiskt blir öppen för insatsen – när det, för att fortsätta med ”båt-metaforen”, fortfarande finns tid att ”vända skutan”. Ett liknande resonemang förs av S11:

Det är mycket hårdare att leva som kriminell idag och jag tänker att förut kunde man prata om en pensionsålder. Att många kom till det här: ”Nu vill jag inte längre.” Men då var de någonstans mellan 25 och 30. Men jag tänker att nu kan du få träffa en 16-, 17-åring som redan då är trött och slut och orkar inte med det här. [...] Och då är de ju fortfarande i en ålder som för oss är användbar, att man liksom är 16, 17, 18, då vill jag lämna, jag orkar inte mer. Så det är ju en [ålder] som är bra. Men även de som är lite yngre, för vi vill inte att de måste sluta på grund av att de är så himla slut och utbrända. Vi vill att de inte ska komma dit. Så att jag tänker att det kan både vara [bra att gå in med en insats] tidigt innan de har kommit så långt. Men det kan också vara ett bra läge när de är slut och kanske blir häktade eller sitter i arresten. (S11)

Fynd som dessa utmanar den etablerade kunskapen som finns kring unga och brott. Inom livsloppskriminologin är den gällande uppfattningen att individer påbörjar sin brottsliga bana någonstans mellan 8 och 14 år.¹⁵ Brottsaktiviteten når i regel sin höjdpunkt i senare tonåren (15–19 år) för att långsamt ebba ut efter denna period (se Piquero, Farrington & Blumstein 2007, s. 3). För flera av deltagarna förefaller detta emellertid inte vara sant – de verkar nå sin höjdpunkt (”peak”) i brottslighet något tidigare än så och upphörandet inträffar därmed också tidigare.¹⁶ Citatet från S8 ovan antyder att verkligheten är något mer komplex, med implikationen att det kanske inte – åtminstone i varje enskilt fall – går att luta sig tillbaka på den befintliga statistiken om brottsbenägenhet (den så kallade ålders-brottskurvan). Det går med andra ord inte att hänvisa till tidigare fakta om när individen är som mest brottsbenägen. Givet att brottsdebuten faktiskt har gått ner i åldrarna får detta implikationer för bedömningen om när SIG bör sättas in.

Åldrande, mognad och ”utbrändhet”

Det finns en åldersfaktor absolut. De som är 18 och de som närmar sig 30, det är en jättestor skillnad på hur de funkar. De som är 30 och även i 25-års ålder kan vara klara med det och känna att de inte vill hålla på med skiten något mer. Medan de som är 18 känner att de inte riktigt vet var de är. (S17)

¹⁵ Ålder för brottsdebut tenderar att variera mellan olika studier och mätmetoder.

¹⁶ Det ska dock tilläggas att det är väletablerat inom livsloppskriminologin att en lång brottskarriär samvarierar med en tidigare brottsdebut (se e.g. Piquero, Farrington & Blumstein 2007, s. 3).

I linje med tidigare forskning om ålder och ”utbrändhet” (e.g. Roque, Posick & White 2015; Sparkes & Day 2016) menar samordnarna från SIG Vuxna att motivationen att sluta ofta kan kopplas till en trötthet på den kriminella livsstilen, som oftast beskrivs som tärande. Som ovanstående citat antyder sker någonting hos deltagaren i takt med att hen åldras. Det är denna förändring i individens önskemål, attityder, incitament, farhågor, etc. som också har en tydlig åldersbundenhet (Farrall & Calverley 2006, s. 176). Att vara mellan 25 och 30 år kan därför delvis förstås som en framgångsfaktor inom ramen för en SIG-insats. Efter en viss tid når deltagaren insikten att hen ”inte vill hålla på med skiten något mer”. Detta skulle kunna förstås som att deltagarens syn på det kriminella livet har kommit att utmanas och där kriminaliteten inte längre ses som någonting meningsfullt – när ”de inte vill hålla på med skiten något mer”. Det kriminella livet är inte längre samma sak som det ”goda livet”. Som vi tidigare har varit inne på kan det ta ett tag för kriminalitetens baksidor att manifesteras sig. Ju äldre individen blir, desto mer sannolikt är det att hen kommer ha behövt uppleva dessa baksidor. Här kan vi alltså skymta ett fönster där deltagaren kommer vara mer motiverad att förändras och vara mer mottaglig för insatsen. Det är, enligt S17, också när individen börjat uppleva dessa baksidor som det också ”finns någonting att jobba med.” Sådana uttalanden antyder att det kanske främst är de upplevelser som deltagarna bär med sig som är relevanta för mottaglighet, snarare än åldern i sig.

Det är väl oftast åldersgruppen 18 till 25, skulle jag säga. Antingen att de hunnit vara kriminella tag men känner att de inte pallar mer av olika skäl, utbrändhet... fått vissa konsekvenser, fått en hotbild, kan vara vad som helst. Men att de inte pallar mer av någon anledning. (S9)

Som ovanstående citat med S9 visar kan ”motivationsfönstret” öppna sig betydligt tidigare. Det behöver således inte vara åldern i sig som är avgörande för individens mottaglighet utan snarare vilka tidigare upplevelser av kriminalitet som hen bär med sig. Det är nämligen dessa erfarenheter som kommer att avgöra hur individen ser på det kriminella livet – om det är en del av, eller står i motpol till, det ”goda livet”.

Som också antyds av S9 krävs det ibland att deltagaren har ”nått botten”. Att ”nå botten” är en position som både i litteraturen och i det empiriska materialet kopplas till en fysisk och psykisk utbrändhet (se e.g. Chen 2018). Stress, ångest, sömnsvårigheter och rädsla återkommer i intervjuerna som de mest typiska exemplen på psykisk ohälsa bland deltagarna. ”Att nå botten” förefaller dock inte bara innebära att individen själv har tröttnat på den kriminella livsstilen och på sin kriminella identitet – utan denna trötthet verkar även sträcka sig till personer runt omkring individen. Citatet nedan tyder på att den kriminella livsstilen inte bara sliter på deltagaren själv utan även de anhöriga som också når en punkt där de inte längre mäktar med situationen:

... bränt broar, föräldrar kanske har gett upp och de står lite maktlösa inför att: ”Jag orkar inte hålla på längre.” (S15)

Som tidigare nämnts har flera deltagare ”bränt ut” sitt sociala kapital, något som också är en vanlig följd av den kriminella livsstilen (se Farrall 2004; Strickland 2016). Av materialet ges intrycket att denna nedbrytning av de positiva sociala kontakterna främst blir märkbar när deltagaren är i senare tonåren eller i tidigt vuxenliv.

Vid inträdandet i senare tonåren eller vuxenlivet ser flera samordnare också det skifte i agens som har noterats i upphörandeforskningen. Här verkar flera ha börjat kommit

till en insikt om det kriminella livets baksidor men också fått en annan förståelse för sig själva och vilka de vill vara. Denna nya insikt förefaller även vara grundad i kulturella föreställningar av hur ett ”normalt” (vuxen)liv ska se ut:

Man slutar gymnasiet när man är 19 och då tänker man: ”Fy fan, vad skönt nu får jag äntligen bestämma! Nu får jag göra vad jag vill!” Och sen glider man omkring på det och tror att livet handlar om att göra vad fan man vill. Tills man är 22, 23 och fattar så här: ”Nej! Aha! Vuxenlivet handlar om att jag måste fatta mina egna beslut och stå för dem i resten av mitt liv.” Och då... alltså det är mellan 23 och 25 som de flesta unga människor nånstans börjar tänka så här: ”Okej, nu måste jag börja styra upp saker och ting.” Några kanske börjar lite tidigare eller lite senare men det är nånstans där och det gör ju de här också... de gör ju samma resa. (S1 [Uppföljningsintervju])

Vi kan tolka ovanstående som att deltagarna i SIG, precis som alla andra, uppfattar sina liv i förhållande till den normativa ”tidtabell” som karakteriserar livsloppet. I 20-årsåldern har den unge vuxne påbörjat sitt inträde i vuxenlivet och inser då att med den sociala statusen som just *vuxen* följer även ett ökat ansvar. Denna fas, som Arnett (2000) kallar för ”emerging adulthood”, kännetecknas av ökad frihet men också ett testande och utforskande. Vi går en utbildning, tar våra första steg på arbetsmarknaden, testar hur en seriös relation känns, etc. Här förväntas vår identitet utkristallisera sig i takt med att vi får mer livserfarenheter och lär känna oss själva. För den som fortfarande begår brott – och då troligtvis inte genomgår dessa ”sociala riter” – kan det uppfattas som att man är ”feltajmad” och inte riktigt ligger i fas med det normativa livsloppet (Massoglia & Uggen 2010). Vi kan däremot tolka S1 som att detta är en fas som de vuxna deltagarna inte alla gånger har genomgått. Deltagaren måste få testa hur det är och känns att genomgå de olika stadierna i livsloppet.

Uttalanden som dessa ligger också i linje med befintlig forskning inom livsloppskriminologin där individens agens (såsom hennes önskemål, ambitioner, prioriteringar och dylikt) skiftar i takt med att hon gör övergången till olika livsstadier (Farrall & Calverley 2006, s. 179) – det man kan kalla för att ”mogna ur” brottsligheten (Rocque 2015). Här ser vi även hur denna mognad åtföljs av ett skifte i bilden av den glamorösa kriminella livsstilen som i takt med att individen träder in i vuxenlivet successivt naggas i kanten. När individen har gjort övergången till vuxenlivet har ofta baksidorna med kriminaliteten börjat manifesteras sig, enligt intervjupersonerna – uttalanden som är väl förenliga med den befintliga forskningen (se e.g. Rocque, Posick & White 2015; Sparkes & Day 2016). Denna uppfattning är även förekommande bland de intervjupersoner som jobbar med både deltagare från barn- och ungdom och vuxna. En samordnare där konstaterar att den minst förekommande åldersgruppen i verksamheten var 17–22 år. På frågan om vad som skiljer dessa grupper i deras syn på den kriminella livsstilen svarar hen:

Jag skulle nog säga någon gång efter kanske 18. Alltså som sagt: de kommer oftast när de är 22 uppåt, 21, 22. Så det är ett glapp där. Men när de väl kommer tillbaka så har de fått smaka på att det här [kriminella livet] är inte så himla ”nice”, att du har ansvar som vuxen men att det gick visst inte som de trodde när de var 15, 16.

Forskningslitteraturen om gängavhopp är fylld av utsagor från tidigare gängmedlemmar om hur egen utsatthet för grova våldsbrott, eller att ha bevittnat någon annans våldsutsatthet, är ett viktigt incitament för att hoppa av (Decker & Lauritsen 2002; Ro-

man, Decker & Pyrooz 2017). Hur en individ upplever en händelse är samtidigt högst individuellt. Det som kan vara en avgörande vändpunkt som leder någon bort från den brottsliga banan, kan ha den motsatta effekten på en annan individ, dvs. att händelsen snarare triggat ytterligare brottsinvolvering. Ett illustrativt exempel återfinns vi i intervjun med S10 (SIG Unga). S10 återgav en händelse som involverade en deltagare vid namn Daniel som utsattes för ett allvarligt brott av tortyrliknande slag.¹⁷ Det rörde sig således om en upplevelse med inslag av både våld, förnedring och dödshot – en händelse som säkerligen kan vara traumatisk även för någon som är äldre och djupare involverad i kriminalitet. Ändå tycktes denna händelse inte påverka hur Daniel därefter kom att förhålla sig till den kriminella livsstilen, utan Daniel ville trots detta fortsätta på den utstakade vägen. Vad som i slutändan får individen att omvärdera sin livsstil är trots allt individuellt och följer inte alltid etablerade mönstren knutna till ”det kriminella livets baksidor” och utbrändhet som vi ser inom upphörandeforskningen.

För de äldre deltagarna kan tajming således betyda olika saker. Vissa deltagare är på väg in i en djupare livsstilskriminalitet men har ännu inte blivit helt indragen i det kriminella livet. Det finns fortfarande delar av individens liv som fungerar och som håller kvar dem i det normativa samhället (t.ex. en orolig förälder, en utbildning, vänner som hoppat av gänget). Samordnaren måste därför passa på när deltagaren uppvisar en öppenhet för förändring – oavsett hur trevande och ambivalent den är.

De har kommit till ett stadie i alla fall, vid nåt vägskäl: ”Ska jag fortsätta nu, köra, löpa hela linan ut eller ska jag sluta nu?” Oftast är det så. Och där hamnar folk i olika stadier. Det kan vara något som har hänt i livet. Det kan vara så enkelt att de har fått en flickvän. Det kan vara så enkelt att en nära vän har dött. Du vet. Det behöver inte vara så här revolutionerande. ”Två kompisar har börjat jobba, jag svär, jag vill också börja jobba.” (Lily: *skrattar*) Du vet, de börjar känna sig som luffare. De har två som de brukar umgås med, de står inte längre i centrum. (S9)

Som citatet ovan antyder kan det vara relativt små saker som får individen att i detta läge ta beslutet att lämna det kriminella livet. Ibland kan det nästan förefalla sig som en fråga om slump – att de där till synes triviala men i slutändan helt avgörande sakerna råkar inträffa vid rätt tidpunkt. Detta är kanske inte så konstigt då individen vid detta stadium ännu inte är så ”intrasslad” i den kriminella livsstilen. Det är, som en annan samordnare (S12) uttrycker det, lättare för dessa deltagare att backa från det där livet eftersom inte lika mycket står på spel. Utträddandet blir därför inte lika dramatiskt. Dessa deltagare har fortfarande band kvar till det normativa samhället – någonting att gå tillbaka till. Annorlunda uttryckt har inte brottsinvolveringen hunnit bli så omfattande att individens band till samhället helt har skurits av. Detta knyter an till det teoretiska begreppet *kumulativ ofärd* där individen successivt, i och med ökad brottsinvolvering, beskär sina framtidsmöjligheter på exempelvis jobb- och bostadsmarknaden, liksom det sociala kontaktnätverket som kan ta mycket skada av den kriminella livsstilen (DiPrete & Eirich 2006; Nilsson, Bäckman & Estrada 2013).

Negativa konsekvenser och att få göra misstag

Lika mycket som samordnaren vill och ska arbeta för att bryta den onda spiralen av kumulativ ofärd som deltagaren är inne i kan samordnaren inte tvinga fram en mental förändring. S10, som arbetar med unga deltagare, uttrycker det som att man inte kan

¹⁷ Med hänsyn till den berörda individens integritet, liksom allvarlighetsgraden i den aktuella händelsen, kommer inga specifika detaljer om händelsen eller individen att ges. Namnet på den berörda personen är fingerat.

komma in som en ”gammal farbror” och komma med pekpinna. Istället är det en inre mental resa som deltagaren själv måste göra och som ofta involverar negativa konsekvenser av den kriminella livsstilen.

De behöver själva upptäcka att: det här kanske inte är hälsosamt för mig. Och då är det ju ofta några utlösande händelser som gör att de börjar överväga de valen. Det kan vara att polisen har tagit dem eller att de blivit påkomna med narkotika eller nånting. (S10)

Annars får man ju ganska länge jobba motiverande på olika sätt och vrida och vända på saker och ting för att få ungdomen motiverad. Ibland så måste det tyvärr hända mindre roliga saker för att den ska förstå: ”Oj, det här var kanske inte så häftigt och kul som jag trodde att det var.” (S4)

Som båda intervjupersonerna i ovanstående citat hävdar kan negativa konsekvenser av brottsligheten föranleda en förändring i hur man betraktar denna livsstil, något som i sin tur kan föranleda en ökning i individens motivation liksom mottaglighet för insatsen. Dessa resultat ligger i linje med tidigare forskning och teoretiska förståelser om en nyktrare syn på det kriminella livet när de negativa konsekvenserna väl börjat manifesteras sig (se e.g. Decker & Lauritsen 2002; Paternoster & Bushway 2009; Tonks & Stephenson 2019). Det är således en smal väg som samordnaren måste balansera på. Å ena sidan ska samordnaren helst hjälpa deltagaren och visa på alternativa handlingsalternativ för att förhoppningsvis kunna bryta den onda spiralen. Å andra sidan måste samordnaren också vara beredd att ta ett steg tillbaka och tillåta deltagaren att själv få göra misstag. Ungdomen måste alltså få följa den väg som hen själv har stakat ut och samordnaren får då tålmodigt stå vid sidan om och iaktta. Det är sen först när ungdomen har hamnat snett som samordnaren förhoppningsvis ska kunna finnas där som en vuxen som ungdomen har förtroende för.

Detta resonemang är kanske inte heller så anmärkningsvärt. Ungdomsåren är trots allt en tid för utforskande och uppror. Ungdomarnas beteende kan anses följa den normativa tidtabell som är en essentiell del av livsloppet (Neugarten, Moore & Lowe 1965). Även här måste alltså en sorts mognadsprocess äga rum. Vi återfinner ett liknande resonemang hos S1 som menar att den vuxna deltagaren måste få ha de naiva ambitionerna som kännetecknar det unga vuxenlivet:

Och så tänker jag att de som är i 20-årsåldern. Då tänker jag att det var då man trodde att allt var möjligt. Och det vill man ju inte ta ifrån dem. Att så här: ”Det är klart att du ska satsa på att ha liksom 85 000 i månaden inom ett år. Absolut!” För att det är ju ändå en vägg alla andra springer in i. De måste ju få samma erfarenheter som alla andra [...] De behöver ju också få alla de där erfarenheterna för att de ska kunna ha någonting att prata om i lunchrummet, förstår du? (S1 [Uppföljningsintervju])

Tajming kan därför inte reduceras till ålder, eftersom det nödvändigtvis inte enbart är den biologiska åldern som avgör när individen börjar omvärdera den kriminella livsstilen, sina framtidsambitioner eller sina föreställningar om livet i största allmänhet. Ålder är trots allt, som Settersten (2003) konstaterar, en juridisk och social företeelse lika mycket som en biologisk och beskriver således var vi befinner oss i livsloppet. Som S1 antyder måste deltagarens förändringsprocess förstås utifrån var individen just då befinner sig och vilka erfarenheter hen bär med sig. En deltagare kan alltså vara 18, 20 eller 25 år utan att för den sakens skull ha levt ett liv och haft de erfarenheter som är typiskt

för en 18-, 20-, eller 25-åring. Därmed kan inte heller individen antas ha nått fram till samma självinsikt som en annan person som levtt ett mer "normalt" liv. En sådan förståelse överensstämmer väl med en livsloppskriminologisk syn på ålder som inte bara biologisk utan även *sociologisk*: Att bli äldre är en process som levs, upplevs och görs (se e.g. Neugarten, Moore & Lowe 1965; Laz 1998).

Ett stödjande nätverk

Som tidigare nämnts karakteriseras intervjuerna i regel av ett systemorienterat perspektiv, något som är extra uttalat på barn- och ungdomssidan. Insatsens utfall kan därför inte enbart härledas till individen utan även till allt det som finns runt omkring och som kan ingå i ett SIG-nätverk, såsom föräldrar, äldre syskon, skola, fritidsledare, beroendevård, etc.. Att ha engagerade föräldrar som tror på insatsen och som finns där för deltagaren anses exempelvis viktigt. Den avgörande skillnaden mellan SIG Unga och SIG Vuxna tycks vara att föräldrarnas roll är helt avgörande i SIG Unga för att en insats ens ska kunna genomföras. Bland de vuxna deltagarna har föräldrarna en mer perifer roll. Detta märks av i intervjun med en samordnare som jobbar med båda målgrupperna

S: Ja, det är ju mer viktigt så klart. Med en vuxen kan du jobba utan föräldrarna. Med ett barn kan du inte göra det.

Lily: Ja. Så då är det också, förstår jag det som jätteviktigt att föräldrarna är med, annars så går det här väl inte?

S: Nej. Absolut inte.

Föräldrarnas betydelse i en SIG-insats för barn och ungdomar är alltså så stor att det inte går att genomföra en SIG-insats om föräldrarna inte deltar. En SIG-insats kan också få ett sämre utfall om föräldrarna inte är engagerade i den unges liv eller inte intar en aktiv roll i SIG-insatsen. Föräldrarnas roll kan därför ses som en faktor för såväl framgång som motgång. Även om det inte sägs uttryckligen tycks ett välfungerande stöd hemifrån kunna öka ungdomens resiliens, något att luta sig tillbaka på vid bakslag och misslyckanden. En skola som är stödjande och som kan anpassa utbildningen efter ungdomens behov är likaså en framgångsfaktor. Flera samordnare på SIG Unga betonar vikten av att ha en aktör som man kan samarbeta och samverka med, t.ex. en lärare, en rektor, personal från en ungdomsgård eller fritidsaktivitet (se även Socialstyrelsen 2020, s. 37). Närvaron av en engagerad aktör i insatsen kan således också ses som en framgångsfaktor.

Eftersom deltagarens sociala omgivning i så hög grad betonas av intervjupersonerna från SIG Unga är det kanske inte förvånande att de också pekar på det stödjande nätverk som en avgörande framgångsfaktor. Liknande resonemang återfinns i intervjuerna med vuxensamordnarna, även om nätverkets betydelse betonas i mindre omfattning. I uppföljningsintervjun med S2 framträder det sociala kapitalet och nätverkets betydelse extra tydligt. S2 har under intervjutillfället två deltagare som båda har ett stöttande socialt nätverk. Den ena deltagare, Adrian, hinner S2 knappt träffa eftersom han jobbar heltid. Den andre, Gabriel¹⁸, kommer från stabila familjeförhållanden där föräldrarna jobbar heltid och bor ihop.

18 Både Adrian och Gabriel är fingerade namn.

Och han började jobba ganska snabbt sen han kom ut från anstalten. Också för han hade, han hade bra kontakter. Han har en pappa som hjälpte, som vurmade lite och fixade ett jobb till honom och han tog chansen. Och så har jag en som kommer från [stabila familjeförhållanden], om man får säga så. Hans föräldrar har också hjälpt till med extrajobb. Nu pluggar han. Så att det är ju lite beroende av vad du har, vad du har för socialt nätverk liksom. Båda de som har arbete har ju föräldrar som har fixat och som hjälper till och kollar av och stöttar upp. Så det är ju alltså en framgångsfaktor verkligen om du har ditt sociala nätverk förutom kompisarna. (S2 [Uppföljningsintervju])

Till skillnad från de flesta av S2:s deltagare har alltså både Adrian och Gabriel ett resurss-tarkt socialt nätverk som fungerar som en buffert. Att Adrian har fått jobb via sin pappa är typiskt för hur jobbkontakter kan förmedlas, särskilt för unga som inte är etablerade på arbetsmarknaden (Strickland 2016). Pappans kontaktnätverk (sociala kapital) blir en del av Adrians sociala kapital. Detta kan Adrian sedan tillgodogöra sig och omvandla till dels ekonomiskt kapital (i form av förvärvsinkomst), dels humankapital (i form av kompetenser, intyg, arbetslivserfarenheter och referenser genom förvärvsarbetet). Som Coleman (1988) konstaterar är socialt kapital generativt på så vis att föräldrarnas sociala kapital kan överföras till barnet. Även Gabriel har fått ett jobb via sina föräldrar. En individs sociala nätverk kan samtidigt inte reduceras till jobbkontakter, vilket framgår av ovanstående citat ur intervjun med S2. Som hen är inne på kan det sociala nätverket (särskilt när det rör sig om en närstående) även bidra med psykosocialt stöd ("som hjälper till och kollar av och stöttar upp"). Strickland (2016) konstaterar exempelvis i sin studie om afroamerikanska före detta fångar att för denna marginaliserade grupp har familjen en mycket stor betydelse i upphörandeprocessen, vilket inte bara kan förstås utifrån det materiella stöd som familj och närstående kan erbjuda (såsom husrum, ekonomiskt stöd, mat, kläder) utan även i form av psykosocialt stöd. Närvaron av en stöttande närstående pekas i Stricklands studie ut som en central framgångsfaktor för dessa män. Sådana aktörer kan, enligt Farrall (2004), hjälpa individen att hålla uppe motivationen och bistå med rådgivning och information. Vissa samordnare beskriver även hur engagerade föräldrar också kan fungera som en källa till informell social kontroll. På liknande vis som en partner eller en arbetsgivare kan utöva kontroll (se Sampson & Laub 2003, s. 145ff) kan föräldrarna hålla deltagaren i schack och se till att hen "sköter" sina åtaganden och fullföljer SIG-insatsen som överenskommet.

Utifrån en strukturalistisk ansats kan man även tolka ovanstående som ett inträde i två för upphörandeprocessen viktiga sociala institutioner (familj och arbete). Inträde i dessa institutioner möjliggör även att ett engagemang byggs upp hos individen. Det finns nu också mer att förlora om individen väljer att avvika från den "rätta" banan (Sampson & Laub 2003, s. 142). De sociala banden och det sociala kapitalet i sig själv kan alltså vara det som ökar motivationen att stanna kvar, något som befäster vikten av att se till individens och aktörskapets roll i upphörandeprocessen.

På samma sätt som det sociala kapitalet är så viktigt kan brottsligheten också skada förtroenden och bryta viktiga sociala band (Farrall 2004). SIG-deltagarna utmärker sig genom att vara både unga och resurssvaga – de kan således sägas inta en dubbelt marginaliserad position i samhället (se Barry 2007). Tidigare forskning har visat att denna målgrupp också tenderar att ha mindre tillgång till socialt kapital – och detta gäller särskilt för de som är involverade i brott (Boeck, Fleming & Kemshall 2009; Strickland 2016).

Lily: Bor många hemma fortfarande eller?

S2: Ja, hemma. Sen har jag någon som bor runt hos kompisar liksom. Hemma är ju majoriteten. Sen finns det ju de som hör av sig som sitter inne och inte har någonting att komma ut till. De är inte välkomna hem. (S2 [Uppföljningsintervju])

Att brottsbelastade individer ”bränner” sitt sociala kontaktnätverk återkommer på flera ställen i upphörandeforskningen (e.g. Farrall 2004; Strickland 2016). Samtidigt som det borttynande sociala kapitalet är en konsekvens av en kriminell livsstil är detta också en riskfaktor för att återfalla i brott.

Flera nämner att för de yngre deltagarna är föräldrar med psykisk ohälsa och missbruk en klar motgångsfaktor. Att komma från en socioekonomiskt utsatt familj eller från ett segregerat område där föräldrarna inte heller är en del av samhället är likaså försvårande, menar två samordnare som jobbar med barn och unga:

En framgångsfaktor är ju såklart om du har stödjande föräldrar, föräldrar som vill väl och jobbar för liksom, är själva förändringsbenägna och kan mötas. Alltså det är någonstans en uppgift som vi har, vi ska få till kontaktytan mellan barn och föräldrar på ett sätt som känns bra för båda. Det är ju såklart en väldigt stor framgångsfaktor. Och det är samma sak där att föräldrarna orkar hålla i över tid. (S4)

Om det finns försvagade resurser [inom familjen] så är det mycket svårare. Och det kan ju vara allt ifrån att föräldrarna har svårt att sätta gränser och kanske har egna neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa eller missbruksproblematik, liksom när det brister i hemmiljön eller på andra håll. Då blir det svårare att lyckas. Skolan är också en jätteviktig del. (S7)

Ett sätt att bygga socialt kapital kan vara att engagera sig i en frivilligorganisation, fritidsförening eller liknande. Samtidigt påpekar flera samordnare att detta i praktiken kan vara svårt eftersom fritidsaktiviteter och föreningar ofta är förknippade med kostnader, något som kan vara svårt för flera familjer. Att det därtill saknas en fungerande samverkan med den ideella sektorn är något som i princip samtliga samordnare håller med om. Avsaknaden av meningsfulla aktiviteter och möjlighet att binda upp deltagarens tid i olika engagemang framstår i intervjuerna som en motgångsfaktor. Detta är ett problem inte minst med tanke på att klienterna inte sällan saknar rutiner och strukturer. Fritidsengagemang bygger inte bara socialt kapital utan utgör även ett socialt band till en gynnsam social aktör. Det bidrar även till att etablera vardagsrutiner som håller deltagaren upptagen och distraherad, något som ökar deltagarens motståndskraft och förmåga att stå emot frestelsen att begå nya brott. En fritidsaktivitet kan även ge deltagaren en bortförklaring till att inte umgås med brottsbelastade kamrater. Många av de vuxna deltagarna är emellertid sysslolösa på kvällar och helger vilket ökar risken för återfall, menar flera intervjupersoner. Enligt GLM:s förespråkare söker vi alla tillhörighet, gemenskap och meningsfullhet – gänget fungerar för många som ett behovssubstitut (Ward & Stewart 2003). Om vi ska bygga vidare på detta resonemang kan således en framgångsfaktor vara att samordnaren tillsammans med deltagaren lyckas identifiera andra, mer normativa, sätt att uppfylla dessa behov.

Sammanfattning

I föregående avsnitt om arbetssätt såg vi hur samordnarna jobbade med deltagarens mottaglighet för insatsen. Att individen är villig att förändras är en förutsättning för att

insatsen ska falla väl ut, resonerade intervjupersonerna. Även om *motivation* framstod som den allra mest centrala framgångsfaktorn kom ändå samordnarna att problematisera denna föreställning. Motivation kan gå upp och ner i perioder, vilket knyter an till den långsiktighet som präglar SIG. Samordnaren måste därför arbeta med att hålla igång denna motivation.

Motivationen är också alltid delvis begränsad av individens upplevelse av sig själv och sina förmågor. En individ kan också uppleva många nackdelar i samband med att de lämnar det kriminella livet. Att sluta med kriminalitet eller hoppa av ett gäng kan även betyda att individen också behöver avstå från pengar, status, kontaktnät och vänner, känslan av tillhörighet och beskydd. Motivation som teoretiskt koncept måste således problematiseras utifrån att det kriminella gänget fungerar som en social institution. Ju mer involverad individen är, desto kostsammare kan ett avhopp bli. Vi ser även i intervjuvaren spår av det som Nugent och Schinkel (2016) benämner ”pains of desistance”. Avhopp och upphörande kan alltså åtföljas av många smärtor och baksidor, vilket även samordnarnas utsagor indikerar.

Dessa uttalanden är också illustrativa för det s.k. situerade aktörskap som Raffo och Reeves (2000) beskriver. Vårt handlingsutrymme är beskuret av såväl våra reella alternativ som de resurser vi har till förfogande, men också av hur vi uppfattar oss själva och vår omvärld. Ett misslyckat utfall i SIG kan därför ibland, som vissa samordnare antyder, vara mer kopplat till deltagarens förståelse om vad hon klarar av och orkar med, mer än hennes vilja att förändras.

I intervjupersonernas tycke är insatsens utfall delvis knutet till *ålder* och graden av gänginvolvering liksom längden på brottskarriären. SIG-insatsen ska helst komma tidigt innan individen hunnit bli ”insyltad” i kriminalitet. Då anses den också ha mest effekt. Samordnarna menade sig dock kunna se att deltagare som bara var 16–17 år redan hade hunnit uppleva många negativa sidor av den kriminella livsstilen och ville hoppa av. Redan vid denna ålder hade vissa deltagare redan hunnit ”bränna ut sig”. Åldern kan därför förstås mer som ett mått på graden av involvering i den kriminella livsstilen och hur pass stora konsekvenser hen har hunnit uppleva.

Med ökad ålder når deltagaren också, förhoppningsvis, en viss *självinsikt*. Att kunna se på det kriminella livet utan de rosenskimrande glasögonen menade samordnarna, särskilt på vuxensidan, var en viktig faktor för ett lyckat utfall. Denna insikt behöver emellertid inte finnas på plats från första början utan kan sakta växa fram med tiden. Detta knyter alltså an till en förståelse om SIG som en långsiktig insats där samordnaren ”sår frön” hos deltagaren.

Slutligen lyfte flera intervjupersoner fram det *stödjande nätverket* som en framgångsfaktor. Att ha flera viktiga (och prosociala) aktörer runt deltagaren stärker individens sociala kapital, något som tidigare forskning visat är betydelsefullt för framgångsrikt upphörande (se e.g. Farrall 2004; Strickland 2016). Sådana aktörer kan vara viktiga personer såsom föräldrar och syskon, en engagerad lärare, en SKKP (särskilt kvalificerad kontaktperson) eller samordnaren själv. Samtidigt har deltagarna ibland ”bränt” sina kontakter, med familj och gynnsamma sociala vänner. I detta avseende skiljer sig de vuxna från barnen och ungdomarna. För den senare gruppen var det enligt samordnarna helt nödvändigt för ett positivt utfall att föräldrarna fanns med i bilden och var engagerade i insatsen. För de vuxna deltagarna var föräldrarnas roll mindre viktig även om de fortfarande kunde vara en skyddsfaktor och en källa till socialt kapital.

Avslutande diskussion

Detta avsnitt är tänkt att summera såväl den dryga 80 sidor långa resultatdelen samt rapporten i sin helhet, och därtill i korthet beskriva vilka slutsatser som kan dras. Innan dess behöver dock några viktiga poänger om de svårigheter som detta arbete har omgärdats av tas upp. Rapporten avslutas med en diskussion om rapportens begränsningar och vad resultatet kommer att innebära för framtida forskningsansatser, bland annat inom det befintliga forskningsprojekt som föreliggande rapport utgör en del av.

Att fånga den komplexa verkligheten

En rapportens avslutande kapitel brukar ha som syfte att sammanfatta de resultat som framkommit, vilka sedan utgör en utgångspunkt för att dra slutsatser. Detta ter sig emellertid som ett omöjligt uppdrag när man betraktar den omfattande och högst komplexa bild som målas upp i resultatdelen. Hur summeras något sådant utan att hemfalla åt grava förenklingar och generaliseringar? Uppdraget blir knappast lättare av att resultatet i sig självt är en förenkling av verkligheten som i sig är komplex och svårnådd. Det är inte möjligt att skildra varje detalj – istället är det med mer eller mindre genom grova penseldrag som verkligheten skisseras fram. Denna verklighet ska sedan gå igenom forskarens egna ögon, forskningshorisont och teoretiska perspektiv. Verkligheten målas med penseldrag i forskarens egen färgskala och reflekterar vissa bilder, men inte andra. Det finns således delar av verkligheten som inte har kommit fram i denna rapport.

Ambitionen bakom denna rapport har också, som påtalats här ovan, varit att betrakta SIG utifrån ett bredare teoretiskt perspektiv. Detta kan jämföras med tidigare studier som i regel utgått ifrån ett teoretiskt ramverk eller den programteori som SIG bygger på. Eftersom verkligheten sällan kan reduceras till en teori eller ett perspektiv har denna rapport sökt en integration av olika begrepp, teorier och perspektiv. Ensamt kan inte några av dessa förklara den verklighet som samordnarna ser, men tillsammans kan de förhoppningsvis skapa ett fundament för en mer enhetlig och nyanserad förståelse. Förhoppningen är att denna rapport lyckas reflektera kring den komplexitet och nyansrikedom som SIG *i praktiken* innebär.

En utmaning i skrivandet av denna rapport har varit att välja ut vilka delar av materialet som skulle lyftas fram – och omvänt vilka delar som skulle exkluderas. Som nämnades i metodavsnittet lyfter forskaren upp ("abstraherar") det empiriska materialet till en teoretisk, abstrakt nivå (Aspers 2011, s. 46f). Denna abstraktionsprocess innebär emellertid ofrånkomligen att vissa pusselbitar inte kommer med – eller kanske snarare bildar ett pussel som speglar en bild men inte en annan. Men om vi skulle försöka oss på uppdraget att säga allt – och försöka lägga alla pusselbitar – så skulle vi i slutändan inte kunna säga någonting.

Att försöka sammanfoga en så spretig och flerdelad bild till ett begripligt ramverk och skapa ett pussel av så många enskilda pusselbitar har varit mödosamt. Att den teoretiska förklaringsmodellen inte heller är rak och enformig utan tvärtom utgår ifrån olika synsätt med spretande förklaringar och tvära kast har knappast underlättat arbetet. Att enbart utgå från ett av dessa perspektiv hade förvisso gjort analysen enklare att genomföra och säkerligen mer lättbegriplig för läsaren, men den hade missat centrala delar av den där komplexa verkligheten som vi ju vill nå fram till. I värsta fall hade vi nått felaktiga slutsatser. Även om bilden fortfarande är spretig och även om pusslet inte

blev helt symmetriskt är den samtidigt mer representativ för en verklighet som är minst lika snårig och ojämn.

När teorin möter praktiken: Vad har vi kommit fram till?

Detta arbete inleddes med ambitionen att undersöka SIG utifrån ett praktikerperspektiv. Eftersom så mycket av detta arbete utgick ifrån deltagarnas problem- och behovsbild framstod detta som en given utgångspunkt. Det var för studien intressant hur samordnarna arbetade för att möta deltagarnas resursbrister och behov men också vilka faktorer som samordnarna själva bedömde var mest relevanta för ett framgångsrikt utfall. Det stod efter en tid klart att SIG som insats såg olika ut dels beroende på deltagarnas ålder (SIG Unga respektive SIG Vuxna), dels beroende på var insatsen utfördes.

Dessa utgör aspekter av SIG som inte förefaller ha belysts i någon större omfattning i tidigare studier. De ansatser som har gjorts inom tidigare studier av SIG har belyst helt andra frågor. Dessa studier har varit viktiga som utgångspunkt och referensram som denna studie kunnat använda sig av. Målet med denna rapport har varit att ge praktikererna vägledning i deras arbete genom att belysa olika sätt som SIG kan tillämpas och vilka lärdomar som kan dras härifrån.

Mot ett integrativt ramverk

Som upprepats på flera håll i denna rapport är det mycket komplexa och mångfaceterade resursbrister samordnarna identifierar hos deltagarna. Dessa resursbrister återfinns på flera centrala livsområden, såsom boende, skolgång, sysselsättning, hälsa och substansbruk. För föreliggande rapport har dessa förstått som resursbrister, en förståelse som också ligger nära intervjupersonernas egen förståelse. Resursbristerna kopplas ibland till exkludering och social utsatthet där de tycks existera i en symbios med varandra. Exkludering och social utsatthet ligger alltså till grund för resursbrister, men resursbristerna leder även till ytterligare exkludering och social utsatthet genom en ömsesidig växelverkan. Eftersom det saknas tidigare systematiska genomgångar om deltagarnas behov (med undantag från Zamparutti 2016b) har det varit svårt att uttala sig om huruvida dessa resultat skiljer sig från tidigare studiers resultat.

I rapporten har olika teoretiska begrepp och förklaringsmodeller tillämpats integrativt. Resultaten har också knutits till, och tolkats utifrån, olika livsloppskriminologiska antaganden. En central premis inom livsloppskriminologin är att livsloppet är normativt strukturerat. I takt med att vi åldras och genomgår olika livsstadier förväntas vi ta vissa steg och göra olika övergångar (t.ex. att klara av grundskolan, göra övergången från studentliv till arbetsliv eller flytta hemifrån). Våra möjligheter att företa dessa olika steg kan dock hindras av tidiga negativa livsutfall och resursbrister, såsom brottslighet, avbruten skolgång, barndomstrauma och missbruk. Det teoretiska begreppet *kumulativ ofärd* har tillämpats i analysen för att illustrera just denna process där tidiga resursbrister och negativa utfall förstärker varandra och beskär individens handlingsutrymme. Negativa livsutfall såsom kriminalitet och substansbruk tenderar att ”haka i” varandra och öka sannolikheten för ett försenat eller uteblivet inträde i de olika livsloppsfaser. Möjligheten att göra framgångsrika övergångar i livsloppet såsom att gå ut grundskolan och gymnasiet, genomgå en praktik, skaffa sitt första jobb och flytta hemifrån, banar i sin tur vägen för en gynnsam utveckling och lyckade framtida livsutfall. Som analysen även har visat kan denna process ytterligare illustreras genom *kapital*-begreppet. Att

misslyckas med olika övergångar och livsfaser gör att individen går miste om möjligheter att tjäna pengar (ekonomiskt kapital), samla på sig kunskaper, kompetenser och erfarenheter (humankapital) eller bygga upp ett (pro)socialt kontaktnätverk (socialt kapital). Kriminalitet kan förvisso också förse individen med dessa kapital men detta sker på bekostnad av att individen ”bränner” sitt prosociala kontaktnätverk, inte lyckas etablera sig på arbetsmarknaden, utvecklar ett substansbruk och/eller psykisk ohälsa, får en hotbild, etc. På lång sikt blir den kriminella livsstilen kostsam och detta identifieras även av samordnarna själva som en risk mot framgångsrikt upphörande.

Tillsammans utgör ovanstående en samlad teoretisk bas för att förstå den resurssvaghet som deltagarna många gånger bär på och som även påverkar deras möjligheter att upphöra med brott. Vi kan också utifrån detta förstå varför vägen till ett normativt liv framstår som så mycket snarigare för de vuxna deltagarna jämfört med de yngre. Skillnader i resurser mellan olika deltagare framstår också som ett ändamålsenligt sätt att förklara varför upphörandeprocessen ter sig så mycket svårare och längre för vissa deltagare (se även Barry 2007). En sådan förklaring – där individ möter struktur – framstår också som mer meningsfull än att hemfalla åt en teoritradition, oavsett om tonvikten ligger på struktur (se e.g. Sampson & Laub 2003) eller individ (se e.g. Maruna 2001; Giordano et al. 2002).

Vad är SIG, egentligen?

Som kanske har blivit tydligt av det långa avsnittet om samordnarnas arbetssätt finns det en myriad sätt som samordnaren kan jobba på. Det kanske viktigaste att notera i sammanhanget är att samordnarens arbetssätt av nödvändighet kommer att se olika ut beroende på vem deltagaren är (med avseende på ålder, grad av brottsbelastning, mottaglighet, etc.). Detta ligger självklart i linje med SIG:s uttalade programteori om att SIG ska anpassas efter deltagarens förutsättningar. Det konstateras även att arbetssätten skiljer sig åt mellan olika verksamheter, beroende på deras olika ekonomiska och organisatoriska förutsättningar. Finns det då några arbetssätt som kan anses vara typiska för SIG såsom det praktiseras i Stockholms stad?

Det bör kanske inledningsvis konstateras att de arbetssätt som tillämpas inte tycks följa BRÅ:s handbok för SIG i någon större omfattning. Det finns således en schism mellan ”SIG i teorin” och ”verklighetens SIG”. Detta gäller i synnerhet för SIG Vuxna – ett fynd som knappast bör förvåna då BRÅ:s handbok enbart riktar sig till arbete med ungdomar. Det samlade intrycket var således att vuxensamordnarna i hög grad fick ”uppfinna” sitt eget SIG och utforma insatsen utifrån sina egna kunskaper och tidigare praktisk erfarenhet.

Ett visst mått av ”uppfinnarglädje” kunde även noteras på SIG Unga. Även om de grundläggande stegen i BRÅ:s handbok nämndes i intervjuerna förefaller även SIG Unga samordnarna göra en del avsteg från handboken. Flera samordnare på SIG Unga menade exempelvis att de ungdomar som kunde ingå i en SIG-insats inte alltid uppvisade ett utpräglat kriminellt eller antisocialt beteende. Detta fynd står i polemik med BRÅ:s (2016, s. 18) rekommendation att SIG endast bör erbjudas individer som uppvisar flera riskfaktorer (s.k. ”högriskindivider”). En sådan rekommendation framstår dock som något motsägelsefull eftersom individens mottaglighet är betydande för insatsens utfall. Det förefaller därför som rimligt att *även* fokusera på ungdomar med lägre brottinvolvering (individer med något lägre risk) eftersom dessa ”lågriskindivider” kan antas ha en större mottaglighet än ungdomar med mer omfattande brottinvolvering. Det är dessa individer som fortfarande står och tvekar eller, som S8 uttrycker det, har

”halva foten inne och halva foten ute” och som ibland kan vara enklare att nå fram till. Vissa samordnare (däribland S8) menar även att SIG ibland till och med kan vara en olämplig insats för individer som är väldigt brottsinvolverade och har gått för långt i sin kriminella karriär. I dessa fall står samordnaren inför en omöjlig uppgift eftersom, S11, förklarar:

Det finns ingen skola som man kan jobba emot, det finns ingen familj som orkar längre och personen själv är så pass sliten [...]. ... och då har de kommit alldeles för långt. (S11)

I dessa fall, menar bland andra S11, att det kan vara mer lämpligt att omplacera ungdomen. Sådana uttalanden tyder på att det finns en risk i att vänta för länge, då problemen kan ha hunnit hopa sig allt för mycket.

”Verklighetens SIG” (eller: SIG i Stockholms stad) förefaller emellertid skilja sig från teorin i flera andra avseenden. Det som i litteraturen genomgående beskrivits som SIG:s kännetecknande drag är *samverkan*. Detta var också ett av ledorden i den SOU-rapport (2010:15) där SIG som koncept först föreslogs. Även om samverkan är högst närvarande framstår det dock, åtminstone utifrån intervjuerna, som missvisande att säga att SIG är liktydigt med samverkan eller att det är samverkan som är grundbulten i SIG. I vissa intervjuer framträdde samverkan som helt central, medan den i andra intog en mer perifer roll. Det som snarare återkom i samtliga intervjuer är betoningen på individen, styrkor och långsiktighet. Att utgå ifrån vad individen behöver och vilka styrkor individen har för att på lång sikt uppnå en varaktig förändring och få ett bra liv förstås därför här som SIG:s kärna.

Till skillnad från teoribildningar som ger insyn i upphörandeprocessen (e.g. Maruna 2001; Giordano et al. 2002; Sampson & Laub 2003) kan GLM ge praktisk vägledning i hur man bör arbeta. Därtill erkänner GLM att individer har olika behov och olika förutsättningar (interna och externa resurser) att uppfylla dessa behov. GLM går dock inte i detalj in på hur individers förutsättningar skiljer sig åt och på vilket sätt detta påverkar den enskilda individens möjligheter att upphöra med brott. Det kan vara olika svårt att tillfredsställa ett ouppfyllt behov och vissa individer kan ha bättre förutsättningar till att uppfylla vissa behov än andra eftersom de är mer resursstarka (alltså: har mer kapital att tillgå). Som tidigare nämnt finns ett växelspel mellan resurser där resursbrister i ett område kan ge upphov till resursbrister i ett annat område – det som annars går under benämningen *kumulativ ofärd*. Kapitalformsteorin utgör därför ett meningsfullt tillägg till GLM för att illustrera den komplexa växelverkan som föreligger mellan resurser, motivation och mottaglighet. Genom att beakta hur deltagarna skiljer sig åt i resurser – eller kapital – blir det också möjligt att bättre förstå varför motivation och mottaglighet kan skilja sig så kraftigt mellan individer. Det förefaller därför som rimligt att en SIG-insats utgår ifrån vilka resurser som deltagaren har – och, omvänt, vilka resurser som deltagaren saknar – för att deltagaren ska kunna tillgodogöra sig insatsen på bästa möjliga sätt (dvs. öka mottagligheten). En praktikerguide till SIG skulle således behöva rymma även en sådan dimension.

Olika målgrupper – olika förhållningsätt?

Det har för rapportens ändamål varit angeläget att belysa vilka likheter och skillnader som föreligger mellan SIG Unga och SIG Vuxna, utifrån såväl deltagarnas behovsbild som praktikernas arbetssätt liksom vilka framgångs- och motgångsfaktorer som kan

identifieras i detta arbete. Även om bilden ter sig tämligen likartad för SIG Unga och SIG Vuxna finns det ändå några skillnader som är värda att belysa. Samordnarna på barn- och ungdomssidan lyfter genomgående fram externa faktorer, i linje med ett systemteoretiskt tankesätt (se även Socialstyrelsen 2020, s. 50). De främsta resursbristerna som lyfts fram är familj och skola (även om också lokalområde och umgängeskrets betonas) – det omgivande system som den unge verkar inom. Dessa resursbrister är externa, *utanför* individen, och kopplas inte sällan till strukturella skeenden och omständigheter på samhällsnivå. Det är mycket sällan som intervjupersonerna från SIG Unga talar om interna resursbrister (t.ex. låg impuls kontroll, kriminella attityder, känslökyla eller hög emotionell instabilitet). I de fall interna resursbrister trots allt kommer på tal begripliggörs de huvudsakligen utifrån en systemteoretisk förståelsehorisont på så vis att inre resursbrister förstås som förankrade i en kontext präglad av yttre resursbrister.¹⁹ Detta skiljer sig något från intervjuerna med vuxensamordnarna där deltagaren i större grad förstås som en självständig aktör med makt att bestämma över sitt eget liv – även om detta handlingsutrymme givetvis är begränsat av externa faktorer som inte sällan har strukturella förtecken. Som ett exempel förstås bostadslöshet som en följd av kriminalitet och ett brottsbelastningsregister men bostadslösheten är samtidigt situerad inom en dysfunktionell bostadsmarknad som begränsar individens handlingsutrymme.

Den komplexa bilden av framgång

Trots de många sidor som ägnats åt att belysa de negativa aspekterna i deltagarnas liv kunde analysens tredje och sista del visa på flera skydds- och framgångsfaktorer. En motivation till att förändras, stöd från familjen och en fungerande skolgång var exempel på skydds- och framgångsfaktorer. Dessa kan betraktas som socialt kapital eller humankapital vilket ökar individens resiliens och kan antas leda till ett mer framgångsrikt utfall i en SIG-insats.

Den faktor som lyftes fram mest i intervjuerna var emellertid *motivation*. Motivation har genomgående setts som viktig inom livsloppskriminologin och kan sägas inrymmas i det teoretiska begreppet aktörskap, även kallat för *agens*. Agens är dock ett bredare begrepp och avser individens inneboende kapacitet att fatta beslut och agera i linje med sina egna önskemål. I aktörskapet ryms således individens önskemål och framtidsambitioner (det individens vill) – men likaså farhågor (det individen inte vill), vilka sedan kan styra individens handlingar och engagemang. En aktörsdriven individen kommer använda sig av olika element i sin miljö för att uppnå önskade livsförändringar (Healy 2013). Trots att motivation var något som fick stort genomslag i intervjuerna kom även motivationens betydelse för insatsens utfall att bli föremål för ytterligare omförhandling. Motivation är också något som samordnaren delvis kan jobba på och locka fram hos deltagaren. En deltagare kan vilja förändras men inte vara eller uppleva sig kapabel till det, något som kan kopplas till olika resurssvagheter. Avsaknaden av sociala band, trötthet, psykisk ohälsa, bristande kunskaper, en känsla av hopplöshet/pessimism eller en låg självkänsla kan alla ses som olika resurs- eller kapitalbrister som försvårar upphörandeprocessen. Lika mycket som individen måste ha de faktiska resurserna för att kunna förändra sitt liv måste individen också uppleva att detta är möjligt att uppnå. Även dessa föreställningar måste samordnaren jobba med. Denna lärdom kan stödja sig på Raffo och Reeves (2000) resonemang om det *situerade aktörskapet*. Deltagarens agens är således villkorad av den specifika kontext som deltagaren befinner sig i (se Bottoms

¹⁹ Det ska dock nämnas att en individualistisk förklaringsmodell inte heller är särskilt vanlig bland intervjupersonerna från SIG Vuxna.

et al. 2004). Individerna måste inte bara vilja förändras utan även ha tillräckligt med resurser för att förverkliga denna önska – det vi här kallar för olika typer av kapital. Som många samordnare uppger är avsaknad av vilja till förändring inte alltid huvudproblematiken. Detta kanske inte ska förvåna eftersom aktörskapet rymmer mer än bara viljan till förändring – individen måste även ha förmågan att kunna ta till sig SIG-insatsen på ett ändamålsenligt sätt. Deltagaren kan således ha motivationen att förändras men saknar andra centrala element för att på ett ändamålsenligt sätt förverkliga sina ambitioner. På motsvarande sätt saknas ibland den drivkraft som behövs för att åstadkomma en varaktig livsförändring – alla möjligheter till förändringar kan ha blivit ”serverade” för deltagaren men incitamenten, önskemålen och attityderna som är nödvändiga för förändring saknas. Vi har tidigare konstaterat att SIG kan ses som en möjlighet eller ”krok” för förändring (se Giordano et al. 2002). Förändringsprocessen är dock, som King (2012) påminner oss om, alltid beroende av att individen också väljer att greppa tag i denna krok. Individer skiljer sig åt i aktörskap, där vissa uppvisar mer agens än andra. Samtidigt har vi på flera platser i analysen sett hur aktörskapet lätt kan hämmas om individen exempelvis upplever att upphörandet är för kostsamt eller att individen förlorar värdefulla resurser, såsom status, pengar och vänskap – det som Nugent och Schinkel (2016) benämner ”pains of desistance”. Denna komplexitet som aktörskapet inrymmer visar på betydelsen av resursbristerna och synliggör ytterligare nyttan i *kapital*-begreppet för att ”nysta upp” upphörandeprocessen och främja positiva utfall i SIG. Hur samordnarna bör förhålla sig till dessa frågor framstår därför som något som bör utforskas närmare för att förse dem med ytterligare vägledning i sitt arbete.

I likhet med tidigare forskning på området framstår ålder som en mycket central faktor för SIG-insatsens utfall. Något paradoxalt tyckte sig flera samordnare se att åldern inte var så viktig för utfallet, utan snarare hur pass involverad deltagaren var i kriminalitet. Yngre individer som inte hunnit etablera sig i de kriminella gängen ansågs exempelvis vara enklare att motivera till att delta i SIG och ansågs ha en högre mottaglighet för insatsen. Dessa hade fortfarande nära band till familj och prosociala vänner, vilka kan anses fungera som en skyddsfaktor. Detsamma kunde sägas om de (oftast lite äldre) individer som hade varit i den kriminella miljön en längre tid och börjat erfaras kriminalitetens baksidor. Dessa beskrevs som trötta på livsstilen (det som i forskningen kallas för utbrändhet eller ”burn-out”) och ansågs då kunna vara mer mottagliga. Individer som däremot var djupt involverade i kriminalitet och kanske inte hade hunnit uppleva dessa baksidor bedömdes vara svårast att nå. Detta gällde särskilt om de befann sig i övre tonåren, vilket är en tidsperiod då kamratkretsen blir viktigare samtidigt som individen söker självständighet från sina föräldrar.

Ålder fungerade här mer som ett index för brottsinvolvering, snarare än att i sig nödvändigtvis vara en utfallsfaktor. Som flera av de intervjuade påtalade kunde vissa ungdomar, redan när de var 16–17 år ha tröttnat på det kriminella livet. Tidigare etablerad kunskap om ålder och brott har också delvis behövt ifrågasättas. Denna går hand i hand med den mediala bilden att nyrekryteringen till kriminella gäng går ner i åldrarna i Sverige (e.g. Gummesson 2020; Åkerman 2020; Boman Brodie 2022). Sådana fynd motsäger antaganden om att det finns en gyllene ålder för när insatsen ska sättas in. Istället är det illustrativt för vikten av att integrera livsloppskriminologiska lärdomar med SIG-arbetet – mycket av framgången tycktes nämligen kunna mätas i ”tajming”, alltså när i deltagarens liv som insatsen äger rum. Resultatet antyder även att det finns en subjektiv dimension i ålder, ”burn-out” och ”tajming”. När en person kan vara på höjden av sin ”brottskarriär” kan en jämnårig känna sig trött på livsstilen. En traumatisk händelse kan vara en stark motiverande faktor för upphörande för en person, men

lika gärna fungera som anledning att fortsätta med brottsligheten för en annan. Vissa personer kanske känner att det är dags att hoppa av gänget för att de är för involverade och har förlorat för mycket på grund av sin livsstil – det är inte värt att vara kvar. Andra kanske upplever att de inte kan sluta just för att de är *för* involverade och ”insyltade” – de har bränt alla broar och nu finns det inget att gå tillbaka till. När som är rätt tidpunkt för att sätta in en SIG-insats kan därför variera kraftigt mellan individer.

Bilder av framgång och motgång nyanseras ytterligare när samordnare påtalar att framgång kan mätas på olika sätt. Att bara få in en deltagare i SIG och ha ett första samtal kan i sig själv vara en framgång. Även om individen hoppar av insatsen kan samordnaren ändå ha öppnat individens ögon för alternativa sätt att leva – och att dessa alternativa också är en möjlighet, något som deltagaren faktiskt kan uppnå. I ljuset av hur viktiga de inre, mentala processerna är för upphörandeprocessen måste dessa inslag av att ha ”sått ett frö” också lyftas upp som betydelsefulla. Sådana uttalanden synliggör den inneboende osäkerhet som råder om vad som utgör ett ”framgångsrikt” utfall inom ramen för SIG.

SIG – en insats för att skapa ”goda liv”?

Jag försöker alltid utgå ifrån att alla mår skitdåligt. Alltså jag kan inte tänka så här att: ”Okej, men den här personen mår bra och han ringer mig bara för att ha ytterligare en kontakt.” [...] Jag försöker alltid tänka: ”Okej, men den här personen mår skitdåligt. Låt mig börja därifrån.” (S13, Vuxna)

Vid en första anblick kan SIG framstå som en insats primärt inriktad mot riskfaktorer. Det är denna bild som främst förmedlas i bland annat BRÅ:s (2016) handbok för SIG. Som ovanstående citat indikerar framträder en hel del sprickor i denna bild när den ställs mot verkligheten. Som många andra intervjupersoner ger S13 uttryck för att SIG-insatsen till övervägande del handlar om hur deltagarna mår och vad de behöver för att leva meningsfulla liv. Som insats kan SIG därför betraktas som ett sätt att skapa ett ”gott liv” för deltagarna, även om just ”Good Lives”-modellen (GLM) inte uttryckligen nämns av samordnarna. Flera likheter mellan SIG och GLM har också kunnat påvisas i analysen.

Den kanske mest påfallande likheten mellan ansatserna är tonvikten på deltagarens aktörskap. Inledningsvis kan läsaren få intrycket av att SIG uteslutande handlar om behov och resurser. Deltagarna förstås här som mycket resurssvaga, i en position där deras handlingsutrymme är mycket begränsat, en passiv part i ett räddningsprojekt. Deltagarna är fast i kriminalitetens snaror och det är samordnarens jobb att lösa upp dessa. Även om detta förvisso är sant ligger mycket av arbetet på att öka deltagarnas handlingsutrymme. Handlingsutrymmet är trots allt inte bara grundat i människors faktiska omständigheter utan även hur de förstår sig själva och sin omvärld.

”Kriminalitetens snaror” är inte heller så tydliga eller konkreta. Deltagarnas problematik kan inte kokas ner till strukturella villkor, såsom svårigheter med att rota sig på arbets- eller bostadsmarknaden eller avsaknad av sociala band. I samtalen med samordnaren framstår det som att det finns något djupare. De snaror som håller deltagaren kvar i det kriminella livet är inte alltid synliga men de kan ta sig uttryck i en bristande tillit till myndigheter, låg självkänsla eller ensamhet. Även om dessa snaror inte syns förefaller de ändå påverka individens agens och individens möjligheter att förändra sitt liv i en positiv riktning.

Att enbart försöka kompensera för de praktiska resursbristerna – de som syns utanpå

– kommer därför sannolikt inte att vara tillräckligt eftersom dessa även rymmer komplexa inre behov som inte är uppfyllda. Ett ensidigt fokus på resursstärkande insatser riskerar likväl att förta deltagaren det aktörskap som hen behöver för att kunna bibehålla livsstilsförändringar. Praktikern bör därför arbeta för att hjälpa deltagaren att själva kunna identifiera vad hen behöver för att må bra och för att finna styrkan att förändra sitt liv – snarare än att göra allt åt deltagaren eller finna lösningar på alla praktiska problem som deltagaren har. Det är sannolikt detta som S5 syftar på när hen säger: ”Vi jobbar inte åt dig, vi jobbar med dig.” På så vis kan SIG sägas vara en styrkebaserad insats med syfte att stärka deltagarnas motståndskraft (resiliens).

För att framgångsrikt kunna bemöta deltagarnas resursbrister bör praktikern i sitt möte med klienten därför också ställa frågorna: ”Vad för behov är det som kriminaliteten fyller? Vad är det som kriminaliteten ger klienten som ett konventionellt liv inte ger?” Förutom att erkänna att det kriminella livet förser individen med resurser (s.k. ”behovssubstitut”) framstår det som lika angeläget att fråga sig vad för resursbrister som ett avhopp eller upphörande kan resultera i. Det kriminella livet är trots allt inte bara symptom på resurssvagheter, utan kan också vara källan till resurser. Att lämna blir således detsamma som att försaka dessa resurser. För en individ som är väldigt resurssvag (som SIG-deltagare generellt är) kan detta därför antas utgöra ytterligare en utmaning i SIG-arbetet. Frågan om vilka behov kriminaliteten fyller bör därför åtföljas av frågorna: ”Vilka behov blir uppfyllda om klienten lämnar? Vad riskerar klienten vid ett avhopp? Vad behövs för att det ska vara värt att lämna?” För att SIG ska vara långsiktigt hållbart måste insatsen kunna erbjuda deltagaren någonting annat. Alla människor vill leva goda liv och SIG måste kunna visa på att det finnas andra sätt att få ett bra liv. Detta är kanske samordnarens viktigaste uppgift och sammanfaller med frågan: ”Vad kan vi erbjuda istället?” En sådan fråga summerar väl SIG såsom det praktiseras inom Stockholms stad. SIG förefaller vara en insats som betraktar vad som kan adderas till individens liv snarare än att enbart se vad som ska tas bort. På så vis kan SIG sägas vara något mer än bara risk, behov och mottaglighet.

Rapportens begränsningar och obesvarade frågor

Denna rapport har haft som uppdrag att granska SIG utifrån ett praktikerperspektiv. Därför kan den inte besvara hur deltagarna själva upplever sin situation eller SIG som insats. Frågan om deltagarna har samma bild som samordnarna kan denna rapport därmed inte besvara. Det som däremot kan vara fördelen med att fråga just samordnarna är att de har mött flera deltagare medan deltagaren bara har sig själv som en referenspunkt. Därutöver har samordnarna möjligheten att betrakta situationen med en distans som deltagaren – av självklara skäl – saknar. Hur deltagarna själva upplever SIG-insatsen är däremot fortfarande ovisst och kommer att vara föremål för senare planerade forskningsinsatser.

Vid den tidpunkt då intervjumaterialet samlades in fanns det fler samordnare på SIG Vuxna än på SIG Unga i Stockholms stads olika SIG-verksamheter. Det har därför bland intervjupersonerna varit en viss övervikt av vuxensamordnare, vilket även syns i resultatet. Denna skevhet har också inneburit att det har funnits begränsade möjligheter att göra en systematisk jämförelse mellan SIG Unga och SIG Vuxna. Den analys som här har utförts får därför betraktas som ett första försök att synliggöra likheter och skillnaderna snarare än ett entydigt fastställande av fakta i frågan.

Att man på vissa verksamheter i SIG Unga väljer att arbeta med distanserat från deltagaren – snarare än att ha den klientnära kontakt som kännetecknar SIG Vuxna – medför

också att intervjupersonerna på SIG Unga inte alltid hade lika god insyn i deltagarnas liv. Samordnaren får här mer rollen av ”spindeln i nätet” som organiserar olika insatser, snarare än att vara behandlare. Därmed kunde inte alltid dessa intervjupersoner i lika hög grad beskriva deltagarnas problembild och resursbrister som de intervjupersonerna vars arbetsätt präglas av en tätare klientkontakt. Som en konsekvens av detta blir förståelse av de unga deltagarna och deras livssituation mindre innehålls- och nyansrik när den ställs mot de vuxna deltagarna.

Även om rapporten framgångsrikt har belyst flera aspekter som har varit intressanta för att öka vår förståelse av SIG har intervjuerna också påvisat tomrum i våra kunskaper. Som läsaren har kunnat se i analysen ägnar sig samordnarna ideligen åt problematiseringar och nyansering av etablerade begrepp. Ett av de kanske mest illustrativa är exemplet avser just innebörden av begreppet motivation och det närbesläktade begreppet mottaglighet, som ju är ett bärande element inom RMB eller Risk-Behov-Mottaglighets-modellen. Men vad menas egentligen med att vara mottaglig för en insats? Eller för den delen, motiverad? Vissa intervjupersoner förefaller antyda att klienten i grund och botten vill förändra sitt liv (vilket skulle kunna korrespondera med att vara motiverad) men ändå inte vara mottaglig för SIG-insatsen. I dessa fall är det möjligt att klienten faktiskt vill förändra sitt liv utan att hen ändå lyckas ta till sig stödet, något som skulle kunna knyta an till mottaglighet. Denna osäkerhet blir tydlig på flera platser i intervju-materialet och synliggörs kanske bäst av S15 när hen säger...

... ibland finns inte motivationen men viljan finns. Alltså förstår du vad jag menar? För det kan vara så att man är jättemotiverad. Alltså det är en färskvara. Men att man är ju villig att ta emot stöd för att bli motiverad. Alltså man kanske var motiverad i förrgår, idag har man noll motivation. Så det beror ju på vad man menar med motivation också. (S15, Unga & Vuxna)

Citat som dessa kan sägas vara illustrativa för den inneboende osäkerhet som finns i begreppen *motivation* och *mottaglighet*. Denna osäkerhet manifesterades även i intervjuerna där flera av intervjupersonerna kom att nyansera dessa begrepp (som vi bland annat ser i citatet ovan). Detta visar om något att vi behöver en fördjupad teoretisk förståelse av vad motivation och mottaglighet faktiskt är för att vi bättre ska kunna förstå varför SIG ibland inte genererar önskade resultat. En samordnare menade att vissa deltagare mår för dåligt för att kunna ta till sig stödet. Flera samordnare gör också denna distinktion mellan motivation och förmåga – att vilja förändras och att kunna förändras (eller se sig kapabel till förändring). Är det möjligt att en deltagare kan vara motiverad (i den bemärkelsen att hen vill förändras) men samtidigt inte vara mottaglig för insatsen (i den bemärkelse att hen inte förmår ta till sig stöd eller tro sig kunna förändras)? Detta är en fråga som förblir obesvarad. Av intervjuerna och efterföljande analys att döma framstår det dock som att det är problematiskt att sammanblanda motivation med mottaglighet. En sådan förståelse av mottaglighet tar inte i beaktande att individer kan skilja sig i deras upplevda förmåga att förändra sina liv, något som analysen har visat är av betydelse för hur väl deltagaren ska kunna ta sig till insatsen. Även detta kan ha implikationer för hur SIG bör bedrivas framöver och motiverar varför frågan bör belysas ytterligare i framtiden. Som analysen också kunnat visa kan avhopp också vara förknippat med risker och förluster för individen (se även Neugent & Schinkel 2016). Hur SIG ska arbeta för att hantera den nya livssituation som många av deltagarna finner sig i framgår inte i nuvarande manual och även detta identifieras här som ett område väl värt att utforskas närmare.

Slutligen ska det konstateras att även om denna rapport har riktat sig mot områden inom SIG som ännu inte har studerats i någon större omfattning kan den inte svara på om SIG är effektiv som insats eller inte. Förhoppningen är att senare studier som är inplanerade för forskningsprojektet ”Sociala insatsgrupper i Stockholm” ska kunna ge klarhet även i denna fråga. Det kan däremot konstateras att många av de arbetssätt som används inom SIG har sina motsvarigheter i annat socialt arbete (se e.g. Ward & Brown 2004; Burnett & McNeill 2005). Vi har tidigare sett de många beröringspunkter som finns mellan SIG och ”Good Lives”-modellen. Det kan därför vara värt att i framtiden undersöka om det finns fler lärdomar om ”goda liv” som kan appliceras för att utveckla SIG som insats – och gå bortom risk, behov och mottaglighet.

Referenser

- Aebi, M. & Steinhausen, H-C. (2018). Violent juvenile offenders: A psychiatric and mental health perspective. I: Vazsonyi, A.T., Flannery, D.J. & DeLisi, M. (red.). *The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression* (2:a uppl., s. 278–300). Cambridge: Cambridge University Press.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(1); 39–55.
- Arditti, J.A. & Parkman, T. (2011). Young men's reentry after incarceration: A developmental paradox. *Family Relations*, 60; 205–220.
- Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5); 469–480.
- Aspers, P. (2011). *Etnografiska metoder* (2:a uppl.). Malmö: Liber.
- Barrett, J.G. & Janopaul-Naylor, E. (2016). Description of a collaborative community approach to impacting juvenile arrests. *Psychological Services*, 13(2); 133–139.
- Barry, M. (2007). Youth offending and youth transitions: The power of capital in influencing change. *Critical Criminology*, 15(2); 185–198.
- Barry, M. (2010). Youth transitions: from offending to desistance. *Journal of Youth Studies*, 13(1); 121–136.
- Basto-Pereira, M. & Farrington, D.P. (2022). Developmental predictors of offending and persistence in crime: A systematic review of meta-analyses. *Aggression and Violent Behavior*, 65; 1–11.
- Benson, J.E., Kirkpatrick Johnson, M. & Elder, G.H., Jr. (2011). The implications of adult identity for educational and work attainment in young adulthood. *Developmental Psychology*, 48(6); 1752–1758.
- Berg, L-E. (2007). Den sociala människan: Om den symboliska interaktionismen. I Månson, P. (red.). *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker* (8:e uppl., s. 151–184). Borgå: Norstedts.
- Boeck, T., Fleming, J. & Kemshall, H. (2009). Social capital, resilience and desistance: The ability to be a risk navigator. *British Journal of Community Justice*, 3(6); 5–20.
- Boman Brodie, H. (2022, 11 november). Polisens varning: Gängen rekryterar intensivare bland barnen i Södertälje. *Sveriges Television*. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/sodertalje/polisens-varning-gangen-rekryterar-bland-barnen-i-sodertalje>
- Bottoms, A. et al. (2004). Towards desistance: Theoretical underpinnings for an empirical study. *The Howard Journal*, 43(4); 368–389.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. I Richardson, J. (red.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241–258). Westport, CT: Greenwood. [E-rekurs]. <https://www.socialcapitalgateway.org/sites/socialcapitalgateway.org/files/data/paper/2016/10/18/rbasicsbourdieu1986-theformsofcapital.pdf>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2); 77–101.
- Braun, V. & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9(1); 3–26.

- BRÅ (2016). Handbok för SIG: RBM. Evidensbaserade och strukturerade riktlinjer för sociala insatsgrupper med fokus på Risk, Behov, Mottaglighet (SIG: RBM). Version 1. [E-resurs]. https://bra.se/download/18.37179ae158196cb-1728b2e4/1482415980239/2013_0307_Utveckling+och+dokumentation+av+SIG+i+%C3%96rebro+kommun.pdf
- BRÅ (2022). *Vägledning för arbete med sociala insatsgrupper (SIG). Med grund i principerna om Risk – Behov – Mottaglighet (RBM)*. https://bra.se/download/18.146acb6517fd5578401114a/1649335438854/2022_Vagledning_for_arbete_med_sociala_insatsgrupper.pdf
- Burnett, R. & McNeill, F. (2005). The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *The Journal of Community and Criminal Justice*, 52(3); 221–242.
- Carlsson, C. (2012). Process of intermittency in criminal careers: Notes from a Swedish study on life course and crime. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(8); 1–26.
- Chen, G. (2018). Building recovery capital: The role of “hitting bottom” in desistance and recovery from substance abuse and crime. *Journal of Psychoactive Drugs*, 50(5); 420–429.
- Choy, O. (2018). Biosocial influences on offending across the life course. I Farrington, D.P., Kazemian, L. & Piquero, A.R. (red.). *The Oxford Handbook of Developmental and Life-Course Criminology* (s. 325-354). Oxford: Oxford University Press. [E-resurs]. <https://doi-org.ezp.sub.su.se/10.1093/oxfordhb/9780190201371.001.0001>
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94; 95–120.
- [Cutuli, J.J. et al. \(2018\). Developmental processes of resilience and risk for aggression and conduct disorder.](#) I Vazsonyi, A.T., Flannery, D.J. & DeLisi, M. (red.). *The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression* (2:a uppl., s. 345–365). Cambridge: Cambridge University Press.
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2000). The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4); 227–268.
- Decker, S.H. & Lauritsen, J.L. (2002). Leaving the gang. I Huff, C.R. (red.) *Gangs in America* (3:e uppl., s. 51–67). Thousand Oaks: Sage Publications. [E-resurs]. <https://ebookcentral-proquest-com.ezp.sub.su.se/lib/sub/detail.action?docID=996779>
- DeLisi, M. (2017). Interaction of nature and nurture in antisocial behavior. I Vazsonyi, A.T., Flannery, D.J. & DeLisi, M. (red.). *The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression* (2:a uppl., s. 159–174). Cambridge: Cambridge University Press.
- DiPrete, T.A. & Eirich, G.M. (2006). Cumulative advantage as a mechanism for inequality: A review of theoretical and empirical developments. *Annual Review of Sociology*, 32; 271–297.
- Drapeau, S. et al. (2007). Processes that contribute to resilience among youth in foster care. *Journal of Adolescence*, 30(6); 977–990.
- Elder, G.H., Jr. (1994). Time, human agency, and social change: perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly*, 57(1); 4–15.
- Elder, G.H., Jr., Kirkpatrick Johnson, M. & Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. I Mortimer, J.T. & Shanahan, M.J. (red.). *Handbook of the Life Course* (s. 3-19). New York: Springer/Kluwer Academic/Plenum Publishers.

- Handbooks of Sociology and Social Research. [E-resurs]. <https://link-springer-com.ezp.sub.su.se/book/10.1007/b100507>
- Eliason, S.R., Mortimer, J.T. & Vuolo, M. (2015). The transition to adulthood: Life course structures and subjective perceptions. *Social Psychology Quarterly*, 78(3); 205–227.
- Farrall, S. (2004). Social capital and offender reintegration: making probation desistance focused. I Maruna, S. & Immarigeon, R. (red.). *After Crime and Punishment. Pathways to offender reintegration* (s. 57-82). London/New York: Routledge. [E-resurs]. <https://ebookcentral-proquest-com.ezp.sub.su.se/lib/sub/detail.action?docID=449581>
- Farrall, S. & Calverley, A. (2006). Understanding desistance from crime. Theoretical directions in resettlement and rehabilitation. Berkshire: Open University Press.
- Farrington, D.P., Gaffney, H. & Tofi, M.M. (2017). Systematic reviews of explanatory risk factors for violence, offending, and delinquency. *Aggression and Violent Behavior*, 33; 24–36.
- Farrington, D.P. & Welsh, B.C. (2007). *Saving Children from a Life of Crime*. New York: Oxford University Press.
- Fitzpatrick, C. (2011). What is the difference between ‘desistance’ and ‘resilience’? Exploring the relationship between two key concepts. *Youth Justice*, 11(3); 221–234.
- Fortune, C-A. (2018). The Good Lives Model: A strength-based approach for youth offenders. *Aggression and Violent Behavior*, 38; 21–30.
- Foster, H. & Brooks-Gunn, J. (2018). Individual, family, neighborhood, and regional poverty/socioeconomic status and exposure to violence in the lives of children and adolescents: Considering the global North and South. I Vazsonyi, A.T., Flannery, D.J. & DeLisi, M. (red.). *The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression* (2:a uppl., s. 654–686). Cambridge: Cambridge University Press.
- France, A., Bottrell, D. & Haddon, E. (2013). The role of habitus and reflexivity in young people managing pathways out of crime. *International Journal of School Disaffection*, 10(1); 11–27.
- Giordano, P. et al. (2002). Gender, crime, and desistance: toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4); 990–1064.
- Glueck, S. & Glueck, E.T. (1937): *Later Criminal Careers*. Brattleboro: Hildreth & Company.
- Glueck, S. & Glueck, E.T. (1946). *After-Conduct of Discharged Offenders. A Report to the Department*. (English Studies in Criminal Science, Volume V.) London: MacMillan & Co.
- Glueck, S. & Glueck, E.T. (1968): *Delinquents and Nondelinquents in Perspective*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gottfredson, M.R. & Hirschi, T. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89(3); 552–584.
- Gottfredson, M.R. & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Granovetter, M.S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6); 1360–1380.
- Green, A. & Pycroft, A. (2019). Removing the ‘dual’ and working with the presenting diagnosis: core processes of change. I Pycroft, A. & Gough, D. (red.). *Multi-agency wor-*

- king in criminal justice. *Theory, policy and practice* (2:a uppl., s. 223–236). Bristol: Policy Press.
- Gummesson, J. (2020, 9 september). NOA: Risk att 8-åringar rekryteras till gäng. *Svenska Dagbladet*. <https://www.svd.se/a/yRvr2x/noa-risk-att-8-aringar-rekryteras-till-gang>
- Hahn, E. (2015). Coping with unemployment. The impact of unemployment duration and personality on trajectories of life satisfaction. *European Journal of Personality*, 29(6), 635–646.
- Hammarström, A. & Janlert, U. (2002). Early unemployment can contribute to adult health problems: results from a longitudinal study of school leavers. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 56(8); 624-630.
- Healy, D. (2010). Betwixt and between: The role of psychosocial factors in the early stages of desistance. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47(4); 419–438.
- Healy, D. (2013). Changing fate? Agency and the desistance process. *Theoretical Criminology*, 17(4); 557–574.
- Healy, D. (2014). Becoming a desister. Exploring the role of agency, coping and imagination in the construction of a new self. *British Journal of Criminology*, 54(5); 873–891.
- Hellqvist, S. (2014). *Sociala insatsgrupper i Huddinge kommun. Utvärdering av ett projekt riktat mot unga i riskzon för en kriminell livsstil*. FOU Södertörns skriftserie nr 13/14. [E-resurs]. https://bra.se/download/18.366ea42214d6cb5d9d430a5d/1432907233301/2013_0300_Sociala_insatsgrupper_i_Huddinge_kommun.pdf
- Holgerson, U. (2011). *Klass. Feministiska och kulturanalytiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Huizinga, D. & Jabok-Chien, C. (1999). The contemporaneous co-occurrence of serious and violent juvenile offending and other problem behaviors. I Lober, R. & Farrington, D.P. (red.). *Serious and Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions* (2:a uppl., s. 47–67). Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications. [E-resurs]. <https://ebookcentral-proquest-com.ezp.sub.su.se/lib/sub/reader/action?docID=996519>
- Johansson, K. & Kangasvieri, N. (2015). *Att motverka kriminalitet genom samverkan. Studie av Social insatsgrupp i Linköping*. Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet. <https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:882169/FULLTEXT01.pdf>
- Katz, J. (1988). *Seductions of Crime. A Chilling Exploration of the Criminal Mind – from Juvenile Delinquency to Cold-Blooded Murder*. US: Basic Books.
- King, S. (2012). Transformative agency and desistance from crime. *Criminology & Criminal Justice*, 13(3); 317–355.
- Kirkwood, S. (2021). 'A wee kick up the arse': Mentoring, motivation and desistance from crime. *Criminology & Criminal Justice*; 1–17.
- Koetzle, D. & Matthews, B. (2020). Social capital: The forgotten responsivity factor. *European Journal of Probation*, 12(3); 219–237.
- Lab, S.P. (2010). *Crime Prevention: approaches, practices and evaluation* (7:e uppl.). New Providence, NJ: LexisNexis.
- Lander, I. (2015). Gender, aging and drug use: A post-structural approach to the life course. *British Journal of Criminology*, 55; 270–285.
- Langemar, P. (2008). *Kvalitativ forskningsmetod i psykologi – att låta en värld öppna sig*. Stockholm: Liber.

- Laub, J.H., Nagin, D.S. & Sampson, R.J. (1998). Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63(April); 225–238.
- Laz, C. (1998). Act your age. *Sociological Forum*, 13(1); 85-113.
- Lochner, L. (2004). Education, work, and crime: A human capital approach. *International Economic Review*, 45(3); 811–843.
- Loeber, R. (1982). The stability of antisocial and delinquent child behavior: A Review. *Child Development*, 53(6); 1431–1446.
- Lindgren, B-M., Lundman, B. & Graneheim, U.H. (2020). Abstraction and interpretation during the qualitative content analysis process. *International Journal of Nursing Studies*, 108(3):103632.
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: Standards, challenges, and guidelines. *The Lancet*, 358; 483–488.
- Matza, D. (1964). *Delinquency and Drift* (5:e uppl.). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Maruna, S. (2001). *Making good. How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Maruna, S. & Farrall, S. (2004). Desistance from crime: A theoretical reformulation. I Oberwittler, D. & Karstedt, S. (red.). *Soziologie der Kriminalität* (s. 171-194). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. [E-resurs]. https://kzfss.uni-koeln.de/sites/kzfss/pdf/SH_43-2003.pdf
- Massoglia, M. & Uggen, C. (2010). Settling down and aging out: Toward an interactionist theory of desistance and the transition to adulthood. *American Journal of Sociology*, 116(2); 543–582.
- Matza, D. (1964/2009). *Delinquency and Drift* (5:e uppl.). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- McMurrin, M. & Ward, T. (2004). Motivating offenders to change in therapy: An organizing framework. *Legal and Criminological Psychology*, 9; 295–311.
- Melde, C. & Esbensen, F-A. (2011). Gang membership as a turning point in the life course. *Criminology*, 49(2); 513–547.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4); 674–701.
- Moore, R. (2019). The enigmas of rehabilitation and resettlement: forms of capital, desistance and the contextualisation of carceral-community offender transitions. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 58(2); 202–219.
- Neugarten, B.L., Moore, J.W. & Lowe, J.C. (1965). Age norms, age constraints, and adult socialization. *American Journal of Sociology*, 70(7); 710–717.
- Nilsson, A., Bäckman, O. & Estrada, F. (2013). Involvement in crime, individual resources and structural constraints: Processes of cumulative (dis)advantage in a Stockholm birth cohort. *British Journal of Criminology*, 53(2); 297–318.
- Nilsson, A. Estrada, F. (2011). Established or excluded? A longitudinal study of criminality, work and family formation. *European Journal of Criminology*, 8(3); 229–245.

- Nilsson, I. & Nilsson Lundmark, E. (2022). Lokalsamhällets utmaningar. I Ghazinour, M. & Eriksson, M. (red.). *Polisiärt arbete i utsatta områden. Utmaningar och möjligheter* (s. 105–122). Lund: Studentlitteratur.
- Nissen, L.B. (2007). Reclaiming futures: Communities helping teens overcome drugs, alcohol and crime – A new practice framework for juvenile justice. *Journal of Psychoactive Drugs*, 39(1); 51–58.
- Nugent, B. & Schinkel, M. (2016). The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 16(5); 568–584.
- Paternoster, R. & Bushway, S. (2009). Desistance and the “feared self”: Toward an identity theory of criminal desistance. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 99(4); 1103–1156.
- Payne, M. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete* (3:e uppl.). Stockholm: Natur & Kultur.
- Piquero, A.R., Farrington, D.P. & Blumstein, A. (2007): Key Issues in Criminal Career Research. New analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development. Cambridge: Cambridge University Press.
- Polismyndigheten (2021a). *Lägesbild över utsatta områden. Regeringsuppdrag 2021*. Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen. Dnr: A028.504/2021
- Polismyndigheten (2021b). *Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i polisregion Stockholm 2021*. Polismyndigheten, Polisregion Stockholm. Dnr: A584.033/2021–492, U 641/21
- Pyrooz, D.C., Sweeten, G. & Piquero, A. (2013). Continuity and change in gang membership and gang embeddedness. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 50(2); 239–271.
- Raffo, C. & Reeves, M. (2000). Youth transitions and social exclusion: Developments in social capital theory. *Journal of Youth Studies*, 3(2); 147–166.
- Rocque, M. (2015). The lost concept: The (re)emerging link between maturation and desistance from crime. *Criminology and Criminal Justice*, 15(3); 340–360.
- Rocque, M., Posick, C. & White, H.R. (2015). Growing up is hard to do: An empirical evaluation of maturation and desistance. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 1(4); 350–384.
- Roman, G.C., Decker, S.H. & Pyrooz, D.C. (2017). Leveraging the pushes and pulls of gang disengagement to improve gang intervention: Findings from three multi-site studies and a review of relevant gang programs. *Journal of Crime and Justice*, 40(3); 316–336.
- Roxell, L. (2017). *Den kvantitativa delen av utvärderingen av sociala insatsgrupper 20–29 i Tensta och Rinkeby*. Stockholms universitet. [E-resurs]. <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1910851>
- Rydén, O. & Stenström, U. (2015). *Hälsopsykologi. Psykologiska aspekter på hälsa och sjukdom*. Stockholm: Sanoma Utbildning.
- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (2003). *Shared Beginnings, Divergent Lives. Delinquent Boys to Age 70*. Cambridge, MA/London: Harvard University Press.
- Sarnecki, J. (2017). Utvärdering av Sociala insatsgrupper 20–29, Rinkeby Tensta. Slutrapport. Stockholms universitet.
- Sarnecki, J. (2009). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

- Savolainen, J. (2009). Work, family and criminal desistance: Adult social bonds in a Nordic welfare state. *British Journal of Criminology*, 49(3); 285–304.
- Schultz, T.W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, 51(1); 1–17.
- Settersten, R.A., Jr. (2003). Age structuring and the rhythm of the life course. I Mortimer, J.T. & Shanahan, M.J. (red.). *Handbook of the Life Course* (s. 81-98). New York: Springer/Kluwer Academic/Plenum Publishers. Handbooks of Sociology and Social Research. [E-resurs]. <https://link-springer-com.ezp.sub.su.se/book/10.1007/b100507>
- Shanahan, M.J. (2000). Pathways to adulthood in changing societies: Variability and mechanisms in life course perspective. *Annual Review of Sociology*, 26; 667–692.
- Shover, N. (1985): *Aging criminals*. Beverly Hills (CA): Sage Publications.
- Socialstyrelsen (2012). *Samverkan i sociala insatsgrupper – vägledning för lokalt arbete i syfte att motverka en kriminell livsstil bland unga*. Socialstyrelsen, 2012-12-04. [E-resurs]. <https://docplayer.se/6721802-Samverkan-i-sociala-insatsgrupper-vagledning-for-lokalt-arbete-i-syfte-att-motverka-en-kriminell-livsstil-bland-unga.html>
- Socialstyrelsen (2016). *Utvärdering av samverkansformen sociala insatsgrupper. Delredovisning av ett regeringsuppdrag*. Socialstyrelsen, 2016-02-17. [E-resurs]. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2016-2-17.pdf>
- Socialstyrelsen (2017a). *Utvärdering av sociala insatsgrupper – effekter för individen*. Socialstyrelsen, 2017-10-20. [E-resurs]. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2017-10-20.pdf>
- Socialstyrelsen (2017b). *Utvärdering av sociala insatsgrupper – genomförande, utfall och effekter av arbetet på verksamhetsnivå*. Socialstyrelsen, 2017-09-29. [E-resurs]. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2017-9-29.pdf>
- Socialstyrelsen (2020). *Studier om sociala insatsgrupper. Resultatuppföljning av ungdomar i SIG och utveckling av lovande arbetsformer*. Socialstyrelsen, 2020–03. Artikelnummer: 2020-3-6691. [E-resurs]. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-3-6691.pdf>
- Socialstyrelsen (2022). *SIG. Samverkan i sociala insatsgrupper*. Socialstyrelsen. [E-resurs]. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-6-8048.pdf>
- SOU (2010:15). *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp. Betänkande av Utredningen mot kriminella grupperingar*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar. [E-resurs]. <https://www.regeringen.se/49bb8b/contentassets/b4324819165346fb8ea7a73410f4ec95/kriminella-grupperingar--motverka-rekrytering-och-underlatta-avhopp-sou-201015>
- SOU (2020:28). *En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation and förbättrad resurstilldelning. Betänkande av Utredningen om en mer likvärdig skola*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar. [E-resurs]. <https://www.regeringen.se/498b68/contentassets/fcf0e59defe04870a39239f5bda331f4/en-mer-likvardig-skola--minskad-skolsegregation-och-forbatttrad-resurstilldelning-sou-202028>
- Sparkes, A.C. & Day, J. (2016). Aging bodies and desistance from crime: Insights from the life stories of offenders. *Journal of Aging Studies*, 36; 47–58.

- Strickland, J. (2016). Building social capital for stable employment: The postprison experiences of black male prisoners. *Journal of Offender Rehabilitation*, 55(3); 129-147.
- Thornberry, T.P., Moore, M. & Christensen, R.L. (1985). The Effect of Dropping out of High School on Subsequent Criminal Behavior. *Criminology*, 23(1); 3-18.
- Thornberry, T.P. et al. (2003). *Gang and Delinquency in Developmental Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. [E-resurs]. <https://www-cambridge-org.ezp.sub.su.se/core/books/gangs-and-delinquency-in-developmental-perspective/76B-D3C53600165CCEF66CFFA991364EB>
- Thornberry, T.P. & Krohn, M.D. (2008). [Applying interactional theory to the explanation of continuity and change in antisocial behavior](#). I Farrington, D.P. (red.). *Integrated developmental and life-course theories of offending* (s. 183- 209). New Brunswick, London: Transaction Publishers. [E-resurs]. <https://ebookcentral-proquest-com.ezp.sub.su.se/lib/sub/reader.action?docID=3410676>
- Tonks, S. & Stephenson, Z. (2019). Disengagement from street gangs: a systematic review of the literature. *Psychiatry, Psychology and Law*, 26(1); 21-49.
- Vaughan, B. (2007). The internal narrative of desistance. *British Journal of Criminology*, 47(3); 390-404.
- Vaughn, M.G, Salas-Wright, C.P. & Reingle-Gonzalez, J.M. (2018). Biosocial foundations of drug abuse and violent delinquency. I: Vazsonyi, A.T., Flannery, D.J. & DeLisi, M. (red.). *The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression* (2:a uppl., s. 206-220). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ward, T. (2002). Good lives and the rehabilitation of offenders. Promises and problems. *Aggression and Violent Behavior*, 7; 513-528.
- Ward, T. & Brown, M. (2004). The Good Lives Model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, Crime & Law*, 10(3); 243-257.
- Ward, T. & Stewart, C. (2003). Criminogenic needs and human needs: A theoretical model. *Psychology, Crime & Law*, 9(2); 125-143.
- Weerman, F.M., Lovegrove, P.J. & Thornberry, T. (2015). Gang membership transitions and its consequences: Exploring changes related to joining and leaving gangs in two countries. *European Journal of Criminology*, 12(1); 70-91.
- Winestone, J. (2019). Offenders with mental health needs in the criminal justice system: the multi-agency challenge to provide solution-focused responses. I Pycroft, A. & Gough, D. (red.). *Multi-agency working in criminal justice. Theory, policy and practice* (2:a uppl., s. 237-254). Bristol: Policy Press.
- Wolfgang, M.E., Figlio, R.M. & Sellin, T. (1972). *Delinquency in a Birth Cohort*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wollter, F., Kassman, A. & Oscarsson, L. (2013). *Utvärdering av sociala insatsgrupper. Individinriktad samverkan kring unga i riskzonen*. Stockholm: Ersta Sköndal Högskola. [E-resurs]. <https://esh.diva-portal.org/smash/get/diva2:761048/FULLTEXT01.pdf>
- Wollter, F. & Oscarsson, L. (2018). *Utvärdering av sociala insatsgrupper i Stockholms län – Botkyrka, Stockholm och Södertälje*. Ersta Sköndal Bräcke högskola. [E-resurs]. <http://esh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1172739/FULLTEXT01.pdf>
- Zamparutti, A. (2016a). *Utvärdering av Sociala insatsgrupper 20-29, Rinkeby-Tensta. Delrapport 1. Processutvärdering*. Stockholms universitet. [E-resurs]. <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1901898>

Zamparutti, A. (2016b). *Utvärdering av Social insatsgrupp 20–29. Delrapport 2, Deltagarna i SIG*. Stockholms universitet. [E-resurs]. <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1779781>

Åkerman, H. (2020, 14 december). Fler unga bedöms begå brott för kriminella nätverk. *Sveriges Radio*. <https://sverigesradio.se/artikel/7622207>

Bilagor

Bilaga 1: Intervjumall

Överskådligt

- Hur skulle du beskriva den här verksamheten? (Specifikt den här lokala verksamheten!)
- Hur ser din roll som samordnare ut?

Målgrupp & deltagare

- Kan du beskriva vad för typ av personer som brukar jobba med?
→ Vilka behov har dem?
- Hur väljs deltagarna ut?
→ Vilka blir aktuella och vilka blir inte det?
- Vilka tror du blir bäst hjälpta av er verksamhet?
→ Vilka tror du blir sämre hjälpta?
- Hur arbetar ni för att få unga att delta (samtycka)?
- Vilka är lätta att nå (alt. få samtycke från)?
→ Vilka är svåra att nå (alt. få samtycke från)?

Målbild

- När ni jobbar med en deltagare, vad är målet?

Arbetsmetoder/utformning/implementering

- Kan du beskriva hur du vanligtvis jobbar med en deltagare?
→ Hur kan en insats se ut?
→ Hur ser processen ut, från det att ni får in en deltagare till dess att deltagaren är avslutad?
- Hur struktureras arbetet upp? Vem gör vad?
- Vilka resurser har ni att tillgå?
→ Saknas något?
-

Samverkansaktörer & samarbete

- Vilka aktörer samverkar ni med?
- Vilka samverkar ni inte med?
→ Finns det någon aktör ni hade velat samarbeta med?

- Hur ser samarbetet ut? Hur går det till i praktiken?
→ Finns det t.ex. några rutiner kring samverkan?
- Vilka problem kan uppstå i samarbetet?
→ Om ja, i vilka situationer?
- Vilka är svårast och lättast att samarbeta med?

Resultatet

- Hur ser verksamhetens resultat ut?
- Vad avgör om insatsen blir lyckad eller inte? (Vad är avgörande för att ni ska kunna hjälpa deltagaren?)
- Hur väl lyckas verksamheten uppfylla deltagarnas behov?
→ Hur kommer det sig?

Fördelar & styrkor/Problem & brister

- Vad skulle du säga är de största styrkorna med er verksamhet? (Vad är fördelen med SIG?)
- Tycker du att er verksamhet kan förbättras i något avseende?

Bilaga 2: Kodschema

Namn på tema	Beskrivning
Tema 1: Deltagarna	Deltagarnas demografiska kännetecken och levnadsvillkor.
Demografi	Ålder, kön & etnicitet.
Boendesituation	Egen bostadssituation, hemlöshet.
Utanförskap	
Socialt & ekonomiskt utanförskap	Socioekonomisk utsatthet, fattigdom. Arbetslösa föräldrar.
Digitalt utanförskap	Avsaknad av bankkonto, bank-ID, mm.
Mentalt utanförskap	Känslan av att vara utanför.
Missbruk	Substansbruk, inkl. alkohol och tobak. Problematiskt bruk, missbruk samt beroende ingår här.
Skolgång	Inkl. skolk, skolprestation, avhopp.
Brottsbelastning & gängtillhörighet	Grad av brottsinvolvering och brottsbelastning samt involvering i gäng/kriminella nätverk.
LVU/SiS	Placering på LVU- eller SiS-institution.
Socialt nätverk	
Umgänge med kriminella	Kontakt med antisociala aktörer, företrädesvis kriminella.
Prosociala kontakter	Kontakt med konventionella aktörer, t.ex. familj, skola, arbetsgivare, partner.
Arbetslöshet	Erfarenheter av arbetslöshet och grad av arbetsmarknadsetablering.
Mående	Psykisk och fysisk hälsa.
Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar	Neuropsykiatriska tillstånd, med eller utan diagnos.
Psykisk ohälsa	Psykiska tillstånd, med eller utan diagnos.
Självbild, självkänsla & självförtroende	Identitet. Hur individen ser och värderar sig själv.
Kunskapsbrister & bristande tillit	Kunskapsbrister och dess koppling till bristande tillit, både till sig själv och samhället.
Sociala situationer	Psykosocialt, t.ex. hur man betar sig på en arbetsplats. Bristande tillit till sig själv ingår här.
Samhället	Samhällskunskap, t.ex. hur man betalar en räkning eller hur en myndighet fungerar. Bristande tillit till myndigheter ingår här.
Skuldsättning	Avser såväl legala ("vita") som illegala ("svarta") skulder.

Tema 2: Arbetssätt	
Det praktiska arbetet	Praktisk resursförstärkning, t.ex. genom att hjälpa till med att hitta bostad eller formulera en ansökan om socialbidrag.
Det positiva & stärkande arbetet	
Styrkebaserat arbete	Identifiera deltagarens styrkor och utgå ifrån dessa i insatsen. Alternativt försök hitta nya styrkor.
Stötta föräldern	Arbeta mot föräldern och stötta denne i sin föräldraroll.
Det omvärderande & identitetsbyggande arbetet	
Utmana attityder & ge nya perspektiv	Bolla tankar och föreställningar med deltagaren i syfte att förändra deltagarens synsätt och attityder.
Ansvarstagande & hårda sanningar	Förmå deltagaren att vara öppen om sina handlingar och ta ansvar. Ge "tough love" och presentera verkligheten som den är.
Bekräfta det nya jaget	Bygga fundamentet för en ny identitet, t.ex. genom att visa på en nytt möjligt jag eller bekräfta deltagarens normalitet.
Det alliansbyggande arbetet	Skapa en terapeutisk allians. Relationen till deltagaren.
Stöttepelaren	Vara ett stöd för deltagaren, t.ex. genom att delta på möten med myndighetspersoner. Stå i deltagarens ringhörna och visa sitt stöd, att samordnaren står på deltagarens sida.
Perspektivtagande & icke-dömande	Visa en nyfikenhet för deltagarens livsvärld och lyssnar på deltagarens beskrivningar utan att döma eller moralisera.
Det mellanmänniska samtalet	Skapa förtroende och bygg allians genom mellanmänniska samtal.
Det samverkande arbetet	Hitta relevanta och lämpliga aktörer i samverkan. Knyt deltagaren till olika aktörer och insatser. Kan även avse systemteoretiskt arbete.
Det långsiktiga arbetet	Arbeta med långsiktigt perspektiv för att uppnå varaktiga förändringar.
Ingen snabb lösning/"quick fix"	SIG är en långsam insats som tar tid. Ingen "quick fix". Insatser måste företas i viss ordning.
"Så ett frö"	Insatsen blir inte lyckad men deltagarens mottaglighet har ökat, dvs. ett frö till förändring har såtts.

Tema 3: Framgångs- och motgångsfaktorer	Faktorer som ökar sannolikheten för ett bra respektive dåligt utfall i en SIG-insats.
Motivation & engagemang	Deltagarens motivation till att vilja förändras och engagemang i insatsen som framgångsfaktor.
Ålder & brottsbelastning	Deltagarens ålder och brottsbelastning som framgångs- eller motgångsfaktor.
Negativa följder	Negativa konsekvenser eller utfall som resultat av den kriminella livsstilen, vilka kan förändra hur individen ser på den kriminella livsstilen (vilket i sin tur kan fungera som en framgångsfaktor).
Självinsikt	Ändrad uppfattning av den kriminella livsstilen eller den egna förmågan till att förändras. Kan vara en framgångsfaktor.
Stödjande nätverk	Sociala kontaktnätverk som stödjer individen i upphörandeprocessen (framgångsfaktor). Kan också avse avsaknaden av dessa nätverk (motgångsfaktor).

Rapporten är skriven på uppdrag av Stockholms stad.

INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER
BOX 591, SE-10131 STOCKHOLM
TELEFON: 08-4021200
EMAIL: INFO@IFFS.SE
WWW.IFFS.SE